

ВИЗВОЛЬНИЙ ШЛЯХ

ГОСПОДАРЬ-ПОЛІТИЧНИЙ
І НАУКОВО-ЛІТЕРАТУРНИЙ
МІСЯЧНИК

10

ВИЗВОЛЬНИЙ ШЛЯХ

СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНИЙ І НАУКОВО-ЛІТЕРАТУРНИЙ МІСЯЧНИК

Кн. 10 (523)

ЖОВТЕНЬ, 1991

Річник XLIV

Зміст X-ої книжки

До важливих подій в Україні

ЗВЕРНЕННЯ ГОЛОВИ ПРОВІДУ ОУН ДО НАРОДУ УКРАЇНИ	1155
БРАТНЄ ЗВЕРНЕННЯ ДО ГРОМАДЯН УКРАЇНИ НА РІДНИХ ЗЕМЛЯХ І ЗА ЇЇ МЕЖАМИ	1157

VIII Надзвичайний ВЗ ОУН

КОМУНІКАТ ПРО ВІДБУТТЯ VIII НАДЗВИЧАЙНОГО ВЕЛИКОГО ЗБОРУ ОУН	1159
МАНІФЕСТ ДО УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ VIII НАДЗВИЧАЙНОГО ВЗ ОУН	1162

Питання національного визволення

Ярослав Святко: ДОБА І ДОЛЯ (Продовження, 3)	1175
Микола Шатилів: ЗІРВАНА ПАМ'ЯТЬ, ЧИ НАОДИНЦІ ЗІ СТАРИМ ЧАСОПИСОМ	1184
о. С. Гарвакко: «В ЄДНОСТІ СИЛА НАРОДУ — БОЖЕ НАМ ЄДНІСТЬ ПОДАЙ!»	1192
Святослав Караванський: ВІДКРИТИЙ ЛИСТ ДО ПОЕТА АКАДЕМІКА	1202

Поезія

Володимир Верговень: ІЗ ЦИКЛУ «ПАЛІМПСЕСИ» ВАСИЛЯ СТУСА (1972-1979) — СПРОТИВ — 1205; ВТЕЧУ — 1205; СУМНІВИ — 1206; ЗАСТОРОГА — 1206; ПРОСТИ — 1207; ПАМ'ЯТЬ — 1207; СТАРОДРУКИ — 1207; МОЛИТВА — 1208; КРАЮ МІЙ — 1208; НЕВЖЕ — 1209; ЗАДНІЛО — 1209; ШЛЯХ — 1210.	
Микола Козак: РІДНА УКРАЇНА	1211
Петро Марусик: ІДІТЬ ДОЩІ — 1213; ОСІННЯ СИМФОНІЯ — 1213; МЕНІ ПРИСНИЛАСЬ УКРАЇНА — 1214; ЗІЙШЛИ СНІГИ І НА ЛУТАХ — 1215.	
* * *	

Петро Дугий: КРИВДА (Етюд)	1216
----------------------------------	------

Наука, дослід

Петро Одарченко: БІБЛІЙНА ТЕМАТИКА В ТВОРЧОСТІ ЛЕСІ УКРАЇНКИ	1223
Микола Степаненко: ВАСИЛЬ СТЕФАНИК І ВЕЛИКА УКРАЇНА (Закінчення, 2)	1079
Галина Шерба: ІСТОРИЧНА ПРАВДА ПРО ПЕРЕСЕЛЕННЯ УКРАЇНЦІВ. . .	1239

Спогади

Юр Семенко: НАУКА — МУКА	1246
Григорій Куценко: СПОГАДИ (Слідство, суд, етап)	1254

Огляди, рецензії

В. Макар: НЕБУДЕННА КНИГА	1264
Степан Радіон: КАРБОВАНЕ ДРУКОМ — НАУКОВА КУЛЬТУРА НАРОДУ	1266
«НЕМА НА СВІТІ УКРАЇНИ»	1268
Теодор Терен-Юських: МОНОГРАФІЯ ПРО МИСТЦЯ М. ДМИТРЕНКА	1271
О. Питляр: З НОВИХ ВИДАНЬ	1274
— АНОТАЦІЯ І РЕКЛЯМНА ОПОВІСТКА	1275
* * *	
— БІБЛІОГРАФІЯ ОДЕРЖАНИХ ВИДАНЬ	1278

В першу річницю голодівки українських студентів у Києві в обороні національних прав України

До важливих подій в Україні

ЗВЕРНЕННЯ ГОЛОВИ ПРОВоду ОУН ДО НАРОДУ УКРАЇНИ

29 серпня, 1991 року

УКРАЇНСЬКИЙ НАРОДЕ!

Здійснюються мрії та прагнення, за які Ти віддав на жертovníку нації своїх найкращих синів та дочок у боротьбі за своє національне визволення, у праведному змагу за віднову і розбудову Української Самостійної Соборної Держави. Советсько-російська імперія валиться. Однак, вона ще вповні не впала. Перед нами боротьба за закріплення покищо проголошеної незалежної державности, бо вже організуються нові імперозахисні сили, які виступають під облудним прапором «російської демократії». Пам'ятаймо, що справжній демократичний лад ми зможемо закріпити лише в своїй самостійній державі, а вже ні в якому випадку у відновлених імперських структурах. Ми не сміємо допустити до того, щоб нас знову втягнули в якийсь «новий союз», який лише заперечуватиме незалежність України.

На основі Акту проголошення незалежності України від 24 серпня 1991 року, колишня колоніальна структура т. зв. Української ССР вже не існує! На місце цієї колонії Москви тепер виступає, як нова юридична особа, державна формація — УКРАЇНА, яка вже не входить до складу ССРСР, і тому всяка мова про якийсь «новий союзний договір» не має жодного відношення до українського народу.

У світлі цього, з великим почуттям відповідальності за майбутність нашого народу, Організація Українських Націоналістів (ОУН), з рядів якої вийшли такі Герої Нації, як Євген Коновалець, Роман Шухевич, Степан Бандера та сотні, а то й тисячі полеглих за волю України борців, знаних лише Богові, закликає всі державотворчі сили України приступити до швидкого закріплення довгоочікуваної державности.

Українська Молоде!

Ти завжди стояла в авангарді національно-визвольної боротьби українського народу. Тобою зорганізована студентська голодівка в Києві в жовтні 1990 року, під гаслом «Воля або смерть!», дала нашому народові живий приклад безстрашної мужности перед колоніальною тиранією. Тому народ так всеціло підтримував Тебе, десятками тисяч йшов на вулиці столиці тоді ще невідвойованої Української Держави. Твоя хоробра постава на цій голодівці стала додатковим каталізатором назріваючих самостійницьких процесів. Тепер Твоя хоробрість потрібна більше, ніж будь-коли.

Українські Офіцери та Військовослужбовці!

Досі Ви були змушені служити в окупаційній советській армії, а не інтересам Вашого народу. Вас кидали в Афганістан та в інші поневолені російським імперіялізмом та комунізмом країни на те, щоби використовувати Вас як «гарматне м'ясо» для досягнення загарбницьких цілей Москви. Однак, ми, разом з цілим українським народом, завжди були певні того, що у Ваших жилах пливе горда козацька кров і що у відповідному моменті Ви знову станете на стороні народу. В минулих днях Ви виявили свій глибокий патріотизм, відповівши на задуми московсько-комуністичної хунти своїм рішучим «Ні!». Тепер Ви мусите допомогти закріпити українську незалежність і державність, яку Ви допомогли вибороти своєю хороброю поставою. Творіть українську армію, бо нововідвойована влада нації щойно тоді зможе діяти як повноцінний політичний суверен, коли матиме за собою свої владозахисні війська, які будуть запряжені боронити інтереси свого народу.

Українські Робітники!

Ви, мабуть, краще ніж будь-хто розуміли, що комуністична партія зовсім не керувалася інтересами трудящих, а лише імперськими інтересами Москви та своїми вузькими клікво-мафіозними інтересами. Замість бути партією трудящих, КПСС стала партією проти трудящих. Вимагайте, щоб ця злочинна мафія була проголошена поза законом, щоб їй було заборонено всяку політичну, чи будь-яку іншу діяльність у новопроголошеній Українській Державі. Творіть вільні профспілки, які дійсно боронитимуть Ваші інтереси у вільній Україні, і які замінять теперішні «офіційні» імперсько-комуністичні профспілки, що досі відбирали Вашу людську гідність, перетворивши українського робітника в обезвласненого раба-гвинтика в бюрократизованій системі советської економіки.

Українські Селяни-хлібороби!

Вимагайте негайного розв'язання протиукраїнської колгоспної системи, яка була насильно накинена нашому народові. Перебирайте українську землю у свої руки, перестаньте бути наймитами, а будьте господарями на своїй землі. При Вашій допомозі Україна може стати великою економічною силою у світі, бо з нашої землі виростає «живе золото» — наша рідна пшениця, якою ми знову зможемо годувати не лише наш нарід, але й велику частину людства.

Український Народе!

Організація Українських Націоналістів стоїть за повну приватизацію економічного життя України. Ми віримо, що український нарід є працелюбний, зокрема, коли він знатиме, що своєю вільною працею він не лише збагачує загальне добро нації, але й працює на свою власну користь. Лише вільний продуцент може почуватися співгосподарем нововідновленої Української держави.

Наша боротьба завершується, хоч переходимо у вирішальний її етап. Український нарід не потребує зайвого референдуму, щоб

заманіфестувати свою незмінну волю до влади, волю до державності, бо він уже чимало разів виявив свою волю плебісцитом крові. Нам пора негайно приступити до розбудови та закріплення молоді держави України.

Хай живе Українська Самостійна Соборна Держава!

Слава Україні!

Героям Слава!

Слава Стецько, Голова Проводу ОУН

БРАТНЄ ЗВЕРНЕННЯ ДО ГРОМАДЯН УКРАЇНИ НА РІДНИХ ЗЕМЛЯХ І ЗА ЇХ МЕЖАМИ ПОСЕЛЕНИХ

На обрії з'являються, у серцях народів леліяні, пробіски заповітної Свободи. Советський Союз — остання в світі імперія — безповоротно скочується у прірву. Від неухильної загибелі не врятують її ані «перестроєні» закликання, ні акти дикого насилля безприкладних залякувань, ані до нелюдської жорстокости доведені терористично-репресивні заходи.

На мільйонних жертвах споруджений і вічною ганьбою вкритий імперський покруч відходить у безславну вічність. У той же час, разом з іншими волелюбними народами, на світову арену виходить життєздатний і повновартісний український нарід.

Саме тепер є та сприятлива політична ситуація, коли ймовірне повне визволення України і відновлення УССД.

Віра у цілковите відродження й перемогу українського народу базується на повсякчасному збільшуванню числа борців за волю, глибоко переконаних у тому, що єдиним ґарантом життя і розвитку народу є самостійна Соборна Українська держава.

З непохитною рішучістю наголошується на тому, що *консолідація* всіх українських національно-державницьких сил — найпекучіша потреба нашого часу. Гуртування цих сил необхідно оперти на таких головних позиціях:

Українська Самостійна Соборна Держава — найвища політична форма організації нації — заповнить суверенну владу народу на українській землі та забезпечить необхідні умови для вільної й всебічної розбудови національних сил і ґарантуватиме безпеку та розвиток сьогочасному й усім майбутнім поколінням. Ця держава буде *національною*, охоплюючи українську етнографічну територію, *правовою*, в якій виконування влади буде нормоване законами й підлягатиме контролі народу, *всенародною*, в якій джерелом влади буде народ. УССД забезпечить соціальну справедливість усім жителям української землі, свободу думки й слова, сумління, віровизнання, політичних переконань, зборів, політичних, громадських і професійних організацій, вибору праці і місця осідку, а також персональну безпеку перед незаконним обшуком, арештом, недоторканості помешкання, власности й право спадковости.

Суспільно-політичний лад в Українській Самостійній Соборній Державі опертий на духовості нації — відповідатиме психіці, ха-

рактерові, історичним традиціям, життєвим потребам і прямуваням українського народу.

Політична й суспільно-економічна структура української держави буде визначена демократично обраними народними представниками.

Національні меншини в Україні — рівноправні громадяни Української Держави — матимуть гарантоване право плекати власну національну культуру в усіх її видах.

Ворогами українського народу вважається тих, що в угоду російському імперіялізмові силкуються українську самостійну державність підмінити т. зв. союзною республікою большевицького зразка, а також захисників Советського Союзу, під личиною якого культивуються великоросійський шовінізм, уярмлення свободлюбних народів, асиміляція та русифікація.

Крайньо негативно оцінюється й осуджується тих, що в своїй вузькопартійній засліпленості, рівняючись на большевицьких партократів, усупереч багаторазово об'явлюваній волі українського народу, погоджуються з поглядом нібито т. зв. УССР є спадкоємцем Української Народної Республіки, знищеної збройними ватагами большевицько-російських загарбників.

Сповненою осуду й презирства критикою трактується свідомих і несвідомих допомагачів комуністино-російського верховодства, які навіть нездатні збагнути, що солідаризуються з окупантами, недоцінюючи й ганьблячи славетні Державні Акти українського народу: Акти 22 січня 1918 і 1919 років, Листопадовий Зрив 1918 року, Акт Карпатської України 1939 року й нарешті — Акт відновлення Української Держави, проголошений 30 червня 1941 року, який захистив честь української нації, змусив німецько-гітлерівських займанців відкрити своє хижацьке обличчя й започаткував стратегію опору імперіялістичним силам та надихнув військові формування безстрашної Української Повстанської Армії на боротьбу за Вільну Україну.

Правильно оцінюючи крайню необхідність *всенациональної консолідації*, закликаємо всіх чесних українських патріотів-державників, без огляду на деякі різниці в політичних чи тактичних питаннях, плечем до плеча ставати на шлях священної боротьби за Українську Самостійну Соборну Державу.

Київ-Львів, квітень-травень 1991 р.

Кандиба Іван, голова Всеукраїнського об'єднання
Державна Самостійність України (ДСУ),
Хмара Степан, Народний депутат України,
Красівський Зеновій, голова Моршинської районної Ради ДСУ,
Зеленчук Михайло, голова Братства УПА,
Іщенко С., голова Одеської обласної Ради ДСУ,
Балінський С., член-засновник ДСУ,
Гусяк Одарка, член Головної Ради ДСУ,
Заливага Опанас, член Української Республіканської Партії,
Сеник Ірина, член Головної Ради ДСУ,

Осадчий Михайло, головний редактор незалежного журналу «Кафедра»

Червень-липень, 1991 р.

VIII Надзвичайний В.З. ОУН

КОМУНІКАТ ПРО ВІДБУТТЯ VIII НАДЗВИЧАЙНОГО ВЕЛИКОГО ЗБОРУ ОРГАНІЗАЦІЇ УКРАЇНСЬКИХ НАЦІОНАЛІСТІВ

На початку літа 1991 року в одній із західних країн відбувся VIII Надзвичайний Великий Збір Організації Українських Націоналістів (революціонерів), що є найвищим її органом і в якому згідно з Устроєм взяли участь умандатовані делегати і покликані учасники з усіх країн українських поселень. Надзвичайність Великого Збору була зумовлена передчасовістю його скликання з уваги на розвиткові революційно-визвольні процеси в Україні і в російсько-більшевицькій імперії.

VIII Надзвичайний Великий Збір ОУН прийняв звідомлення голови і членів Головного Проводу ОУН, Теренових Проводів, Головної Ради, Головної Контролі і Головного Суду ОУН та після обговорення схвалив їхню діяльність.

VIII НВЗ ОУН, у 50-ту річницю проголошення Акту 30-го червня у Львові та в 5-ту річницю смерти Голови Українського Державного Правління, сл. пам. Ярослава Стецька, вшанував пам'ять померлих членів ОУН та жертв большевицького терору, загиблих у боротьбі ОУН-УПА в обороні відновленої Української Держави.

VIII НВЗ ОУН заслухав та обговорив ряд доповідей, а між ними: «Політичне становище в Україні й імперії», «Стратегія і тактика боротьби ОУН на сучасному етапі», «Зовнішня політика ОУН», «Проблеми кадрів ОУН», «Ідеологічні проблеми». 15 різних комісій, що працювали ще перед VIII НВЗ, заслухали думки багатьох учасників Збору і випрацювали постанови, що мають служити напрямними діяльності та скріплювати революційно-визвольні процеси в Україні.

Особливу увагу зосереджено на аналізі політичного становища, яке склалося в імперії і в Україні. Стверджено повний крах горбачовської «перестройки» і неминучість розкладу імперії ССРСР на окремі національні держави. Про це свідчить відкомунізування Східньої Німеччини і її злука з Західньою Німеччиною, вивід советських військ з окупованих країн Польщі, Мадярщини і Чехо-Словаччини, заповіджений вихід шести республік зі складу ССРСР — Вірменії, Грузії, Молдавії, Латвії, Литви і Естонії, глибинні процеси національного відродження в Україні та в інших республі-

ках. Проходить процес пробудження національних сил в окремих республіках, який доведе до національного визволення. В парі з цим проходить консолідація міжнародної співпраці на базі АБН, що унааявнив свою дію в окупованих країнах.

Уряди держав вільного світу, а зокрема світові потуги на чолі з Америкою, зберігають поки що »статус кво«, не підтримуючи прагнень поневолених народів до свободи і державної незалежності, як це виявилось зокрема в питанні прибалтицьких народів і при розпаді Югославії на Хорватію, Словенію та інші. Це змушує поневолені народи скріплювати свою солідарність і розв'язувати проблему визволення на базі своїх власних сил. Тому рішено скріпити дію назовні при допомозі УДП і АБН, щоб змінити цю негативну настанову, постійно покликаючись на принципові заложення, що впливають з постанов міжнародних конвенцій про національне самовизначення і свободу народів і людини.

Важливим ствердженням є факт зростаючого націоналізму і його життєздатність у противагу до комуністичного інтернаціоналізму та його штучної системи державного капіталізму, зведеного до жорстокої експлуатації народних мас і наростання панівної паразитної класи з її номенклатурою та адміністративно-командною структурою.

Стверджено важливість ролі ООН у визвольно-революційних процесах в Україні, при чому ідеї ООН-УПА з часів збройної боротьби є такі живі в народі, що вони стали власністю великої частини українського народу. Свідчення тому дають самі вороги української державності і їхні вислужники в Україні, що новою хвилею брехні та дезінформації намагаються баламутити український народ. ООН далі остається авангардною силою у визвольно-революційних процесах України і для цього скріплює свої кадри і свою діяльність.

VIII НВЗ ООН присвятив велику увагу проблемам молоді в Україні і в діаспорі. Родинне і суспільне виховання, рідне шкільництво, організації молоді, громадські і церковні установи та духовенство повинні бути здоровим виховним середовищем у вихованню національно-революційних властивостей молоді, що єдино може зупинити асиміляційні процеси та дати молоді напрям для її вияву і дії.

Українське Державне Правління, з погляду ООН, повинно продовжувати заходи для створення Всеукраїнського Державного Центру на базі державних Актів від 1918-19 років, 1939 року і 30-го червня 1941 року або знайти можливість координації дії існуючих Державних центрів стосовно України. Для цього необхідно створити законодавчі і судові органи УДП, опираючись на гро-

мадські структури Світового Українського Визвольного Фронту й інших співзвучних установ і організацій.

VIII НВЗ ОУН відмітив важливість українських Церков у відновленню духовности українського народу та піднесенню етично-морального рівня в Україні, що зазнав великої шкоди внаслідок дії «войовничого атеїзму» КПСС. Вітаючи створення Патріархату УАПЦ і повернення в Україну Патріярха УГКЦ, VIII НВЗ ОУН висловлює побажання, щоб ці дві історичні Церкви знайшли можливість екуменічного зближення і поширення своєї дії на всю Україну.

Українську діаспору визнано як важливий чинник в допомозі Україні на шляху до державного становлення. Допомога Україні мусить, однак, бути спрямована до неурядових національних організацій і повинна бути координована громадськими організаціями.

VIII НВЗ ОУН схвалив Постанови і Звернення до поневолених народів та до народів вільного світу, а зокрема Маніфест до українського народу, в якому закликає включатися в організовані лави для боротьби за свою повну державну незалежність.

VIII НВЗ ОУН обрав Провід ОУН на чолі зі Славою Стецько, Головну Раду, Головну Контролю і Головний Суд ОУН.

Жваве і глибинне обговорення проблем було у великій мірі зумовлене станом боротьби українського народу за Українську Самостійну Соборну Державу, що свідчить про ідейну єдність і спаяність кадрів ОУН в Україні і в діаспорі, та рішучу настанову іти послідовно до визначеної мети — здобуття УССД.

Секретаріят Проводу ОУН

16 липня, 1991 р.

МАНІФЕСТ

до Українського Народу від VIII Надзвичайного Великого
Збору ОУН

Волелюбний Український Народе!

З Твоєї волі 50 років тому Організація Українських Націоналістів під проводом Степана Бандери проголосила у Львові відновлення Української Держави Актом 30 червня 1941 року. Національні Збори, що склались з представників різних політичних середовищ і громадянства, схвалили почин ОУН і покликали Українське Державне Правління на чолі з Ярославом Стецьком, заступником Голови Проводу ОУН. Благословили цей Акт Владики наших Церков — Митрополит УГКЦ Андрей Шептицький і православний Єпископ, а відтак Митрополит УАПЦ Полікарп Сікорський. Сеньйор українських парламентаристів Кость Левицький очолив законодатне тіло, Раду Сеньйорів УДП.

Цей історичний Акт проголошено в часі, коли дві мілітарні імперські надпотиуги — гітлерівська Німеччина і большевицька Росія — розпочали смертельний бій за панування над Україною. На місце одного окупанта приходив другий, що в Україні вбачав життєвий простір для свого існування, а український народ з колгоспно-колективістичного ярма мав перейти, в ролі рабів, на службу нових жорстоких окупантів — німецьких нацистів.

Організація Українських Націоналістів була свідомо своєї історичної відповідальности, коли проти волі німецьких наїзників рішилася на цей відважний крок, що коштував їй багато жертв. Гітлер наказав арештувати Провідника ОУН Степана Бандеру і Голову УДП Ярослава Стецька та членів його уряду. В масових арештуваннях у вересні 1941 року тисячі провідних і рядових членів ОУН запроторено на кількालітні поневіряння до німецьких тюрем і концлагерів, де багато з них закінчили своє життя, а між ними двох братів Бандери — Олександр і Василь. Така ж доля стрінула Похідні Групи ОУН, що дійшли до найдаальших міст України, несучи слово правди про конечність боротьби за волю і державну незалежність України. Шалів окупант у погоні за членами ОУН, а йому допомагали в цьому скриті агенти Москви, які на спілку з гестапом організували різні провокації, включно із вбивствами українських патріотів-націоналістів, з метою послабити український визвольний рух. Велике число відданих справі визволення України її синів і дочок віддали своє життя у боротьбі за українську державність.

Акт 30 червня 1941 року у своїх наслідках відкрив правдиве обличчя гітлерівських наїзників, котрі під гаслом «нового ладу в Європі» натягнули на себе маску визволителів. Цю маску здерла з них ОУН і заставила наїзників показати їхню дійсну природу жорстоких окупантів. На переслідування і провокації ОУН відповіла організацією власних збройних сил Української Повстанської Армії, спочатку на Поліссі і Волині під керівництвом Д. Клячківського-Клима Савура, а відтак в ширших масштабах на чолі з безсмертним героєм Головним Командиром ген. хор. Тарасом Чупринкою — Романом Шухевичем.

Понад 10 років тривала збройна боротьба УПА, спочатку двофронтова проти гітлерівських окупантів і большевицьких партизан, а відтак проти поновних окупантів червоно-московських імперіялістів. Для ведення цієї збройної і політичної боротьби з ініціативи ген. хор. Т. Чупринки в 1944 році була створена Українська Головна Визвольна Рада, до якої увійшли представники різних політичних напрямків, що ставили своєю метою здобуття волі і державної незалежності України.

Український Народе! Ти посилав своїх синів і дочок в ряди ОУН-УПА і давав їм усе, що міг, щоб вони боронили Твоє і Твоїх дітей життя і захистили Твоє майно перед грабунками чужих наїзників і гнобителів. Без Твоєї всецілої допомоги, жертвності і вірності національній ідеї ця боротьба не могла б протривати не то що 10 років, але й одного року не встояли б Твої війни перед стократ переважаючими силами ворога. Тому боротьба ОУН-УПА була боротьбою всього українського населення, на землях якого вона велася. Навіть на найбільш висунутій на захід етнографічній землі — на Лемківщині й Холмщині — українське населення сприяло своїй Армії вести боротьбу за волю і незалежність. І тільки насильне виселення українського населення вглиб Польщі і до СРСР унеможливило ведення дальшої боротьби. Підписання потрійного договору в 1947 році між комуністичними державами СРСР, Польщі і Чехословаччини про спільну боротьбу проти УПА зумовлено відхід тих частин УПА на корінні українські землі, а частинно бойовим рейдом на Захід.

Геройська боротьба ОУН-УПА не могла пройти непомітно в країнах Заходу, хоч ні одна із них не прийшла з допомогою ні збройною, ні харчами, ні ліками, чи іншими військовими матеріалами. Україна була залишена всіми і здана на власні сили.

Що більше, Україна в той час давала приклад іншим народам, поневоленим Москвою, що шлях до волі веде через боротьбу, не зважаючи на несприятливі обставини. Восени 1943 року на землях України, під охороною УПА, відбулася перша Конференція

Поневолених Москвою Народів, в якій взяли участь представники 15 народів, яка дала почин створенню АБН, що протривав досі в діаспорі, а в цьому році відновив свою діяльність у поневолених країнах в ССРСР. Прийняте гасло «Воля Народам — Воля Людям!» — стало бойовим гаслом для тих народів на всі часи.

Не зважаючи на великі людські жертви, які Україна склала в цій боротьбі, вони далеко не дорівнюють тим жертвам, які були складені Україною в т. зв. «мирні» часи, в голодовій облозі 1932/33 рр., в часи ліквідації української церковної і світської інтелігенції та жертв НКВД в 1941 р., перед своїм відступом з України на початку війни, коли не було змоги захиститися при допомозі зброї.

Натомість збройна боротьба ОУН-УПА захистила українське наслення перед грабіжниками, перед вивозами молоді на певну смерть у бомблених німецьких промислових центрах, перед вивозами на Сибір та перед масовими розстрілами безборонного населення. Ця боротьба захистила Україну від ярлика гітлерівського коляборанства, який нам намагались причіпити ворожі до нас кола. З війни Україна вийшла морально чиста і несплямлена, а Сталін був змушений ввести Україну в члени-основники Об'єднаних Націй, щоб дати сповідність «суверенної» держави, за яку нема потреби вести боротьбу.

В бою з НКВД у селі Білогорща, біля Львова, 5 березня 1950 року смертю героя загинув ген. Роман Шухевич-Тарас Чупринка, Головний Командир УПА, Голова Проводу ОУН на Українських Землях і Генеральний Секретар УГВР, а збройна боротьба тривала ще до 1956 року. Ті з ОУН-УПА, хто не загинув і не зумів сховатися подалі від України, попав у руки НКВД. Багато з них були засуджені окупантським судом до найвищої міри покарання і розстріляні, а інші опинилися на далекій Півночі, в Сибірі та інших частинах імперії, на каторжних роботах. Але й там, далеко від України, вояцький, незакований дух казав їм боротися новими засобами. ОУН створила там свою нову мережу під проводом арештованого ще в 1940 році Михайла Сороки і відкрила разом з іншими національностями новий фронт боротьби за покращення побутових умов в'язнів-вуглекопів і в'язнів-робітників інших галузей промисловости. Страйки і непокора стали новою зброєю в боротьбі проти всесильного керівництва Гулагів. Це, що було немислиме раніше, стало дійсністю. Тиранія і деспотизм мусіли поступитися перед відвагою, готовістю на самопожертву і рішених на все в'язнів Гулагів. Були і жертви. Сотні українок в лагере в Кінгірі, що полягли під гусеницями ворожих танків, десятки і сотні помордованих у Норильську, Магадані та інших місцях відо-

кремлення віддали життя у цій боротьбі. Але міт про всесильність советської влади і її каральних органів був зламаний.

Тим часом Москва заплянувала диявольську справу, яка мала знищити живий символ спротиву і боротьби. Це був безстрашний Провідник ОУН — Степан Бандера, якого досягла рука підлого большевицького агента в баварському місті Мюнхені 15 жовтня 1959 року, вбиваючи його спрепарованою в КГБ ціянкалевою пістолюю.

Та помилився ворог. Ім'я Степана Бандери стало по його смерті ще потужнішим магнітом для всього українського народу, а, зокрема, для молоді. І не тільки для них. Також серед поневолених народів він став уосібленням боротьби за свободу всіх народів. Навіть чужинці, що побували з нашими в'язнями в Гулагах і разом з ними йшли на барикади, мали за честь називати себе «бандерівцями».

Наснажені відвагою і героїзмом своїх попередників, «шістдесятники» і «сімдесятники», що попали в місця покарання, пройняли тим самим духом боротьби і людської гідності. Імена О. Тихого, Ю. Литвина, В. Стуса, що згинули в російській каторзі, залишаються в пам'яті сучасних і майбутніх поколінь як гідні перемники ідей своїх попередників з ОУН-УПА. Без цих ідей і героїської постави не було б можливе формування сучасного організованого національного самостійницького політичного життя в Україні. Без колишньої боротьби ОУН-УПА і їхніх ідей не було б можливо підняти національну свідомість до сучасного рівня державницького думання і дії.

Український Народе! Тюрма народів — СССР розпадається. Вже виповіли послух шість республік: Вірменія, Грузія, Молдавія, Литва, Латвія і Естонія. І хоч вони ще не є цілком свободні, як колишні сателітні країни, де донедавна сягала влада Кремля, то все ж вони рішилися порвати з ненависним ярмом большевицько-російської імперії. Ці народи дивляться на Тебе, Український Народе, як на доброго сусіда і союзника у спільній боротьбі за державність, з яким вони бажали б встановити зв'язки та жити в мирі. Вони знають, що від Твоєї постави залежить до великої міри їхнє майбутнє. Вони вже сказали своє «ні!» горбачовському «оновленому союзові». Тепер пора і черга на Тебе. Не дозволяй, щоб у Твоєму імені говорила КПСС устами своїх ватажків, які зайняли високі пости в колоніальних структурах імперії — у Верховнім Советі і в уряді УССР. Вони не сміють натягати Тобі на шию «оновлене» ярмо у формі підписання союзного договору. Стань твердо, як один муж, в обороні свого життя, заяви всьому світові свою негнуту волю до власного незалежного державного життя у своїй Самостійній Соборній Державі. Бо тільки

така держава, що постала з волі народу і має владу з вільного, багатопартійного і загального вибору може вважатися демократичною і входити в міжнародні, міждержавні стосунки як рівна з рівними. Ніхто не сміє накидати Тобі свою волю і примушувати підписувати хоч би які надійні і корисні союзи. Тебе ошукано вже не раз тими союзами. Ти пам'ятаєш Переяславський договір Богдана Хмельницького з московським царем 1654 року, який коштував Тебе майже 340 років неволі і кріпацтва. Поновлений союз у грудні 1922 року з червоною Москвою приніс Тобі потрійний голодомор, з яких найстрашніший в 1932-1933 роках, що забрав понад 7 мільйонів селянських жертв, мільйони знищених на каторжних роботах, в тюрмах і Гулагах, а в 1986 році 26 квітня союзна АЕС у Чорнобилі затруїла велику частину Твого живого організму на довгі десятиліття, а то й століття. А скільки дібр Твоїх пішло на північ, а Тобі залишилися тільки шкідливі випари та хемічні викиди, якими потруєно наземні і підземні води та знищено в них життя водних тварин, а для Тебе стали смертельною загрозою, включно з Твоїми нащадками. Тому досить «союзів», геноцидів, грабунків і повільної смерті. Тобі бути господарем на своїй землі і дбати про неї, як про живительку, що має кормити Твоїх дітей на протязі прийдешніх століть.

Народе наш! Встань, візьми в руки свої владу і введи лад по своїй волі, бо настав час неповторних можливостей. Тепер або ніколи! До того зобов'язують тебе могили Твоїх геройських предків з-під Каяли, Берестечка, Батурина, Полтави, Базару, Крут, Маківки, Лисоні, Пикулич, Хусту, Биковні, Дем'янового Лазу, Львова, Дрогобича, Стрия, Вінниці, Харкова і ті, що розсипані по всій Україні, на Соловках і в Сибірі, могили борців ОУН-УПА, а також могили новітніх Героїв в Парижі, Роттердамі, Білогорщі й Мюнхені. Подбай, щоб з їх жертв виросла тверда віра у власні сили, у свою Правду, в свою Самостійну Соборну Державу. Хай до неї Тобі просвічує шлях пам'ять про Конотоп!

Українські Робітники! Ви найсильніша суспільна верства України. Вашою працею і Вашим потом живиться не тільки весь український народ, хоч більшу частину Вашої праці насильно використовується на вдержання імперіяльних структур. Ваша праця знецінена, бо Україна перебуває в стані колоніальної залежності від московської імперії, яка диктує ціну на продукти Вашої праці і тим самим висоту вашої зарплати. Постійна інфляція імперської валюти і дорожіння товарів першої необхідності погіршує Вашу життєву стопу до межового рівня виживання. До того імперські експерименти з виміною і драконською підвишкою цін вдарили найсильніше по Ваших спроможностях.

Держава, якій Ви сплачуєте велику частину заробітків у формі

податків, дбає не за Ваші інтереси, а за інтереси імперії, яка є власником більшості копалень і заводів, а тим самим є в посіданні засобів виробництва, що дають їй можливість безмежної експлуатації, проти якої Ви є безраді. Тому ОУН є за приватну власність на засоби виробництва, щоб дати змогу робітникам бути співвласниками підприємств і розпоряджатись продуктами своєї праці.

В країнах з вільною ринковою системою така практика дає добрі висліди. Але при цьому робітництво мусить бути зорганізоване у вільні профспілки, які одночасно є страйкомами, і мусить вміти постояти за свої права. Треба, однак, пам'ятати, що тільки у вільній самостійній своїй державі може бути справедливий соціальний лад і забезпечені усі права. Тому, без огляду на Ваше національне походження, організовано ставайте в лави борців за волю і державну самостійність України!

Українські Селяни! Колись найчисленніша суспільна верства в Україні, Ви стали найбільш упослідженими в колгоспно-комуністичній системі рабовласництва. Побудова того ненависного ладу в одному лише 1933 році вирвала з Ваших рядів голодовою смертю понад сім мільйонів жертв. А й тепер ця нелюдська система заставляє Вас вкладати непосильну працю, за яку Ви одержуєте наймізернішу зарплату.

Організація Українських Націоналістів стоїть за приватизацію сільського господарства, за родинні господарства, які забезпечували б Ваше і Ваших дітей нормальне існування, як це водиться у найбільш розвинених країнах світу. Тому беріть ініціативу в свої руки. Творіть спілки вільних селян, організуйтеся і вивчайте техніку індивідуальних господарств, відвідуйте ферми у західних країнах. Відновіть українське село, де, як писав Тарас Шевченко, «село — і серце одпочине, село на нашій Україні неначе писанка». Для того український селянин мусить стати повноцінним господарем своєї землі. Колгоспи зробили з Вас рабів, ще гірше як за часів панщини і кріпацтва. Пора вже визволитися з тієї накинutoї чужою силою жорстокої системи. Геть з експлуататорами української землі і її працьовитого селянства!

Пам'ятайте, що тільки у вільній, ні від кого незалежній Українській Державі, яка дбатиме про своїх громадян, а зокрема про відродження здорового селянського стану — Ваше і Ваших дітей світле майбутнє.

Українська інтелігенціє! Ти є мозок українського народу і від Тебе, як від мозку, вимагається здорової творчої думки, логічного мислення, контролю змислів і забезпечення керівних функцій цілого організму. Українська нація — це Твій організм. Від Тебе

залежить, як цей організм розв'яже проблему свого дальшого буття.

Тепер, коли тріщать імперські структури, а деякі народи вже сказали своє рішуче слово — розтяти вузли, що їх насильно в'язали з тими структурами, Україна має також зробити свій історичний вибір «бути чи не бути». Бути собою, або бути рабом «отечества чужого», як висловився наш національний Геній Тарас Шевченко.

У створених Тобою партіях і організаціях шукай національної згоди і твори спільний фронт проти ворога української державності — російського імперіялізму та його вислужників з лав КПСС в Україні. Співпраця з ними — це зрада інтересів українського народу. Виходи на ширші світові простори і міжнародні форуми, щоб чужі народи пізнавали Україну, її культуру, її історію та її стремління до волі, бо досі це робили наші окупанти на свою користь.

Організація Українських Націоналістів, що видала з себе видатних мислителів, борців і національних героїв, які поклали життя своє за Українську Самостійну Соборну Державу, яку тому 50 років відновлено Актом 30 червня 1941 року, закликає Тебе до творчої праці на всіх відтинках наукового, культурного, мистецького і соціально-професійного життя, в напрямі побудови правової, демократичної і повністю самостійної Української Держави. Відрубай ті вузли, котрими Тебе пов'язано з імперськими структурами і стань на власному національному ґрунті. Будь собою на службі свого народу і своєї Самостійної Соборної Держави!

Святіші Патріярхи УАПЦ і УГКЦ, Високопреосвященні Владика, Преподобні Отці і Сестри усіх санів та віровизнань, церковні діячі! До Вас звертається Організація Українських Націоналістів у 50-ліття Акту 30 червня 1941 року про відновлення Української Держави, який отримав благословення обидвох наших Первоієрархів — Митрополита УГКЦ Андрея Шептицького і луцького єпископа, а відтак Митрополита УАПЦ Полікарпа Сікорського. Цей Акт, за який велася двофронтowa збройна боротьба українського народу під проводом ОУН-УПА, включала також боротьбу за захист Українських Церков.

Члени ОУН-УПА ділили відтак спільну долю з Владиками УГКЦ і священиками обидвох віровизнань на московській каторзі, засвідчуючи тісне пов'язання національного з релігійним, а також спільність моральних вартостей, які є невід'ємною сторінкою духовності українського народу.

Сучасне відродження релігійного життя в Україні йде впарі з національним. Нашим бажанням є бачити Українські Церкви в

екуменічному єднанні в обличчі того спустошення, яке спричинив безбожницький режим з його концепцією «войовничого атеїзму». І хоч ворогові Христа не вдалося вбити повністю Віри в українському народі, то надщерблення його морального і духового стану вимагає довголітньої систематичної праці з боку церковного і світського провідних секторів.

Наше звернення до Вас, відповідальних за спасіння людських душ нашого Народу, полягає на уклінному проханні про збереження єдності Українського Народу, як це співається в церковній молитві-славні: «Боже, нам єдність подай!».

По стількох роках безбожницького панування слід відродити й укріпити духовність. Нам треба підняти з руїн наші колись квітучі храми, дати їм вигляд естетики і високомистецького оформлення, відтворити чистоту нашого обряду і привернути на лоно Українських Церков усі розгублені душі. Національні і релігійні меншості в Україні мають право на свої святині і вільний релігійний і духовний розвиток. Духовні потреби українського народу мають бути забезпечені Українськими Церквами.

Усуваймо непорозуміння і спори між Українськими Церквами, які йдуть в розріз із Христовим вченням, а для Українського Народу спричиняють необчислимі шкоди, корисні хіба нашому ворогові!

Український народ чекає від Вас, Дорогі Владики, прикладу добрих Пастирів, що ведуть народ до єдності не тільки національної, але також церковної, «щоб було одно стадо і один Пастир», як кажесться у Святому Письмі. Це є шлях до єдиного Українського Патріархату. Цей шлях веде також через духовні Семінарії, де могли б виховуватися священики-патріоти, завдяки яким у минулому росла національна свідомість, а тим самим міцніли наші Церкви. Від цього залежатиме також духовне оновлення України, якого Ви і всі ми щиро бажаємо.

Здійснюймо спільно великі заповіді наших духовних Велетнів, якими були в недавньому минулому Митрополит УАПЦ Василь Липківський, мученик за віру православну, львівські Митрополити Слуга Божий Андрій Шептицький і Патріарх та Ісповідник Віри Йосиф Сліпий. Вони своєю жертвою дали найкращий доказ любови до свого Народу і Церкви, дали світлу візію їх майбутнього.

Пам'ятаймо, що християнство, будучи інтегральною частиною української духовости, стало теж світоглядовою основою українського визвольного націоналізму.

Євангельські Церкви в Україні! Пам'ятаймо, що християнство уже понад тисячоліття є органічним складовим елементом ук-

раїнського національного і народного світогляду. Ставши конструктивною традицією українського світу ідей, оформившись на українській землі в український варіант, воно стало двигуном росту нації і готовності постояти за свої правди — християнські і українські.

Евангельські Церкви уже становлять чисельну вітку віруючих громадян України. Тому закликаємо душпастирів та віруючих Українських Евангельських Церков та віроісповідань посилювати релігійно-національний дух серед своєї пастви і її дійову участь у національно-визвольних процесах українського народу. Бо лише самостійна Українська Держава з демократичним устроєм запевнить свободу совісти та вільний розвиток усіх Церков, віроісповідань та релігій на своїй території.

Дорогі Жінки! Матері та дівчата! Ви є повноцінною частиною Української Нації, хоч досі в умовах поневолення України Ви зазнали найбільше приниження і мусіли виконувати непосильні для Вас праці й обов'язки. Все це, як кошмар, мусить відійти у минуле, а українська жінка має відискати свої функції і права, які найбільш відповідають її природі та українським традиціям, та рівні права в усіх ділянках розвитку й життя нації.

Дороге Жіноцтво! Ваш голос і Ваш труд є необхідний у побудові Української Незалежної Держави у тій самій мірі, що й чоловіків. Крім того, як Матері, Ви несете особливу відповідальність за виховання молодого покоління. Від Вашого виховання в родинях буде залежати культурний рівень українських громадян, а разом з цим велич Української Держави. Ви маєте передати Вашим нащадкам скарби тисячолітньої української культури і звичаїв. Як суспільні працівники, українське жіноцтво завжди давало докази своєї організованості, ідейності і високого патріотизму.

В рядах ОУН і УПА українське жіноцтво відзначалось відвагою, вірністю ідеям і безприкладною жертвенністю, включно з посвятою свого життя.

Організація Українських Націоналістів вітає ініціативу українського жіноцтва в Україні створити «Спілку солдатських матерів» з метою захистити своїх синів перед відбуванням військової служби поза межами України. Це є найпростіший спосіб для започаткування організації українських збройних сил на території України. Схвалюючи цю важливу ініціативу, ОУН закликає українське жіноцтво до посилення її активності на всіх відтинках суспільного, політичного, культурного і професійного життя, щоб належно підготувати ґрунт для здобуття волі і державної незалежності України.

Українські Солдати і Старшини! Прийшла пора, щоб Ви ріши-

лися кому служити — імперії, що поневолює Ваш народ, чи Вашому народові, що віками несе важкий тягар неволі і тепер смертельно загрожений у своєму існуванні. Ваше місце тепер в Україні, яка чекає своїх захисників. Домагайтеся свого права бути на своїй землі, у своїх збройних силах. Україна забезпечить Вас усім, що є конечне для нормального життя Вашого і Ваших родин. Вже доволі вислугуватися чужим і гинути за чужі інтереси. Погляньте на карту світу і побачите, що вже залишилося мало народів, котрі ще не досягнули своїх незалежних держав. А український нарід, який належить до найстарших народів Європи з високою культурою, ще змушений перебувати на становищі колонії. Цей стан мусить змінитися, а на сторожі української держави мають стати Збройні Сили України. За Вами, українські воляки і старшини, буде вирішне слово!

Українські Учителі і Виховники! До Вас звертається Організація Українських Націоналістів як до тих, що виховують і вишколюють майбутню українську людину — громадянина. Прийшла пора перевірити Ваші світоглядні заложення і порівняти їх з традиційним ідеалом української людини. Відкиньте псевдонакову марксистську діалектику з її розумінням історичного процесу й матеріалізму, як основи людського буття. Вилучіть непедагогічну експериментальну систему А. Макаренка і ті частини праць В. Сухомлинського, в яких він віддає данину компартії. Поверніться до джерел, до здорових педагогічних засад Костя Ушинського, Бориса Грінченка, а передовсім до видатного педагога і психолога Григорія Ващенка з його «Виховним ідеалом» та іншими важливими психологічними і педагогічними працями. Відтворіть ті виховні цінності, які характеризували українську людину на протязі віків. Пізнайте краще наших класиків Григорія Сковороду, Івана Котляревського, Тараса Шевченка, Лесю Українку, Івана Франка та інших, бо там є джерело пізнання нашої української духовності.

Вам необхідно об'єднатись у Вашу станову організацію учителів і виховників та створити таку програму навчання і виховання, що забезпечила б виховання людини з національно-етичними властивостями, яка була б здатна і готова посвячувати себе для свого народу, боротися і здобувати волю Україні та вміти закріпити її державність. Україна вимагає від Вас, як від авангарду Нації, дати з себе все, що найшляхотніше і найвище та заціпити це в душі наших вихованків. Цим зробите велику прислугу для свого нескореного народу.

Ветерани ОУН-УПА, Репресовані Жителі України! Ви пройшли пекло боротьби, моральних і фізичних тортур, зневаг, топтання людської гідності й упослідження в ім'я національної свободи і

справедливості. Ви були свідками нелюдських знущань над нашим народом і його жажливої експлуатації московсько-комуністичним режимом та його звироднілими вислужниками. Багато Ваших рідних і друзів поклали своє життя у катівні народів, при побудові новітніх «пірамід» у заполярних і сибірських каторгах та на каторжних роботах по всьому СРСР. Найкращі роки Вашого життя пройшли у безпросвітній неволі, в якій Ви потратили своє здоров'я.

Тепер прийшов час розвалу тюрми народів і Ви опинилися на світанку волі — Вашої і Вашого народу. Дехто з Вас повернувся в Україну, а дехто перебуває ще на чужих землях.

До Вас звертається Організація Українських Націоналістів, вітаючи Вас з частковою свободою. Щоб ця свобода була повна, вона мусить втілитися у форму Української Самостійної Соборної Держави. Ніхто краще від Вас не міг збагнути вартості волі, як особистої так і національної. Тому доложіть усіх старань, щоб усе Ваше довкілля і вся Україна були сповнені духом боротьби за свої права, за право бути господарем на своїй землі. Свободу ж бо не одержують, її здобувають!

20.

ОУН боротиметься за те, щоб Ваші гнобителі були покарані, а Ваша і Ваших родин довголітня каторга і втрата здоров'я були справедливо відшкодовані країною, яка Вашою працею багатіла.

Ширіть правду про пройдений Вами шлях новітньої Голгофи, щоб світ дізнався про імперські злочини проти людства і не допомагав злочинцям. За нами є Правда і вона при нашій активності переможе!

Громадяни України національних меншин! Організація Українських Націоналістів, що тому 50 років проголосила відновлення Української Держави Актом 30 червня 1941 року, бореться разом з Українським Народом і національними меншостями України за повну державну самостійність України.

Ми переконані, що усі жителі України, які приналежні до національних меншин, бажають жити у згоді і мирі з українським народом і бути повноцінними громадянами вільної української держави. Показником цього є факт, що дотепер імперським силам не вдалося спровокувати в Україні появу різних шовіністичних «інтерфронтів», штучних міжнаціональних конфліктів чи «комітетів спасіння» большевицької імперії.

Будьте певні, що гостинний український нарід забезпечить усім жителям України усі свободи і права, якими він сам буде користуватися у своїй Самостійній Соборній Державі. При цьому готовий ділитися з Вами своїм добробутом і своїми багатствами, які будуть результатом спільної праці і спільних надбань усіх грома-

дян УССД. Від Вас, однак, український нарід надіється у цей час визвольної боротьби рівновартісного дійового вкладу в побудову української незалежної держави, нарівні з українськими самостійниками-державниками. Тому разом з українським народом творіть спільний фронт на засадах АБН, і, згідно з гаслом ОУН-УПА — «Воля народам, воля людині!», знищуйте існуючі імперсько-колоніальні структури в Україні, включайтеся в боротьбу проти окупанта.

Український народ є історичним господарем і сувереном своєї прадідівської землі, але всі жителі України — наші брати і сестри у боротьбі за волю і в побудові спільного дому в демократичній Українській Самостійній Соборній Державі.

Українська Молоде, Українські Студенти! Ти, Молоде — надія українського народу і від Твоєї постави залежатиме його і Твое майбутнє. Виросла Ти в недостатках і непевності свого завтра. Ти спостерігаєш зміни, які відбуваються у советській імперії, що зробила з України і з інших підлеглих їй країн свої колонії. Ти відчуваєш прихід зміни епох, з котрих одна віджила, а друга приходить на зміну. Ти ставиш собі питання, яка Твоя роль в цих перемінах. Отож наступив час, щоб у Твій світогляд увійшла найосновніша правда — що накинутий Тобі ідеологічний комплекс марксизму-ленінізму віджив, як віджила колись епоха поганства з її ідолопоклонством.

Система, що випливала з марксистської ідеології, є противна людській природі, а інтернаціоналізм в його російському варіанті — це ніщо інше як покришка для московського імперіялізму. І ця система скрахувала, як штучна і антигуманна. Ви спостерігаєте, як ватажки того імперіялізму заметушилися, щоб врятувати імперію при допомозі підписання нового союзного договору, що є нічим іншим, як оновленим ярмом для дальшого закріпачення народів.

Організація Українських Націоналістів від самих своїх початків заіснування у 1929 році проголосила свої ідеологічно-світоглядові засади, які відповідають розвитковим тенденціям світу на базі наукових дослідів. До цих засад належить ствердження, що органічною людською спільнотою є нація, а найвищою гарантією її розвитку і свободи одиниці є національна держава. Тому ОУН бореться за правову Українську Самостійну Соборну Державу.

Отож тепер, коли фальшива інтернаціоналістична комуністична ідея скрахувала, прийшла пора завершити діло, для якого жили, працювали й боролися многі покоління Українського Народу. Акт 30 червня 1941 року, яким відновлено Українську Державу, що була створена у 1918 році, був скріплений збройною боротьбою

ОУН-УПА, що тривала понад 10 років. На Вашу долю випало почесне і важливе завдання довершити справу, розпочату Вашими попередниками з княжих дружин, з козацьких полків, січового стрілецтва, з студентського куреня, що згинули під Крутами 29-30 січня 1918 року в обороні рідної столиці — Києва, карпатських січовиків, воїнів ОУН-УПА.

Дорогі Українські Студенти! Ваш виступ у Києві в жовтні 1990 року, з голодуванням і рішучими вимогами до Верховного Совету УРСР, був подивугідний і знайшов загальне признание. Ви добились деяких успіхів, хоч не все здійснене. Ваше всеукраїнське об'єднання в Союз Українських Студентів є прикладом для решти молодіжних організацій, що для творення української сили потрібне об'єднання на всеукраїнському рівні. Потрібні масові молодіжні організації, які своєю мережею покрили б цілу Україну, по всіх обласних і районних містах і селах.

Ви є динамічна сила Української Нації, яка потребує координації, щоб забезпечити кінцевий успіх. ОУН завжди будувала свою силу з молоді і вбачає у Вас тих, хто дасть поповнення рядів ОУН для дальшої боротьби та успішного завершення революційно-визвольних процесів України, що є неминучим шляхом до здобуття Української Самостійної Соборної Держави!

Воля народам! — Воля Людині!

За Українську Самостійну Соборну Державу!

Слава Україні! — Героям Слава!

VIII Надзвичайний Великий Збір ОУН

Влітку, 1991 року

Питання національного визволення

Ярослав СВАТКО
Депутат Львівської міської
Ради народних депутатів

ДОБА І ДОЛЯ

Частина друга: Здобудеш Українську Державу
(Продовження, 3)

Коли Степан Бандера сидів по тюрмах, в ОУН і в світі відбувались зміни. З наближенням початку Другої світової війни розвиток подій прискорювався.

В ОУН постала проблема відновлення порваної арештами мережі. Втрата сотні провідних діячів підпілля була би важким ударом для будь-якої організації. Мало того, що була арештована вся Крайова Екзекутива, поліція ув'язнила велику кількість підпільних керівників нижчого рангу. Зв'язки із закордоном були теж розірвані. Хоча в криївках і збереглося технічне обладнання, але люди, яким було відоме розташування сховків, теж були в арешті.

ОУН перенесла цей удар і не припинила своєї діяльності, бо умови, в яких жив український народ під окупацією польської влади, постійно штовхали молодих людей на шлях відкритої конфронтації з окупантом.

Через два тижні після арешту Бандери Провід ОУН призначає черговим Крайовим Провідником Осипа Мащак. Мащак недовго чинив спроби відновити мережу Організації. Зв'язки, передані йому Малюцюю, були «засвічені», постійно рвалися арештами, а скоро і сам новий керівник потрапив під арешт.

На той час ОУН мала здатність регенеруватися. Спроби відновити мережу продовжує Микола Кос, через кілька місяців до нього приєднується звільнений з Берези Картузької Ярослав Старух. Обидва не мали перед тим зв'язків з підсудними з Варшавського процесу і покищо не були під наглядом. Кос обережно почав підбирати до нової Крайової Екзекутиви людей, досі невідомих поліції. В свою чергу, Є. Коновалець вислав зв'язкову Анну Чемеринську з завданням: розібратись в ситуації і призначити нових членів КЕ.

Делікатність ситуації полягала в тому, що Чемеринська була

нареченою, а пізніше дружиною Ярослава Барановського, якому члени Крайової Екзекутиви не довіряли. Вони вважали, що саме через Барановського «архів» Сеника потрапив у руки дефензиви. Коли Бандера через свого брата передав міркування про можливі канали витоку інформації (а з цих міркувань однозначно випливало, що Я. Барановський був провокатором), Ребет, як він сам пізніше визнав, переправив свідчення свого попередника Коновальцю через Чемеринську. Незважаючи на недовіру з боку значної частини крайового активу, Барановський продовжував свої функції у Проводі ОУН. В результаті підозра звернулась ще й на Ребета. Очевидно, саме тоді було закладено підстави пізнішої антипатії між Бандерою і Левом Ребетом.

Діяльність Бандери по розширенню мережі дає свої плоди. Підвищена увага Організації до Волині приводить до значного поширення націоналістичних ідей на північно-західних українських землях (ПЗУЗ). На часі стає створення окремої Крайової Екзекутиви на ПЗУЗ. Кос і Старух негативно ставляться до перспективи працювати під проводом Ребета. Вони ставлять питання про виконання ухвали Конгресу Українських Націоналістів з 1929 року про створення окремої екзекутиви для Волині, Полісся, Підляшся та Холмщини. Є. Коновалець, як завжди, намагається згладити гострі кути. Створюється новий тереновий орган — КЕ ПЗУЗ. Провідником стає Микола Кос, заступником — Ярослав Старух. Те, що через сім років саме на Волині була створена УПА, є фактичним свідомством ефективності їх діяльності.

Фундаменти УПА закладалися саме тоді і саме цими людьми. На відміну від галицької екзекутиви, яка послідовно проводила лінію Ребета про згортання бойових дій (сам Ребет у своїх спогадах пояснював це необхідністю зберегти мережу), екзекутива на ПЗУЗ створює бойові партизанські відділи («Вовки»). Ця діяльність розвивалась до серпня 1937 року, поки поліція не натрапила на слід підпілля. Тоді ж поліція спиняє пропагандивну діяльність волинської організації, спрямовану на територію советської України, перериває канали передачі літератури.

Приблизно в цей час зафіксовано перші спроби членів ОУН звільнити Бандеру з ув'язнення. Від 5-ої години ранку 3 липня 1936 року найнебезпечніший злочинець Речі Посполитої (сім довічних ув'язнень згідно вироку львівського суду від 27.6.1936 р.) перебував у тюрмі «Свенти Кжиж». Разом із ним ув'язнення відбували ще вісім націоналістів: Лебедь, Климишин, Карпинець, Качмарський, Малюца, Мигаль, Підгайний, а також Мар'ян Жураківський. Своїх провокаторів у лавах Організації поліція мала не лише на волі, але й у тюрмах. Таким чином поліція дізналась, що четверо членів ОУН — Зіновій Матла, Володимир Нидза, Микола Лемик і Гриць Барабаш, які до квітня 1936 р. відбували

ув'язнення в «Свентим Кжижу», перебуваючи у тарнівській в'язниці, почали наради про звільнення Бандери.

Запропонований плян опирався на особливості тюрми. Річ у тім, що частину забудови займав монастир чину Облатів. Два члени ОУН мали прибути до монастиря в подібні ченців і на деякий час оселитись у ньому. В навколишніх лісах повинні були перебувати бойовики Організації. Втеча плянувалася на час вечірньої прогулянки. Цей плян був переданий члену ОУН Осипові Тюшці. Поляки вважали, що Тюшка повідомив Бандеру про наміри Організації під час відвідин у квітні 1937 р. З другого боку, немає підстав підважувати твердження Бандери у своїй автобіографії, що він дізнався про спроби його звільнення лише на волі. У 1959 році Бандера не мав мотивів приховувати чи спотворювати такі факти.

29 квітня 1937 року у Львові, на вул. Міцкевича, ч.11, відбулася велика нарада крайового активу у справі звільнення Бандери. Брали участь: Тюшка, Василь Медвідь, Володимир Білас, а всього близько 20 членів ОУН. Необхідна кількість бойовиків визначалась числом 20, було повідомлено адвоката Бандери Горбового. В свою чергу, провокатор, який був на зібранні, повідомив поліційний слідчий уряд у Львові.

В результаті були застосовані застережні заходи. Про значення, яке надавали Бандері польські репресивні органи, свідчить такий цікавий факт: свого часу адміністрація в'язниць з метою економії коштів наказала вимикати освітлення камер нічної пори. Це заощаджувало за рік 440 зл. Коли ж адміністрація дізналась про пляни ОУН щодо звільнення свого Провідника, було асигновано 12 452 зл. 16 гр. на будівництво трьох мурованих оглядових веж навколо «Свентего Кжижа».

14 червня 1937 року поліція перехопила лист Бандери до Тюшки. З документів поліційної переписки випливає, що на цей момент поліція вважала Бандеру діючим Крайовим Провідником, у всякому випадку львівський відділ, який був ведучим у розслідуванні діяльності ОУН, не мав інформації, що становище Крайового Провідника займає якась інша особа.

Справа закінчилась тим, що Бандера був переведений в тюрму у Вронках, біля Познаня. Там крайові націоналісти поновлюють спроби звільнення свого лідера.

Тим часом, на волю виходять провідні члени, суджені в 1932-33 рр. Позицією Ребета вони не задоволені. Є й інші фактори. Будучи «засвіченим» (очевидно, як член ОУН, а не як керівник) ще з 1936 р., Ребет довго уникав арешту. Це викликало підозру. Весною 1938 року Зенон Коссак разом з військовим референтом Олексом Гасином («Лицарем») їде до Євгена Коновальця. Провідник ОУН через Коссака дає вказівку Ребетові передати повнова-

ження Крайового Провідника Дмитрові Грицаєві («Перебийносу») і їхати до Гданська на процедуру офіційної передачі повноважень.

Але передача не відбулась. 23 травня 1938 року Євген Коновалець гине в Роттердамі, розірваний бомбою. Проведене ОУН розслідування ствердило, що лідер Організації загинув з рук агента НКВД, який прибув у Голляндію на советському судні. Справжнє прізвище «Павла Грищенка», «Павлуся», «Вельмуда» чи, як називав його Ярослав Барановський, «Валюха», невідоме досі. Спосіб проникнення «Вельмуда» в середовище ОУН нагадує операцію проти Савінкова. Керівником акції знищення Коновальця був Кіндрат Полуведько, який втерся у мережу ОУН ще на початку 30-х років у Фінляндії, нібито як втікач з Соловків.

Загибель Євгена Коновальця стала для ОУН поворотним пунктом розвитку. Якщо раніше тертя між еміграційною та крайовою частинами Організації, молоддю та засновниками УВО згладжувалися дипломатичним хистом лідера, то тепер ці протиріччя розпалились, і не знайшлося авторитету, який міг би їх погасити. У крайовому середовищі ОУН надзвичайною популярністю користувався Бандера. Крайові активісти шукають способу звільнити свого улюбленця з в'язниці. Ще задовго до перевезення туди Бандери, Зенон Косак, що відбував в цій тюрмі ув'язнення, повідомив Крайовий Провід про можливість організації втечі, навіть у двох варіантах. До пляну повернулися у червні 1938 року. З ініціативою звільнення Бандери виступив Роман Шухевич. Через Івана Равлика він зв'язався з «Тереном» — З. Книшем. «Терен» відсидів свій термін у Вронках, мав там знайомого ключника. Шухевич чесно пояснив, що ідея звільнити Бандеру не є ініціативою Крайового Проводу, а лише групи товаришів. Для «Терена» було однаково, чия ініціатива. Щоправда, його довірений ключник Заборовський у Вронках вже не працював, але зв'язки мав. Заборовський познайомив Книша з іншим ключником — Шірлеєм, котрий так радо згодився на запропоновану суму в 5 тис. доларів, що готовий був звільняти Бандеру хоч би й на другий день. Таку версію пропонує у своїх спогадах Зіновій Книш.

Польський дослідник Богдан Цибульський, опираючись на архів прокуратури апеляційного суду в Познані, опублікував у 1989 році у «Віснику Вроцлавського університету» свою версію. Позаяк ця версія опирається на протоколи слідства, автор вважає її достовірнішою від спогадів. Хоча, необхідно зазначити, у матеріялах, що стосуються «справи Городка» чи біографічних даних Бандери, Цибульський допускається деяких неточностей.

Не заперечуючи участі в підготовці втечі З. Коссака, польський дослідник стверджує про найбільшу заавансованість у справу Михайла Куспіся. Власне, Куспісь увійшов у контакт із Заборовським, а той познайомив бойовика з Вінцентом Куявським. Пізніше,

на слідстві, Куявський оповів багато подробиць пляну, в т.ч. назвав гасло, за яким Бандера мав переконатись, що тюремник належить до змовників.

Наступною особою, залученою до змови, була дружина Куявського. Її завданням було отримати у Львові викуп у розмірі 20 тис. зл. готівкою і таку ж суму — чеком. Чек мав бути виплачений лише після звільнення Провідника. Клопіт, що робити з Бандерою, коли він опиниться за мурами в'язниці, був розв'язаний за допомогою ще одного колишнього стражника тюрми, Яна Мілька. Цей був пов'язаний з контрабандистами і за 2 тис. зл. пообіцяв переправити за кордон трьох «кокаїністів», як йому було пояснено. Очевидно, що втеча Крайового Провідника поставила би на ноги всю польську поліцію. Для заплутування слідства змовники виготовили фальшиву розписку, яку буцімто мав отримати начальник тюрми. Втікати зразу до Німеччини було логічно, бо кордон проходив за 9 км від Вронок.

З моменту залучення до акції Мілька поліція від половини липня 1938 року знала про пляни націоналістів. Проте, Куспіс не здогадувався про подвійну гру колишнього стражника, навіть, незважаючи на провал першої спроби звільнення, яка відбулась 4 серпня. Тоді Куявська не приїхала до Львова, і операцію довелося відкласти. Поліція не втручалась у діяльність Куспіся, вважаючи, що вона є повністю контрольована. Проте міжнародна ситуація у цей час почала загострюватись навколо судетського конфлікту, в уряді виникли побоювання, що конфлікти на національному ґрунті можуть перекинутися на територію Речі Посполитої. Нічим іншим пояснити зміну ставлення поліції до діяльності Куспіся не можна, бо вже в ніч з 2 на 3 вересня він був заарештований. Тоді ж були заарештовані ще 11 осіб, в т.ч. З. Коссак і згадуваний вище Чеслав Шірле з дружиною.

Однак вже 6 вересня Шірле був звільнений з-під арешту за рішенням прокурора. Тому версія З. Книша, що ніби цей ключник з розпуки почав пити і під час чергової п'ятики проговорився комусь із друзів про втрачену нагоду заробити грубі гроші, підважується двічі. Поліція дізналася про пляни ОУН іншим шляхом, та й Шірле до справи не був залучений.

31 жовтня був готовий акт звинувачення Куспіся, Заборовського, Юзвіка і Куявських у спробі звільнення з в'язниці Степана Бандери. Коссак не був притягнутий до відповідальності, доказів його причетності до справи не було. Суд відбувся з 16 по 19 грудня 1938 року. Вся справа була потрактована як таємна, отже преса до неї не була допущена. Саме цим можна пояснити неточності, допущені З. Книшем у своєму спогаді «Розбрат», де з одного боку згадуються такі самі дати, що й у документах, наведених Цибульським, а з другого — не співпадають прізвища засуджених.

Не слід виключати можливості впливу політичних мотивів на невдачу спроби звільнення. Крайовий Провідник Лев Ребет у своїх спогадах пізніше твердить, що справу гальмував Ярослав Барановський. Ребету варто вірити. У післявоєнний час він не ходив серед прихильників Бандери. Певні особи з Проводу могли затягувати вирішення питання про втечу Бандери з тюрми. Проте для ствердження цього необхідне ретельне дослідження справи.

Тим часом бойовий товариш Є. Коновальця з часів війни за Українську Державу полковник Андрій Мельник 11 жовтня 1938 року склав присягу як новий Голова Проводу Організації Українських Націоналістів. Під покровом зовнішньої одностайності в Організації розпалювався вогонь незгоди. Причин для розколу не бракувало. Психологічний мотив полягав у відносинах поколінь підпільників. Старше покоління, яке перейшло крізь вогонь війни, вважало, що й вік, і заслуги перед народом дають йому право визначати політику боротьби. Проте в крайовій мережі діячів старшого покоління було мало, практичною підпільною діяльністю займалися люди, яким на час визвольних війн було не більше 14 років. Основна маса діячів ОУН старшого покоління перебувала на еміграції.

Молоді діячі Крайового Проводу, відсидівши бодай по одному терміні ув'язнення, приходять до висновку, що в кінцевому результаті доля України буде вирішуватись на її теренах українським народом. Вони вважають, що з Краю видніше, як вести народ до здобуття незалежності. Що ж до заслуг, то тюремні терміни та жертви, понесені молоддю за час підпільної боротьби, дають їй моральне право цю боротьбу очолювати. У всякому випадку, більше право, ніж людям, що, на думку молоді, ведуть вигідне спокійне життя в еміграції.

Поки розгорявся вогонь незгоди, на перший плян вийшла справа ставлення ОУН до Карпатської України.

У своїй організаційній діяльності ОУН трактувала Закарпаття як особливу територію. Враховуючи лояльне ставлення чехо-словацької влади до факту перебування на її території провідних діячів ОУН, Організація не проводила серед українського населення на цих теренах соборницької агітації. Стверджувалось, що справа Закарпаття буде піднята «свого часу». Наразі Чехо-Словаччина була потрібна націоналістам як пляцдарм для боротьби за Україну.

Час проби обіцянок прийшов. Країни «Осі» при мовчазному спогляданні Англії та Франції розбирають Чехо-Словаччину. Словаки й українці заявили про своє право на автономію і отримали її. В цей час Угорщина знаходить підтримку Італії та Німеччини у своїх посяганнях на частину Закарпаття. 2 листопада 1938 року «арбітри» — міністри іноземних справ Чіано та Ріббентроп —

присуджують Ужгород, Мукачеве, Берегове Угорщині. Уряд Підкарпатської Руси переносить свою столицю до Хусту.

12 лютого 1939 року вибори до сойму приносять перемогу бльоку, очолюваному о. А. Волошиним. Через два дні президент Чехо-Словаччини Гаха капітулює перед Гітлером. Зразу ж після отримання цієї вістки о. А. Волошин проголошує незалежність Закарпаття. Наступного дня, 15 березня, парламент Закарпаття приймає свій перший закон про створення незалежної держави — Карпатської України. В законі українська мова проголошувалась державною, затверджувались синьо-жовтий прапор та гімн «Ще не вмерла Україна». Того ж дня о. Августин Волошин обирається президентом.

Але ще напередодні угорські війська пішли в наступ на Закарпаття. Військовій силі можна було протиставити лише силу. Як виявилось, у Карпатській Україні вона вже була. Звичайно, сподіватися, що край, у якого відібрано основні промислові центри, зможе всерйоз опиратися державі зі старанно плеканою армією, не доводилось. Але часом буває важливо задекларувати свою позицію і в безнадійній ситуації. Саме це і здійснили закарпатці за допомогою групи членів крайової ОУН.

29.

Особи, які намагались звільнити з тюрми Бандеру, відкрито заходять у конфлікт із Проводом ОУН. Позаяк справа не раз використовувалась для пояснень причин розламу в ОУН, вона потребує докладнішого висвітлення.

Влітку 1938 року Михайло Колодзінський, Зенон Коссак та Роман Шухевич організують перехід на Закарпаття радикально настроєних членів активу ОУН. Розуміючи, що наслідком подій в Європі буде розбір Чехо-Словаччини, радикали не чекають їх розвитку, створюючи передумови для закріплення української державности. На їх думку, в майбутніх геополітичних потрясіннях Закарпаття повинне стати зачатком майбутньої соборної України. Іван Габрусевич, Олекса Гасин, Гриць Барабаш, Іван Бутковський, Євген Врецьона, Осип Карачевський, Осип Линда, Юрко Лопатинський організують перехід рядових членів ОУН з Волині та Галичини через кордон в Карпатах. З цих галичан і волиняків формується основа майбутньої Карпатської Січі.

Провід ОУН мав іншу політичну концепцію боротьби за державність України: «... в ситуації, де проти тебе виступлять гіганти, ми мусимо вибрати орієнтацію на одного із них... Наша акція на Закарпатті виразно йде проти тенденцій німецької політики, і ми не можемо собі дозволити люксус «війни» з могутньою Німеччиною».

Концепція Проводу ОУН входила в конфлікт не лише з позицією радикалів, виразно окресленою у приведеному вище уривку

промови Бандери на Львівському процесі. Створювався конфлікт з ідеологією, на якій виросло нове покоління борців.

«Дух одвічної стихії», записаний у Десяти заповідях українського націоналіста, докладне пояснення моралі в «12 прикметах» і «44 правилах» не допускав пасивного очікування, коли сприятливі умови дадуть можливість створити державу. «Іди і борись!» — ось кредо молоді, яку ОУН готувала до боротьби на протязі десятиліття. Ось декілька правил з тих 44-х, що можуть пояснити, чому рядові члени ОУН всупереч волі Проводу сотнями йшли на Закарпаття:

«9. Будь вірний Ідеї Нації на життя і смерть і не здайся, хоч би проти Тебе був увесь світ.

11. Могутній Бог княгині Ольги і Володимира Великого жадає від Тебе не сліз, ані милосердя чи пасивного роздумування, але мужности й активного життя.

31. Пам'ятай, що милостиню приймає тільки німичний прошак, що не може жити власною працею і власними вартостями здобути право на життя.

32. Не покладайся ні на кого. Будь сам творцем свого життя.»

Зараз, коли замовчати фактичні мету, засоби та мотиви діяльності ОУН не можна, імперська пропаганда користується демагогічним прийомом: буцімто провідний актив стає на виразно-патріотичну позицію, щоб не втратити підтримки в масах. Безглуздість такого пояснення очевидна, хоча би й з огляду на наслідки і кінцевий результат діяльності крайових активістів ОУН. Ці люди не лише творили основи моралі, за якими рядове членство йшло на смерть. Вони самі жили за цими основами, самі за ними й помирали. Якщо в їх діяльності є інші мотиви, аніж служіння своєму народові, то необхідно пояснити, з якими ще мотивами можна спокійно йти на смерть?

Добровольці з Західної України жили в дуже тяжких умовах — в голоді, холоді, тісноті. Найгіршою була постійна загроза можливого арешту з боку чехів, з наступною передачею польській адміністрації.

У жовтні 1938 року в Ужгород приїжджає Я. Барановський. Він поставив перед активістами-радикалами вимогу про виїзд із Закарпаття. Категоричну відмову можна вважати точкою відліку розламу в ОУН. На початку листопада для захисту від диверсійних акцій угорських агентів створюється Перша чота Української Національної Оборони (УНО) під командуванням М. Колодзінського. Під її охороною державні установи та бажаючі цивільні особи евакуюються до Хуста.

В Хусті УНО реорганізують в Організацію Національної Оборони «Карпатська Січ», проводячи необхідні кадрові зміни. Коман-

дування «Карпатської Січі» складалось із закарпатців, а штаб — з прибулих членів ОУН. Начальником штабу був М. Колодзінський; Коссак і Шухевич — його помічниками; Барабаш, Врецьона, Карачевський, Лопатинський — членами штабу. Творення військових структур ішло швидко: вже на початку грудня на параді в Хусті дефілювало 10 тис. січовиків. Гірше було зі зброєю. Чехи категорично відмовились озброювати українське військо. Роман Шухевич нелегально їде до Львова, на власну руку домовляється з українськими підприємцями про фінансову допомогу. Йому обіцяють кошти для озброєння 5 тис. вояків.

Здійснити цей плян не вдається через «ембарго» Проводу, який, вочевидь, вважав, що коштом Закарпаття можна буде виторгувати у Гітлера державу із статусом хоча б таким, як у Словаччини. Лиш тільки Шухевич повернувся до Хуста, ПУН через Крайового Провідника Льва Ребета повідомив підприємців про недоцільність допомоги. А в самому проводі Ярослав Барановський бльокує придбання зброї на гроші, зібрані для потреб молодшої держави українцями Канади та США, присилаючи на Закарпаття лише харчі.

Таким чином, масово озброїти січовиків вдалось лише починаючи з дня наступу угорських військ, коли відділи «Карпатської Січі» роззброїли чеську поліцію, жандармерію та «Державну охорону». Перспектива війни була безнадійною. 15 березня посол угорського уряду передав президентові А. Волошину вимогу негайної капітуляції. Його підтримав німецький консул, який запросив до себе представників штабу «Карпатської Січі» і роз'яснив позицію Німеччини та Італії.

Відповідь Михайла Колодзінського мало відрізнялась від згаданого дев'ятого правила: «В словнику українського націоналіста немає слова 'капітулювати'. Сильніший ворог може нас у бою перемогти, але поставити нас перед собою на коліна — ніколи!»

Опір Карпатської Січі тривав тиждень. В бою під Буштином гинуть Колодзінський і Коссак. Уряд Августина Волошина емігрує. Угорці передають полонених добровольців польській жандармерії, яка з мовчазної згоди агресора переганяє своїх беззбройних громадян назад на Закарпаття і в кількохстах метрах за кордоном розстрілює їх. Частина вояків Карпатської Січі, між ними Роман Шухевич, уникає смерті.

(Продовження буде)

Микола ШАТИЛОВ

ЗІРВАНА ПАМ'ЯТЬ, ЧИ НАОДИНЦІ ЗІ СТАРИМ ЧАСОПИСОМ

Діло було на Свят-вечір. У двері ввічливо постукали, і готельний номер зменшився, бо група захоплення складалася з кагебістів, обехаесесників і оперативників карного розшуку. Супутник мій не здивувався: це згодом з'ясується, що він сексот, підставлений під мене з вантажем релігійної літератури для волинської греко-католицької церкви. Такий собі — Славко Рисцов.

Ще не відполірував я як слід голі дошки луцької буцегарні, ще запопадливий прокурор не встиг санкціювати взяття під варту, а кагебісти вже відбили телекс харківським колегам, орієнтуючи на пошук націоналістичних видань та інтернаціональної зброї.

Знаю, що від порога чекісти зайнялися книжками. Пістолет вони, певна річ, прогавили. Не дорікаю їм недосвідченістю. Досвід, навпаки, був і переконував, що підкреслення на сторінках щербицько-брежневських ідеологів небезпечніші за трофейний пістоль.

З-поміж україножерських варнякань червоний олівець виділяв неминучі цитати з Дмитра Донцова чи Миколи Міхновського й свідчив, що такий собі Микола Шатилов бажає зазнайомитися із першоджерелами.

Кагебістам втямки було, як саме вивчає український націоналізм інтелігенція сімдесятих.

Зараз, коли на письмовому столі лежить, не криючись, монографія Донцова, із сумною усмішкою пригадую давній випадок. Потім усмішка зникає, а зостається сум, бо поза всіма «перебудовами» та «плюралізмами» бачу, що й по сьогодні велична книга націоналізму невідома українському загалові. Йдеться, зрозуміло, про державну міру відомости.

«А навіщо?» — запитують парламентські лідери — від Леоніда Кравчука до Левка Лук'яненка. Навіщо, коли все виборено й здобуто? Навіщо, коли прийнято Деклярацію про державний суверенітет України? Навіщо, коли Деклярація влаштовує всіх? Мутантні харківці — й ті, бач, наважилися освятити пам'ятний знак на честь проголошення самим незрозумілої волі.

Ну й що з того що освятили на найбільшому європейському

майдані, який і досі спалюжено ім'ям найбільшого європейського ката — Фелікса Дзержинського?

Ну що й з того, що гранітний стовпчик опинився в затінку бронзового Ульянова, чия кінцівка і досі скеровує харківців на громадські вбиральні?

Зате ж видобули волю без пострілів, без жертв, без крові. Так, але ж і без жодної згадки про те, що кожен рядок Деклярації просякнуто кров'ю українських бійців УПА-ОУН, що кожна кома її виважена колись на політичних терезах Організації Українських Націоналістів.

Занімілість пробольшевицьких депутатів закономірна: якщо й згадують вони «націоналізм», то — в лапках. Єдино приступний для слухачів марксистсько-ленінських університетів, чий вишкіл дорівнює злочинському. Доведено безліч разів, що вони вкрадуть будьщо і будь в кого. Це ж бо вони за натиркою Микити Хрущова ошукали й Господа, складаючи свій (!) моральний кодекс; це ж бо вони тепер, коли вигідно повихвалятися перед цивілізованим світом Деклярацією, безсоромно вдаються до духовного мародерства, нишпоряючи по кишнях Донцова, Грушевського, Винниченка.

Природа занімілості Демократичного бльоку достоту складніша, хоч і пов'язана із згаданою злочинською практикою комуністичної групи 239-ти. Красномовці його залюбки вживають такі поняття, як «імперська політика», «колоніалізм», «засилля Москви». Вживають із такою щирістю, немов ця викривальна лексика й народжується безпосередньо в сесійній залі. А використовується ж термінологія всесвітньовідомих документів ОУН. У подібній, зовсім не парляментській поведінці можна було б вбачати протистий неофітам демократії плягіят, якби аж ніяк не неофітські претенсії на зверхність у національно-визвольному процесі; не прагнення знехтувати напрочуд плідну багаторічну практику військової і політичної борні українських націоналістів; не демонстративне заперечення всіх інших шляхів, *окрім еволюційного*, до побудови Української Самостійної Соборної Держави.

Отож, усі ці «не» засвідчують, що Дембльок, по-своєму експлуатуючи націоналістичну ідею, не тільки не всліє визнати першість ОУН у становленні української свободи, але й не годен віддячити Організації, чийми спадкоємцями з гри долі є Рух, Народна Рада, партії і спілки, які ніколи б не з'явилися без націоналістичного підґрунтя.

Мені можуть заперечити, що українські демократи не є безбаченками, тому що піклуються перенесенням (і знесенням!) ленінських монументів, упровадженням національної символіки,

збиранням коштів на пам'ятники Степанові Бандері та Романові Шухевичу; називатимуть цілу низку пропагандистських вистав, які де-юре засвідчують ідейні зв'язки з УПА-ОУН; де-факто ж — певну спорідненість новонароджених демократів із мертвонародженими партократами, чиї паперово-ситцеві агітаційні вподобання й некрофільські симпатії до видатних осіб гаразд відомі.

Гнила кров большевизму, перегнана генетичними системами кількох поколінь, виціджується порами спонтанно, наче піт, і тому я не наважуся звинуватити українських волелюбців у свідомому заграванні з комуністами. Одначе, не заплющуватиму очей і на те, що пошесть большевизму дається взнаки у найнесподіваніших випадках, як, приміром, під час обговорення Деклярації, коли прибічник Дембльоку бовкнув, що нарешті українська дія-спора перейде під *нашу* руку й одержуватиме *нашу* допомогу. Не зареготав парламент, не засміявся, не запосміхався, звиклий до концепції «старшого брата».

Є принаймні кілька причин програмного відчуження українських демократів від Організації Українських Націоналістів.

1. Визнати свою вторинність щодо ОУН вожді опозиції ніяк не можуть, бо це означало б визнати й політичні гасла оунівців, серед яких найбойовитішим було й лишається — найактуальніше: «Смерть большевизмові!». Знищити большевизм — це знищити чи не найбільш химерну й штучну його вигадку — совети, тобто ті ради, за оволодіння якими й точиться боротьба між комуністами та опозицією. Ну, комуністи — грець з ними. . . Але шкода, що на політичну короткозорість слабують навіть такі видатні діячі визвольного руху, як Вячеслав Чорновіл. Невже пан Чорновіл і справді вважає, що з учорашнього зека зробився генерал-губернатором Галичини? Ні, всього-на-всього — головою обласної ради, яка спроможна наперекір Московщині перевести годинники за європейським часом, вдатися до деяких псевдонаціоналістичних акцій, але ж не спроможна ліквідувати сама себе.

Логіку Вячеслава Чорновола та його однодумців не важко збагнути: берімо владу, яка є, а перетворимо її на ту, якою вона повинна бути. Так само не важко помітити, що цій логіці бракує історизму: еволюція, панове, еволюція. . . А між іншим, ще II-й Великий Збір ОУН зазначав, що «поборює всі опортуністичні течії в ССРСР, які не йдуть на повний розрив з Москвою, а надіються на частинні уступки зі сторони Москви та стоять на становищі поступової перебудови ССРСР шляхом еволюційних змін».

Слушне застереження!

Але саме тому, що слушність його не вчорашня, не застаріла, ані Вячеслав Чорновіл, ані Михайло та Богдан Горині, ані Олекса Шевченко, ані інші не менш мужні бійці за українську свободу не

погоджуються вголос, що оунівці «створили морально-етичне підложжя під появу шести- і семидесятників», їхню появу.

2. В інтерв'ю кореспондентові АПН голова Української Республіканської Партії, один із провідників опозиції Левко Лук'яненко зізнався: «Ми не можемо ігнорувати той факт, що свідомість радянських людей знаходиться під впливом ідей теоретичного соціалізму». Воістину, але — нехай вибачить шанований мною пан Левко — надто красиво. Простіше — краями наші по самісінькі ніздрі занурені в багно большевицьких агіток. Тому й свіжий дух націоналістичного вчення упереджено приймають як отруйний.

... Січневої ночі здригнувся Старий Угринів, що на Станіславщині, і вранці дивився на спорожнілий майдан висадженими шибами. Запроданці не пошкодували вибухівки, щоб здійняти у повітря невеличке погруддя Степана Бандери, встановлене, до речі, за рішенням сільської ради.

Схоже, що горезвісне «народ не зрозуміє» з лексику комуністів перейшло у словники їхніх супротивників. Тому найзаконніші діти ОУН соромляться зізнатися у шляхетному спорідненні з ОУН, котра спричинилася до «банкрутства марксизму, комунізму і ленінізму» (адже ще 1943 року в Житомирських пущах утворено Антибольшевицький Блок Народів!).

Народ не зрозуміє. . . Ті, кого за інерцією продовжуємо називати високим ім'ям, ніколи не стануть гідними його, якщо не знатимуть імен справжніх народних героїв: Дмитра Грицай, Михайла Арсенича, Ярослава Старуха, Олекси Гасина. . . І Степана Бандери, і Левка Лук'яненка, і Романа Шухевича, й Ірини Калинець!

3. «Ми будемо вітати навернених до самостійницького табору з фальшивих ворожих позицій і їх включимо в широкий марш нації до державної незалежності, але не визнаємо за тими, які ще вчора служили ворогові, права на провідників нації. Бо їм треба найперше хоч у скромній визвольній дії виправити гріхи минулого, щоб могли співкерувати сучасним і дійсно навернутися на правильний шлях, стати дійсно з Савла Павлом. . .».

Певен, що багато хто з керівників Народної Ради волів би не знати цих без перебільшення пророчих слів оунівського Проводу. Та знають же, знають. . . Свого часу, клянучи на всі заставки український націоналізм, користувалися задля більшої «правдивості» емігрантською пресою, послужливо видобутою зі спецхранів КГБ для помічників партії. Б'юся об заклад, що Дмитро Павличко ніколи не передплатував буенос-айреський «Наш клич», де було вміщено замітку про те, що учасники Шевченківського фестивалю вітають в'єтнамську політику Джонсона. Землю їсти-му, що не вганяли йому голки під нігті, аби заримував він отаке: «Дарма, що ви втекли за море, щоб шкуру вберегти свою, я пі-

знаю вас, людомори, поклони ваші пізнаю». Аж ось «провідник нації», голова іноземної комісії Верховної Ради, той самий Дмитро Павличко у службових гостинах за тим самим морем, присягається тим самим «людоморам» (читай — українським націоналістам — М.Ш.) у братерській любові. Наче й не писав ніколи вірша з промовистою назвою «Лицеміри».

Служили, браття, ой, служили. . .

А сумлінна служба дається взнаки й перегодом. Хоч і нема вже в кишені партійного квитка, проте лицемірні большевицькі звички прицепливі, позбутися їх навряд чи можливо, тим паче — випробовувати себе «у скромній визвольній дії». Яка скромність?! Павличко стратег: «Підкреслюю — створення національних армій, в тому числі й української, по-моєму, нормальний, закономірний процес здобуття істинної самостійності республікою». Не по-вашому, шановний дипломате, а знов-таки — по-оунівському: — «. . . можливості розвитку Української Нації в межах власної держави забезпечить тільки система власних мілітарних зброєнь». Та не втямить цього автор «Афганського зошита», тому що й досі «дихає Леніним».

Дихати в такий спосіб закликав інший «провідник нації» — Іван Драч. Мені чужа ідеологічна святенність й, боронь Боже, не дорікаю здібному колись поетові, що не посидів він на тюремній параші. Хоча, кажучи чесно, важко втриматися від докорів: адже саме тоді, коли Драч створював приречену на успіх ленініану, по камерах, етапах, бараках поневірялися і Василь Стус, і Литвин Юрко, і Калинець Ігор. . . Гинули!

Прекрасно розумію, що поет, скомпрометований шістдесятництвом, змушений був складати «паротяги», котрі вивозили за собою і непересічні вірші. Таке траплялося не лише в Драча, а в кожного, хто бажав мати власну книжку. Однак, рівень виконання замовлення був, звісно, різним і не завжди залежав від майстерности автора. Дозволю послатися на свій досвід редактора критичного відділу в літературному часописі: коли готувалися обов'язкові ленінські номери, я витягав із шухляди найгірші матеріали, які, певна річ, зводили нанівець задуми партійних можновладців.

Нещастя таких митців, як Драч, у тому, що вони прислужувалися талановито. Пам'ятаю, як офіційна пропаганда буквально розтіпувала його вірші: «Я кермуюсь тобою, моя сонцесяжна Програмо. Я — оголений нерв твій і мускул напружений твій». Хіба ж не щиро звучало? Ще й як щиро! За претенсіями на посаду українського прем'єра, за клопотами голови Руху Драчеві не «виправити гріхи минулого». Ані такі претенсії, ані такі клопоти бодай і віддалено не натякають на пекуче бажання каяття. До того ж — людини, за кожним порухом якої «Ленін пильно стежив», для якої навіть музика Прокоф'єва кресала «атомним копитом».

Докресалися!

Проте, віддам належне, Драч не був чорнобильським соловейком. Хоч як дивно, а цю роль виконував прозаїк. Володимир Явовіський, чия «Ланцюгова реакція» була панегіриком Чорнобильській АЕС. Парляментарій Яворівський — імпозантний, із гречними манерами й звичками завзятого трибуна — добре знайий і в Україні, і на еміграції. Він вимагає знищення жажливої атомної станції й опікується долею покинутих напризволяще десятків тисяч чорнобильців. То що ж. може, хоч цей новоявлений політик стане «дійсно з Савла Павлом?». Ні. Яворівський ефектно ображається, коли йому вряди-годи нагадують, що й він доклав рук до чорнобильської трагедії. елегантно обстоює свій чорний роман. В тому, що він спокусився лаврами чорнобильського соловейка, звинувачує цензорів, редакторів, партійних апаратників — тільки не Володимира Яворівського, начеб не чував, що «ворог завжди намагається ввести троянського коня в український самостійницький рух і полонювати їм наївні душі».

Наївні чи ні, а лихо сучасної України в тому, що її великі письменники постали маленькими політиками. Кажуть, інших немає, але це — неправда. Адже — Україна — і в Канаді, і в США, і в Австралії, і в Німеччині... І там є видатні советологи, юристи, дипломати, економісти. Вони з більшим правом — головне, з більшою користю — могли б претендувати на парляментські крісла, аніж поетики Петро Осадчук чи Степан Пушик. Маємо ж красномовний приклад, коли в президенти балотувався емігрант, що безумовно сприяло світовому авторитетові польської нації.

Переконаний, що Народна Рада, чи загалом Демократичний блок, чи ще загальніше — парляментська опозиція не можуть не визнавати своєї залежності від націоналістичної ідеї, але вважають демонстрування цієї залежності передчасним (відоме — «народ не зрозуміє»). Так чи так, а державницька позиція опозиції — перепрошую за каламбур — абсолютно нечітка, компромісна, бо ігнорує ситуацію, «де в ударі між собою стоять два протиставні організми, два світогляди, дві діаметрально протилежні культури, два уявлення життя», ігнорує й те, що «компромісу бути не може і немає».

Опозиція передбачає кінцеву поразку й погрожує полишити парлямент, заблокувати його, а в разі непризначення нових, посправжньому демократичних виборів — закликати народ до громадської непокори. Ця акція, якщо вона відбудеться, — наперед приречена, бо є виявом найвищого розуміння демократії, котрий притаманний не біологічній масі, а лише історично свідомій нації.

А чи ж є українці нацією?

Таке запитання виникає тому, що в магазинно-трамвайному повсякденні — а іншого просто не існує — часто-густо мовиться:

«А-а... байдуже, якою мовою говорити, хоч і американською»,
«А-а... все одно — в Союзі чи самостійними, аби ковбаса була».

Так, це той самий народ!

І це в нього шукати відповіді, чи є він нацією?!

Можна запитати в одіозних прихильників комуністичної доктрини — від леонідокравчуків до борисоолійників. Ці тебе не зрозуміють, бо для них завжди голос шлунку й був голосом нації. Демократи, республіканці, рухівці... Ці теж переконані, що нація — аякже! — існує, але, звичайно, у найвищому, духовному розумінні.

А навкруги, по всьній Україні, лунає оте звірине «А-а-а...».

Немає відповіді, і я розгортаю томик Донцова й знаходжу рядки злободенні, немов коментар до парламентських дебатов: «...поки ми не виплекаємо в собі того бажання хотіти створити свій світ з зовнішнього хаосу, поки вертерівську ніжність не заступить в нас зачіпна любов посідання, теореми — догмати, «соромливість» — брутальність, Сковороду — Саванароля, Костомарова — Маціні, а безхребетне народолюбство — агресивний націоналізм, доти не стане Україна нацією».

Господи, начебто знав небіжчик про всепрощаюче відпущення Левка Лук'яненка: «Ми повинні не мститися комуністам, а вибачити їх. Засудити систему та її методи, але не мститися людям». І це — голова партії, що виборює незалежність, соборність України й чию ідеологію водночас «важко вкласти в якінебудь ідеологічні рамки». «Вкласти» — значить, визнати те, що родовід лук'янінських республіканців сягає ОУН, на корогах якої — «Смерть російським окупантам України!». То ж краще обмежитися евфемізмом.

Так це ж — легендарний Левко, який чверть століття відмучився у большевицьких катівнях! А що ж казати про тих його спільників, кому не в камеру «кормушку» кидали миску «шрапнелі», а хто з відчуттям самоповаги одержував ордени, премії, квартири, авто з незалапкованою кормушки ЦК КПУ... .

«України ще нема, — писав Донцов, — але ми можемо створити її в своїй душі». «Уже нема», — наважився б я перефразувати теоретика націоналізму, а категоричне «можемо» — піддав сумніву. За часів Донцова основним носієм національної ідеї був не елітний і не хлопський, а середній прошарок інтелігенції: вчителі, священники, бухгалтери, агрономи, лікарі... В першому поколінні по-люджерському винищений Сталіним, він у поколіннях наступних виявився в ліпшому разі — вцент зденаціоналізованим, у гіршому — геть зрусифікованим. Таким чином, аристократія духу нині зовсім не стикається з плебсом, що неймовірно утруднює сам процес народження — а не відродження, як здається, — нації.

Надзвичайна духовна руїна панує на Слобожанщині, де свідомих українців штурмовики КГБ спромоглися б вирізати не за ніч — за годину «довгих ножів». Далєбі не таким і неправим був Михайло Горбачов, коли прохопився, що слобожанська столиця — Харків — місто суто російське. Звичайно, це неоковирне висловлювання президента викликало напад обурення в тих, хто донедавна й Київ мав за «колиску народів-братів». Так, покищо Слобожанщина залишається номінально українською, але найближчим часом може знецінитися й цей номінал, а ідея Соборної України перетвориться на фікцію.

Слобідська Україна дійшла тієї межі духовного зубожіння, за якою — прірва небуття. Є чимало прикладів, коли за схожих обставин та чи та людність (чехи, хорвати, болгари, словаки, серби) знаходили підтримку й зрештою порятунок винятково в націоналістичних спрямуваннях. Це стосується всіх українців, а надто ж — моїх слобожан, чие потенційно вороже ставлення до Галичини загальновідоме. Зреалізована ж потенція (є вже спроби і з боку КПУ, і з боку КГБ) вибухне конфліктом — страшнішим за карабахський.

Тільки на спільному націоналістичному ґрунті стане можливим природне, а не зфальсифіковане возз'єднання, тільки тоді Соборність України набуде своїх реалій. На превеликий жаль, цього не розуміють ні західні, ні східні депутати Верховної Ради: перші хизуються приналежністю до національно чистих областей, другі — тим, що репрезентують інтернаціональні регіони, а всі гуртом присягаються, що на вільній (є ж Деклярація!) Україні всім вестиметься гаразд. Боже мій, знову це большевицьке заяложене «УСІМ!». Знову — нікому?! І я мимоволі й востаннє повторюю: «Смерть большевизмові!». Звернення до нас, до мене...

І згортаю той самий, із вікопомним тризубом на зеленій палітурці, старий лондонський часопис «Визвольний Шлях», який випадково зберігся під час трусу, який і зараз може потрапити на «вільну» Україну хібащо нелегально, який був моїм співрозмовником, поки писав я ці нотатки. А от пістоль не зберігся в добу моїх арештантських мандрів. Проте не шкодую: зброю в краї можна придбати вільно, як японські презервативи. Славко ж Рисцов — «народний художник». Оздоблював інтер'єри Зоряного містечка космонавтів. Людина перевірєна.

м. Харків

о. С. ГАРВАНКО

«В ЄДНОСТІ СИЛА НАРОДУ — БОЖЕ НАМ ЄДНІСТЬ ПОДАЙ!»

Вже десятками літ гомонить ця непереспівана пісня по наших храмах або й по прилюдних місцях, де народ зібраний на торжественних публічних богослуженнях з нагоди великих ювілейних торжеств. Гомонить пісня-молитва, але щось гейби не долітала «до стіп Всевишнього». . . гейби «Бог не вислухував благання», — так що й даліше «нищить *недоля* наш край». Декотрі вже знеохочені — тратять віру *в силу молитви* та з іронією приговорюють: «Ет! моляться і моляться, а це все нічого не помагає. . . Хтозна, чи є на небі який Бог!». . .

Треба, отже, дошукуватись *коріння неупішности* в обставинах, серед яких століттями молились наш «побожний народ». . .

Бога заперечити не можна, бо на кожному кроці й при кожному нашому віддиху зустрічаємо ДІЛА РУК БОЖИХ (див. статтю «В другу річницю чорнобильської аварії»^{*}). І цей Бог — «Вседержитель, Творець неба і землі та всього видимого і невидимого» Своім незбагнутим ПРОВИДІННЯМ управляє і народами землі: «Він чи-сло зір вираховує і кожну поіменно називає» (Пс. 146-147,4). «Що Ти задумав — воно сталось. . . Бо всі Твої дороги готові, і Твої постанови наперед Тобі відомі» (Юдт. 9,5-6). «Судно — майстерна мудрість збудувала, але Твоє, Отче, ПРОВИДІННЯ ним кермує» (Мудр. 14,2-3); «Правитиму народами, і всі люди будуть Мені піддані» (там же, 8,14). «Проси в Мене, і Я дам Тобі народи в наслід-тво Твоє та кінці землі у володіння Твоє» (Пс. 2,8).

Пляни і дивні дороги Божого Провидіння є *незбагнуті*; вони є *тайнством*, як і Бог є *найвищим Тайнством*.

Ці пляни часто розходяться з людськими і протирічать людським плянам; що згадав колись пророк Ісаї: «Дороги ваші — не Мої дороги» (Іса.55,8). А Ісус Христос це пізніше потвердив: «Хто йде за Мною, не блукатиме у темряві. . . Куди Я йду, ви неспроможні прийти» (Ів. 8,12-14 і 21).

Багато народів позникали з лиця землі, коли свої пляни хотіли протиставити Божим плянам та своїми плянами перевершити Божі пляни.

Ми всі є свідками жалюгідних історичних процесів останніх

* «Визвольний Шлях», Лондон, ч. 5, 1988, стор. 678-695.

двох століть, де безбожні і диявольські суспільні рухи у своїх за-
сліпленнях та глупій зухвалості хотіли «угробити» Бога та стерти
Його Ім'я з лиця землі. Та замість Божого Імени затираються іме-
на безбожних проводирів згаданих диявольських рухів. «Не обма-
нюйте себе самих: з Богом жартувати не можна. Що хто сіє, те й
жатиме» (Гал. 6,7). А письменник Святослав Караванський ось-як
закінчив свою статтю «*Де той соціалізм?*» (якраз одна з тих най-
більш диких і нелюдяних систем нашої доби!): «Іншими словами,
проповідувана комуністами доктрина соціалізму, заради якої про-
лито море крові, виявилася маячнею божевільного, ідеєю-фікс,
засобом для знищення мільйонів людей, засобом знищення духо-
вої еліти людства» («ШЛЯХ ПЕРЕМОГИ», 9 липня 1989: «Щира
бесіда». Див. ще й з 14 жовтня 1990: «Ленін щирий»).

Бог є творцем і вседержителем порядку в світі. «Так говорить
Господь, який дав сонце, аби вдень світило, місяць і зорі — аби
вночі світили; який підіймає море, аж ревуть його хвилі, — Гос-
подь сил Його Ім'я. Якщо закони ці колись Мною захитаються, —
слово Господнє, — тоді потомки Ізраїля перестануть бути передо
Мною народом повіки» (Єрем. 31,35). «Чи ж можеш збагнути істо-
ту Божу, — проникнути Вседержителя». . . «Спитай лиш у тварин,
вони тебе навчать; у птиць небесних, і тобі сповістять; або повзу-
нів, вони тебе повчать; і риби морські тобі розкажуть! Хто з усіх
не знає, що рука Господня все це створила?» (Йов 11,7 і 12,7-9).
«Чи знаєш ти небес закони? Чи можеш їхній порядок на землі
встановити?» (Йов 38,33-38).

І де в народі цей Божий порядок заховують та Ім'я Боже шан-
нують, — там Бог посилає Свої благословення на народ. Це оспі-
вує й народня пісня: «Де згода в родині, де мир і тишина, — ща-
сливі там люди, блаженна сторона: їм Бог благословляє, добро їм
посилає і з ними ввік живе». Іншими словами: в ширшому зна-
ченні НАРОД є також великою ЕТНІЧНОЮ РОДИНОЮ; родиною
— зв'язаною своїм спільним етнічним походженням, спільною мо-
вою, спільними народніми звичаями, культурою та спільним ми-
нулим (історією) на Богом від віків призначеній території.

Тож коли Господь наділяє малу родину-сім'ю Своїми добрими і
благословеннями за їхню родинну згоду і мирне співжиття за Бо-
жими установами, — то оскільки більше це робить із великою ро-
диною — народом: «і з ними ввік живе», — за великою обітницею,
яку колись дав Ізраїлеві через Мойсея («Я. . . буду вашим Богом, а
ви будете Моїм народом» (Лев. 26,12; Єрем. 7,23). Бог, отже, зо
Своїєї сторони створює і посилає людині й народам усі можливи-
сті, щоб вони могли зберігати Божий правопорядок та ставати
учасниками дальших Божих благословень.

Але! . . і ще раз АЛЕ! . .

Божий правопорядок вимагає співпраці, так зо сторони пооди-

ноких людей, як і цілих народів. Співпраці — відповідно до засади: «БОГА ВЗИВАЙ, АЛЕ Й РУК ПРИКЛАДАЙ!»... «МОЛИСЯ І ПРАЦЮЙ!» (латинське прислів'я: «*Nota et labora!*»). Св. Ап. Павло — «апостол народів» (поган) і Богом вибраний посуд чи «знаряддя» в руках Божих (Ді. Ап. 9,15; Гал. 1,16 і 2,7-8) це так висловив: «Благодаттю Божою я є тим, чим я є, а благодать Його в мені не була марна; бож я працював більше всіх них, — та не я, але благодать Божа, що зо мною» (1 Кор. 15,10).

І тут якраз приходять «вузлові місця» («*crucial points*») розходжень і замішань у Божому правопорядку — зрушеному перший раз людиною у раї т.зв. «*первородним гріхом*». Господь Бог виявив Свою ВОЛЮ — ЧОГО ВІН ХОЧЕ від Свого розумного сотворіння на землі. А виявив перший раз коротенько і примітивно Адамові у раю: «Та й дав Господь Бог чоловікові таку заповідь: «З усякого дерева в саду ти можеш їсти. Але з дерева пізнання ДОБРА І ЗЛА — не їстимеш, бо того самого дня, коли з нього скуштуєш, напевно помреш» (Бут. 3,15). «Помреш» — треба розуміти *смерть душі*, цебто ГРІХ. Ці два стиха другої глави і далше ціла третя глава Книги Буття (про непослух Адама і його переляк із-за своєї наготи, а так зустріч з Богом і Божий засуд) — це є первісне ПРА-ОБ'ЯВЛЕННЯ про трагедію людства («Хто тобі сказав, що ти нагий?»... і «Що це ти наробила?!»: Бут. 3,11 і 13) та про Боже милосердя й обітницю ВІДКУПЛЕННЯ-СПАСЕННЯ, що здійсниться через появу ОСОБЛИВИШОЇ жінки, якої ПОТОМОК «зітре голову» змієві-спокусникові і його потомству (Бут.3,15). Це первісне ПРА-ОБ'ЯВЛЕННЯ Господь відтак поступово розвивав через Мойсея і пророків, що ми визнаємо в Символі Віри: «Вірую... і в Духа Святого, Господа животворящего, ... що говорив через Пророків». Аж накінець завершив це Об'явлення післанням на землю Свого Єдинородного Сина — СЛОВО БОЖЕ (Мудрість Божу, що взяла на себе людське тіло з насіння *Особливішої Жінки* — обіцяної у ПРА-ОБ'ЯВЛЕННІ в раю). Цей «ЕММАНУІЛ — З НАМИ БОГ» (Мт. 1,21-23 і Лк. 1,30-33) не тільки довершив Відкуплення Своїм покутничим життям і хресною Жертвою, але ще й завершив старозавітне об'явлення своєю євангельською наукою та зісланням Святого Духа на Апостолів, які за діянням Цього ж Святого Духа «завершили» і пояснили Євангелію та передали її до зберігання ЦЕРКВИ, яка під опікою і супроводом Святого Духа (як ХРАМ СВЯТОГО ДУХА — див. 2 Кор. 6,16 і 1 Кор. 3,16-17 та 3,9 «ви — Божа нива, Божа будівля») — є *продовженням Христа* на землі, як Таїнственне чи МІСТИЧНЕ ТІЛО ХРИСТА. Про це Апостол Павло так навчає: «І Він (Бог Отець) усе підкорив під Його (Христа) ноги й вивищив Його понад усе, як Голову Церкви, яка є Його тілом, повнотою того, що виповнює все у всіх» (Ефес. 1,22)... «ви — співгромадяни Святих і домашні Божі, побудовані

на підвалині апостолів і пророків, де наріжним каменем Сам Ісус Христос. На Ньому вся будівля, міцно споена, росте в святий храм у Господі» (там же, 2,19-21). «Він також Голова тіла, тобто Церкви» (Кол. 1,18).

Цю свою присутність Господь запевнив словами, якими св. Євангеліст Матей кінчить своє Євангеліє: «Отож Я з вами по всі дні аж до кінця віку» (Мт. 28,20; св. Іван згадує це в прощальній бесіді Ісуса на Тайній Вечері — Ів. 14,23 і 28).

Остається тільки повторити за св. Августином: «Бог — *хоч наймудріший* — більш зробити НЕ ЗНАВ; *хоч найсильніший* — більш зробити НЕ МІГ; *хоч найбагатший* — більш дати НЕ МАВ ЩО».

А люди? . . У найкращому разі можуть хіба повторяти: «Чим я віддячу Господеві за всі Його добродійства для мене?» (Пс.116,12).

Багато людей доброї волі пробують *добрими ділами* довести свою щирість у співдії з Божими плянами, а проте *цю співдію* таки паралізують «людські немочі», що їх використовує «батько ложі» (Ів. 8,44) своїми засівами кукілю (Мт. 13,24-28 і 36-40) у виді безчисленних релігійних відхилень і сваволі (колись — «церковні ересі», тепер — «нові релігії» і щораз то дивачніші секти!) та у виді моральної розперізаності і злих виховань по школах, де в ім'я «емансипацій і демокрацій» на місце Відвічного Бога ставлять скороминального та примхуватого *людського ідола* під іменем «ОСЬ ЦЕ Я». . . Тут система оберненого коміть головою відвічного правопорядку. . . Онтологічні принципи в самих основах зруйновані: *Творця і Вседержителя хочуть підмінити жменькою земного пороку* (Бут. 2,7 і 3,19 та 18,27) і на такому божевіллі хочуть «творити новий світ». . . Св. Ап. Іван назвав це появою антихриста (1 Ів. 2,18-19 і 22; також 2 Ів.7). Слабеньким прообразом цього була колись «*вавилонська вежа*» (Бут. 11,4-9 її будова), а ще більше Содом і Гомора (Бут. 18,20-21 і 19,10-14 та 23-29) з тою різницею, що при будові «вавилонської вежі» дійшло тільки до помішання язиків, цебто мови, чи у випадку Содоми і Гомори — знищення тільки одної околиці, а з теперішнього божевілля сипляться злочини за злочинами, самогубства, нервові збочення та й, накінець, обезцінення людського життя, де собачка чи малпочка або якась машинка вартніші від людини — Божого образу. Це все овочі засіяного «батьком ложі», чи антихристом, «євангельського кукілю». В одній з наших коляд це народнім діалектом так знаменито висловлене: «Добре рекл пророк укоронований, же до бидляти чоловік зрівнаний».

* * *

В такому онтологічному крутежі історичних процесів опинився і наш народ, якого ще й історичне минуле досить покручене та

відмінне від минулого інших народів. Бо коли народи Західньої Європи з диких неосвічених варварів почали на руїнах Римської Імперії цивілізуватись і перетворюватись у християнські спільноти та творити свої держави, то вони мали вже підготований ґрунт. Від часів цісаря Константина і його матері Єлени так Західня, як і Східня частини Римської Імперії стали офіційно християнськими (Медіоланський Едикт 313 року!). А Христова Євангелія має величезну (бо й надприродну!) силу так у формуванні особовости поодиноких людських одиниць, як і в творенні загальної всенародньої виховної системи та культурних надбань. Христова благовість є неперевершеним цілющим ліком на лагіднення й вигоювання ран, що їх наносять воєнні лихоліття чи різні несправедливі й руїнницькі махінації так у внутрішніх, як і в міжнародніх відносинах.

Такі були історичні процеси серед народів Західньої Європи — процеси заступлення й вимінювання первісної варварської ментальности й обичайности ДУХОМ ХРИСТОВОЇ БЛАГОВІСТІ. У нас, на Сході Європи, дивними зарядженнями Божого Провидіння діялось *щось противне*. Коли Західню Європу почали заселявати наїздні племена з півдня чи зо сходу, а степи сьогоднішньої України були переходовою смугою чи помостом для наїзників чи кочовиків із степів Азії, що «перли на Захід». . . , то у нас противно: зорганізовані скоріше у Скандинавії племена *варягів*, використовуючи догідні водяні шляхи сітки Дніпра, що вели на південь Європи, почали пускатись тими шляхами також на південний схід Європи чи то в купецьких і торговельних цілях, чи в політичних — як воєнні авантюристи (вікінги). А що по дорозі стрічали вже також дещо підорганізовані слов'янські племена, то включались у їхнє життя та допомагали їм даліше організуватись. З такого мандрівного процесу і мішання варягів із слов'янськими племенами вилонилась первісна новгородська, а за нею і наша київська Держава.

Коли ще взяти під увагу релігійний момент, то він остаточно (після поганства) прийшов до нас після перевірки і застанови над кількома віровизнаннями у виді східного візантійського християнства. «Ех Oriente Lux» — треба розуміти, що «СВІТ ВО ОТКРОВЕНІЄ ЯЗИКОВ» з *пісні старця Симеона* (Лк. 2,29-32; див. також Ді.Ап.26,23) «просвічуюче кожну людину, що приходить у цей світ» (Ів. 1,4 і 7-9; і даліше Ів. 3,19-21 і 8-12) — прийшло (це СВІТЛО) із *землі обіцяної* Авраамові (Бут. 12,1-3 і 6-7).

* * *

На дотепер сказаних *вступних поняттях* можемо вже легше опертись і застановитись над питанням нашої єдности, про яку молимося в *пісні*: «БОЖЕ, НАМ ЄДНІСТЬ ПОДАЙ!»

Коли Бог Отець послав Свого Сина на землю, то при Його народженні послав і Ангелів, щоби сповістили людям *ціль того післанництва*: відновити Божу Славу на висотах і встановити мир на землі при співпраці людей доброї волі (Лк. 2,14).

Перед прилюдним виступом Спасителя («Ось Агнецъ Божий» — Ів. 1,29 і 36) св. Іван Предтеча словами пророка Ісаї закликав до покаяння: «готуйте дорогу Господеві, рівняйте стежки Його» (Іса. 40,3-5; Мт. 3,3; Мк.1,2-4; Лк. 3,4-6). В заклику до покаяння є очевидним і самозрозумілим, що символічний вислів Пророка означає НЕ ФІЗИЧНО-ПРИРОДНІ стежки, а ДУХОВО-МОРАЛЬНІ вартості людських ЧЕСНОТ («гора й горб» — Іса. 40, 4 і Лк. 3, 5) або ГРІХІВ («кожна долина... і провалля та вибоїсті дороги» — там же) на дорозі людського прямування до злуки з Богом. А злука з Богом — це ніщо інше, як УЗГІДНЕННЯ-ЄДНІСТЬ людських духових сил — РОЗУМУ Й ВОЛІ з Найвищим Божим УМОМ і Його Пресвятою ВОЛЕЮ. На це Ісус Христос зійшов з неба, щоб нам цю дорогу злуки вказати і уможливити: «ЩОБ НЕБО Й ЗЕМЛЮ В ОДНО ЗЛУЧИТИ — ХРИСТОС РОДИВСЯ, СЛАВІТЕ!»)

Св. Євангелист Іван записав дивне пророцтво первосвященника Каяфи, яке він висловив під час наради первосвященників і фарисеїв (після чуда воскресення Лазаря!): «Сказав же він (Каяфа)... що Ісус мав умерти за народ; і не тільки за народ, АЛЕ Й ЗА ТЕ, ЩОБ ЗІВРАТИ В ОДНО РОЗСІЯНИХ ДІТЕЙ БОЖИХ» (Ів. 11,49-53).

Св. Павло в листі до Євреїв, говорячи про старозавітні жертви і Жертву Христову, висловився про *післанництво Христа* оцими словами Псальма: «ні жертв, ні приношень, ні всепалень, ні жертви за гріхи Ти не хотів і не вподобав Собі. Тоді я сказав: «ось іду... , щоб чинити Твою волю, Боже» (Євр. 10,5-9; Пс. 40,7-9). А вкінці перед Своїми Страстями — на Тайній Вечері, після умиття ніг Учням — у ПРАЩАЛЬНІЙ БЕСІДІ (Ів. 13,31 і 16,33) та в АРХИЄРЕЙСЬКІЙ МОЛИТВІ (ціла 17-а глава) Ісус виложив УСЮ ПРАВДУ і ТАЙНУ Свого місяняського ПІСЛАННИЦТВА. Ця ПРАВДА здійснюється у *заховуванні Христових заповідей* — а через те і *виявом любови* до Христа і до Його Небесного Отця, що завершується *участю* в ЄДНОСТІ ОТЦЯ З СИНОМ і СВЯТИМ ДУХОМ. В Пращальній Бесіді Ісус так висловив: «Нову заповідь даю вам, щоб ви любили один одного. Як Я любив вас, так любіте й ви один одного! По тому всі знатимуть, що ви Мої учні, коли любов взаємну будете мати» (Ів. 13,34-35)... «Віруйте в Бога, і в Мене віруйте... Я — дорога, правда і життя... Вірте Мені, що Я в Отці й Отець в Мені» (Ів.14,1,6 і 11). «Якщо ви Мене любите, зберігайте Мої заповіді. Я проситиму Отця, і Він дасть вам іншого Утішителя, щоб з вами був повіки, — ДУХА ІСТИНИ, Якого світ не може прийняти, бо Його не бачить і не знає. Ви ж Його знаєте, бо Він перебуває з вами і у вас буде... Я до вас прийду... І визнаєте

того дня, що Я в Моєму Отці, і що ви в Мені, а Я у вас. *Хто має Мої заповіді й береже їх, той Мене любить.* Хто ж Мене любить, того Мій Отець любитиме, і Я його любитиму, і об'явлюся йому. . . Коли хтось Мене любить, то й слово Моє берегтиме, і Отець Мій буде його любити, і Ми прийдемо до нього, і в ньому зробимо оселю. А хто Мене не любить, той і слів Моїх не береже» (Ів. 14,15-18 і 20-21 та 23-24). Ще й на прикладі виноградини Ісус вияснює Свою лучність-єдність з вірними: «Я — виноградина правдива, а Отець Мій — виноградар. Кожну гілку в Мені, яка не приносить плоду, Він відтинає. А кожна, яка приносить плід, Він очищує, щоб більше плоду приносила. . . У Мені перебувайте, а Я — у вас. . . Я — виноградина, а ви — гілки. . . Перебувайте у Моїй любові! А в любові Моїй перебуватимете, коли заповіді Мої будете зберігати, як Я зберіг заповіді Мого Отця і в його любові перебуваю. . . Це вам заповідаю: щоб ви любили один одного» (Ів.15,1-5 і 10 та ще й 17).

В *Архисерейській молитві* Ісус робить гейби підсумок з цього, що сказав Своїм учням у *пращальній бесіді* і представляє справу Отцеві Небесному: «Отче, прийшла година! Прославив Свого Сина, щоб Син Твій Тебе прославив. . . Я прославив Тебе на землі, виконав діло, яке Ти дав Мені до виконання. . . Я об'явив Твоє ім'я людям, яких Ти дав мені зо світу. . . і вони зберегли Твоє слово. Тепер вони зрозуміли, що все, що Ти дав Мені, від Тебе походить; бо слова, що Ти дав Мені, Я їм передав, і вони сприйняли та й справді зрозуміли, *що Я від Тебе вийшов*, і увірували, *що Ти Мене послав*» (Ів. 17,1-8). «Я молюся за них, не за світ. . , а за тих, яких Ти дав Мені, бо вони — Твої. . . Я дав їм Твоє слово. . . Освяти їх у ТВОЇЙ ПРАВДІ. *Твоє слово — це правда*» (Ів. 17,9 і 14-17). . . «Та не лише за цих молю, але й за тих, які через їх слово (проповідь Апостолів — заввага!) увірують в Мене, *щоб усі були одно*: Як Ти, Отче, в Мені, а Я в Тобі, щоб і вони були в нас об'єднані, щоб світ увірував, що Ти Мене послав. . . щоб вони були одно, як і Ми одно. Я — в них, і Ти — в Мені, щоб вони були *звершені в ЄДНОСТІ*, щоб світ зрозумів, що Ти послав Мене, і що Ти їх полюбив, як і Мене полюбив» (Ів. 17,20-23).

Своє післанництво Ісус востаннє припечатав заявою перед Пилатом: «Я — цар. Я на те й родився і прийшов у світ, ЩОБ ЗАСВІДЧИТИ ПРАВДУ. І кожен, хто від правди, слухає Мій голос» (Ів. 18,37). Тут ще варто зазначити, що згадані свідчення Христові сходяться з тими, які Він дав про Себе при закінченні Свята Кучок, коли оборонив від смерті жінку-чужоложницю і розпочав дискусію з книжниками і фарисеями *на тему Свого походження і Своєї Особи* (Ів. 8,12-30). І коли вони не хотіли повірити, що Він — «СВІТЛО СВІТУ» та що Він — «СУЩИЙ» («Я є» — тут треба розуміти *одно-істотність з Отцем Небесним*: див. Вих. 3,14

«ЯГВЕ») — «Тоді мовив до них: «Коли ви Сина чоловічого піднесете вгору, тоді зрозумієте, що *Я — СУЩИЙ* і що від Себе не чиню нічого, але говорю, як навчив Мене Мій Отець. Той, Хто послав Мене, — зо Мною Сущий, і не лишив Мене самого, бо Я завжди чиню те, що Йому до вподоби» (Ів. 8,28-29). А відтак до тих, що увірували в Нього, сказав: «Коли ви перебуватимете в Моїм слові, ви дійсно будете Моїми учнями; і ви пізнаєте правду, а правда визволить вас» (Ів. 8,31-32).

Це ніколи не минаючі слова, вічно актуальні й живі слова Відвічної Правди, якою є Бог. — «І ВИ ПІЗНАЄТЕ ПРАВДУ, А ПРАВДА ВИЗВОЛИТЬ ВАС». . . Ці слова є угольним каменем духової будови — так життя одиниць, як і життя народів. Трагедії історичних процесів, які ми згадали у вступі до цих наших роздумувань, тому знаходили свій жалюгідний кінець, бо не брали цих слів під увагу і Божу правду заступали людськими псевдонауковими сурогатами, що доводили до руїни обдурені спільноти.

В таких обставинах розгублення і нехтування правдою само собою, як природний наслідок, приходило і розбиття в народі та *утрата єдності*. Бо правда і єдність — це щось гейби нерозривні близнятка, гейби два нерозривні крила літаючої мухи чи пташини: з утратою одного — бідна тваринка нездібна літати, вона призначена на загибель. Саме тому наш Спаситель у наведених текстах Євангелії трактує обі справи разом.

Повертаючи до нашого питання єдності, треба ще пригадати *причину відступств від правди* та від Божих плянів. Цю причину Ісус Христос так вияснив: «Чому ви не розумієте Моєї мови? Бо ви не можете слухати Мого слова. Диявол — ваш батько, і ви хочете чинити волю батька вашого. Він був душогубець від початку і не тримався правди, бо *правди нема в ньому*. Коли говорить брехню, — зо свого говорить, бо він брехун і *батько брехні*» (Ів. 8,43-44).

І хоч цей відвічний ворог Бога і людей, — згаданий св. Іваном «антихрист», — не перестав протягом століть підсіювати серед народів «кукіль» своїх понять про «інші дороги до єдності» та «інші відтинки тої єдності», — ми, українці, не даймо себе вести непрорієним чужим підшептам різних «ложних пророків», чи сучасною мовою — «різних агентів» (Мт. 7,15-16; Ді. Ап. 20,29-30; Гал. 1,6-7; 1 Тим. 1,6-7 і 4,1-2).

Сказав один мудрець, що «мудрий вчиться з чужих помилок, менше мудрий — зо своїх, а дурний не хоче вчитись ні зо своїх, ні з чужих помилок». Будьмо, отже, мудрими, а не дурними! Це перша дорога, або радше *початок дороги до єдності*. Починаймо з *джерел минулого*, бо «історія — учителька життя»! Коли щось добре в історії чужих народів — берім собі із них приклад. Коли щось *зле* з нашої історії — не повторюймо цього, відкиньмо це. Не будьмо засліплені чи «горді нашим великим (?) минулим», бо там

чи не більше тіней, як світла. (Очевидно, що не завсіди з нашої вини!)

Ось декілька прикладів таких противорічностей — світла і тіней.

1) Величає діло організування і розбудови нашої Київської Держави Великими Князями — Володимиром і Ярославом Мудрим на протязі X-XI століть. Але рівночасний зародок руїни у поділах цієї Держави на дрібніші удільні князівства.

2) На релігійно-церковному полі — прийняття християнства із сусідньої Візантії з чудовими обрядами та багатою східною традицією грецьких Отців Церкви; та це було вже на переломі першого і другого тисячоліть, коли у Візантійській Імперії почали зарисовуватись перші тріщини і внутрішній хаос, що хилили її до упадку. (Іслямські наїзди зі Сходу і варварські германо-слов'янські з Півночі ослаблювали її політично; а цезаропапизм, іконоборство і льокальні залишки давніших христологічних ересей ослаблювали духово і релігійно.)

При тому в Русі-Україні занедбано взаємовідносини (аж до часів Берестейської Унії!) з Римською Церквою, яка переборювала свої внутрішні моменти заколотів, а проте протягом століть виявила чудовий розвиток духовости та стократні плоди здорового зерна, засіяного євангельським Сіячем (див. Мт. 13,1-9 і 18-23; Мк. 4,3-20; Лк. 8,5-15).

Закиди деяких несвідомих одиниць про «імперіялізм Римської Церкви» являються хіба симптомом релігійної неграмотности. Бо нікого ця Церква не «пожерла» і всі народи, які вона християнізувала, втішаються сьогодні своїм державним життям; тоді, коли «через окуляри» царгородських патріархів дивились на наш народ, як на «варварів», ставлячи київську метрополію (територіально більшу, як цілий царгородський патріархат!) на сімдесятому місці (подаю за істориком М.Грушевським у моїй монографії «ВІРЮЮ ВО ЄДИНО СВЯТУЮ», стор. 253). Подібно й переємці греків — усякі московські «святейші» — поза своєю фіктивною ідеєю «Святой Рассеї» та поза уймаючими назвами «югорос» і «малорос» про якусь Українську Церкву чи Народ і чути не хочуть (знане валуєвське «не било, нет і не может бить!». . .).

3) Доба нашого «середньовіччя» (XIV-XVI сторіччя), яке відзначилось спробами *релігійного відродження* і всенароднім зривом до *відвоювання волі* (козацька доба!) — це часи і героїських подвигів та одчайдушности, а при тому і підлої зради та переходів нашої провідної верстви в чужі табори: нащадків колишнього боярства до польського шляхетства, а козацької старшини до московського магнатства, з яким передше воювали. Основною масою народу остався тільки неграмотний «хлоп» і напівграмотний «поп».

ВІДКРИТИЙ ЛИСТ ДО ПОЕТА-АКАДЕМІКА Б. ОЛІЙНИКА

7 червня 1991

Шановний академіку!

Написати цей лист мене змушує опублікований 19.6.91 у «Радянській Україні» під шапкою «Партієць, і завжди буду ним» стилістичний виклад Вашої зустрічі із слухачами Інституту політології та соціального управління, або по-чесному, Вищої партійної школи КПУ-КПСС.

Згадавши про вимогу до партії КПСС покаятися, Ви змаžete це питання, відповідаючи на нього устами неназваного механізатора, який сказав:

«Я робив хліб, годував країну, чесно працював. Чому я мушу каятися?»

Замість каяття, Ви пропонуєте переосмислення, таку собі перебудову душі на Горбачовський копил. Може, з Вашої позиції воно й виправдано. Алеж існує й інший погляд на цю справу — погляд з позиції людської совісті. Історія людства знає випадки, коли запеклі душогуби, глянувши собі в душу, раптом відчували потребу покаятися, вернутися до Бога і до людей. У нашій літературі описано зворушливу сцену такого прозріння грішника:

Тихо задзвонили
У Києві, мов на небі. . .
О, Боже мій милий!
Який дивний ти. Я плакав,
До полудня плакав. . .

І, перехрестившись,
Пішов собі тихо в Київ
Святим помолитись
Та суда, суда людського
У людей просити.

Ви засуджуєте зараз те, що зроблено із соціалістичною ідеєю в СРСР. Але хто зробив, Ви не кажете. Можна подумати, що це зробили екстремісти, або бандерівці, або прибалти з кавказцями. На жаль, за те, що має і мало місце в СРСР, несе пряму відповідальність партія, до якої Ви належите.

Я згадаю лише один епізод у довжезному ланцюгу геноцидів, що

вимагають каяття — Катинське душогубство. Важко повірити, що партія не знала усієї правди. Ще Хрущов хотів відкрити її світові. А втім, держава, керована партією, 50 літ приховувала істину. Визнавши це лиходійство 1990 р., чи не слід було б покаятися і висловити співчуття Польському народові, родинам і дітям жертв та вибачитися перед світом, якого 50 років годовано брехнею? 1970 року, за те, що я вказав на виконавців душогубства, мене засуджено на 10 літ. Усі ж, причетні до цього засуду *правоохоронці*, і далі працюють на тих же постах, або, вийшовши на пенсію, беруть участь у діяльності *інтерфронтів*.

1970 року вчинено професійне вбивство мисткині А. Горської. 1979 року за подібним сценарієм убито композитора В. Івасюка. Я, та й не лише я, не маємо найменшого сумніву, хто наслав убивць. Чи ж не слід тим, хто надихав ці лиходійства, а тепер уболіває за людські права, покаятися?

У 80-х роках у таборах замучено В. Стуса, Ю. Литвина, О. Тихого, В. Марченка, А. Марченка. Чи не личило б суддям, які судили ці невинні душі, покаятися?

1956 р. вулиці Будапешту залито кров'ю тих, хто задовго до вказівки згори бачив, що із соціалістичної ідеї зроблено жандармський статут. 1968 року щось подібне повторилось у Празі. Ще й досі живі ті, хто чинив ці погроми, виступав у ОН та пресі на захист розбишацтва. За протест проти розбою засуджено сотні людей. Чи мусять ті, хто винен у кровопролитті та в засуді невинних, каятися?

Коли цар покoryяв кавказоросів, поет Шевченко відгукнувся поемою «Кавказ».

Чи відгукнулися Ви, поете, совість народня, на вбивство А. Горської, В. Івасюка, на окупацію незалежних країн, на арешти своїх колег В. Стуса, Є. Сверстюка, І. Світличного, М. Руденка? Як на мене, за бездіяльність, за ховання голови в пісок, за втечу з поля бою, Вам — поетові, народньому трибунові — належить каятися.

Як можете Ви претендувати на любов народу, коли Ви покинули його в тяжкі, трагічні хвилини?

Чи ж дивно, що народ обирає тих, хто був завжди з ним — і в години радості і в часи лихоліть? А Вас це дратує. Ви хочете бути народнім улюбленцем за наказом згори.

Вам не подобається поворот у поглядах Д. Павличка — одного з ініціаторів департизації Спілки письменників України. Але цей поворот якраз і є каяття. Павличко усвідомив свій гріх і сказав собі: «Так, я діяв, як коляборант, але я спокутую свій гріх, ставши на бік народу». Уся його — й не лише його — діяльність це каяття перед совістю і перед людьми. Розкаяний грішник уже не

грішник. Ви ж, академіку Олійник, кажете, що Ви не маєте, в чому каятися, не хочете чесно глянути собі в душу і усвідомити свою роль в тому, що зроблено в ССРСР. Натомість, ви горнетесь до сил, відповідальних за моря людської крові. Перед Вами, по щучому велінню, відкриваються сейфи КГБ, і Ви, аби знеславити розкаяного грішника, берете з цих сейфів документи і публікуєте їх у газеті, назва якої прямо протилежна її змістові. Тобто, Ви сьогодні разом з катами Угорщини й Афганістану, разом з убивцями А. Горської, В. Івасюка, разом з мучителями В. Стуса, І. Світличного та інших мучеників, їм же несть числа!

Ви — поет, якому призначено Богом, щоб словом пік серця людей, виступаєте в ролі попихача держиморд і душолюбів!

Тільки за одне це Вам, на мою думку, треба каятися і перед сучасниками і перед наступними поколіннями

Та суда, суда людського
У людей просити.

Святослав Караванський

ЧИТАЙТЕ — ПЕРЕДПЛАЧУЙТЕ!

ТИЖНЕВИК

«ШЛЯХ ПЕРЕМОГИ»

«ШЛЯХ ПЕРЕМОГИ» — орган української самостійницької думки та речник українського визвольного руху. Він подає правдиві інформації про події на українських землях, а також приносить обширні відомості про міжнародні події, наслідуючи й коментуючи їх в дусі інтересів української справи. «ШЛЯХ ПЕРЕМОГИ» речево дискутує й роз'яснює всі суспільно-політичні й культурні питання української еміграції й постійно містить хроніку українського життя з усіх закутків світу. «ШЛЯХ ПЕРЕМОГИ» — це універсальний часопис української еміграції в усіх країнах поселення, що повинен знайтися в руках кожного свідомого українця, якому доля нашої Батьківщини не байдужа.

Передплату у Великій Британії приймає:

Українська Видавнича Спілка
200, Liverpool Road, London, N1 1LF.

Адреса Видавництва:
Verlag Schlach Peremohy
München 8000, Zepelinstr. 67, Germany.

Поезія

Володимир ВЕРХОВЕНЬ

ІЗ ЦИКЛУ «ПАЛІМПСЕСТИ» ВАСИЛЯ СТУСА
(1972-1979)

Присвячую пам'яті Борця за визволення України
(Закінчення. 2)

СПРОТИВ. .

Вервечка днів, а на кінці -- петля?
Іди спроквола чи хутчій — все рівно
життя тобою вволю пометля:
сюдою — праведно, тудою — кривдно
і кине в темну невідь небуття,
ні кола, ні півкола — тільки зойкіт
несамовитий чийсь, чиєсь виття
затиснуть мозок обважнілий зокіл.
Затягнеться петля, скрививши рот
у посмішку, немов натягне маску.
І заховає твій посмертний спротив,
твою незгоду вперту на порязку.

ВТЕЧУ. . .

Тюрма роздулась, наче куля
повітряна. От-от рвоне!
І вже тоді не обмине
її камінна лють — хоч гуля,
а лишиться таки на тім'ї.
Тікай, коли раніш не втік,
поки із тебе теплий сік
ріжок не вичавив катівні!
Тюрма росте, а я — малію
ще швидше, ніж вона росте.
Та черево її пухле
своєю смертю не зігрію!

Втечу — над темінь грат загусклу,
над гострий і високий мур,
над край скривавлений тортур. . .
Дай досукаю лиш мотузку!

СУМНІВИ. . .

Обсіли сумніви, мов тисяча й один
голодний вовк. Злі вогники очей
окружно зблисли. Вільго з-за плечей
струмує острах, наче від води.
Ослабли і потерпли м'язи враз,
налившись ваготою. Не втечеш!
І розпач п'єш. І розпач п'єш і п'єш.
Єдине, що тобі залишив час.
Роздертий весь на тисячу й один
кривавий шмат, постанеш із сум'ять,
аби почуть, як поблизу сурмлять
світанки.

І вдихнуть рятунку дим.

ЗАСТОРОГА. . .

Дружині

Коли прийдуть по мене і на хряск
дверей впаде твій крик німий, мов палець
на губи: не губи. . . не смій. . .

Та з ніжних ласк
я виберусь, як з лігва сіроманець,
і вийду нагло зустрічать поги-
бель, смерть — ну, здрастуй, суко, небезпеко
у пільмі!

(Люблять пільму вороги,
як відьму — дюжина чортів, що пекло
по вітру пустять за розпусти мить,
аби — по черзі — кожен лиш допався!)
Не застуй, мила. Марно! Дзвін тремтить,
мов павутина: раз — і обірвався. . .

ПРОСТИ. . .

Прощений світе, прости і мене. . .
У безгомінному мороці ночі
сіється часу безмежжя сумне
і затікає у синяві очі.
І затуляє мій зір, наче скло,
груба завіса, немов із заліза.
Ось і зіниці уже опекло
невідворотністю грізного леза.
Наче пісок, просипається вглиб,
де ще видніється світлого пляма.
Може, душа. . . може, просто прилип
мертвий листочок до свіжої ями. . .

ПАМ'ЯТЬ. . .

Над виром життєсмерти гострий скрик
здирає тишу, наче шкіру з туші
бика убитого. І сліпне слово «бик»
в абетці світу. Вишитий рушник,
мов ліфт, спускає в потойбіччя душі.
Веселий вітер по твоїй щоці
неголений, мов поле післяжнивне,
суху сльозинку котить. А жінці,
співаючи, йдуть небом. Горобці
процесію спостерігають дивну.
Клекоче життєсмерти темний вир,
знетямлений до скрику, до сльозинки.
І вихопить, немов жаринку, зір
на тлі полуднім непогасних зір
дві постаті у чорному. . . дві жінки. . .

СТАРОДРУКИ. . .

Лякають кажани й самі лякаються
присутности моєї. Темінь без-
просвітна. Мов ніколи не торкаються

сонця вогненні споночілих крес,
покинутих людиною. Чорніється —
як пуста в центрі всесвіту, як дір-
ка в космосі, в яку повільно сіється
питьма питьми. Ні голосу, ні зір.
Мов сім'я, на безрідний ґрунт занесене,
востаю в невідомість, в порожне-
чу неб, де летом кажанів покреслене,
обличчя ночі спогляда мене.

МОЛИТВА...

Йде по Дніпру Господь. І Київ
впав на коліна — аж земля здвинулась
і мертвих зворохобила в могилах.
Налите кров'ю, потемніло
небесне око. З вереском і виском
галавіта метнулась чортотіні.
І все пропало. Первозданна
зродилась тиша. Ні шелесне. Слово
шукає вуст. І — не знаходить. Боже,
скарай! Яви найбільшу милість.
'І аз воздам?' — Прийшла пора воздати:
панам — за панське, а рабам — за рабське.
Вкраїною карай — Вкраїну!
... Молився Київ. Лиш Богдан ізбоку,
мов божевільний, реготав і плавав...

КРАЮ МІЙ...

Перевелися лицарі. І днесь
з вогнем не знайдеш. Де ви, де ви,
нащадки Довбуша? Невже прогрес
зробив із вас подобу Єви?
Сумні смереки. І Говерлів лик
сумний — як Мати на іконі
в порожній церкві. Душу — на гаплик
і гріти печені долоні
у пазусі пройдохи-долі? Гей,

збудися, краю мій! До бою,
опришків плем'я! Щоб ім'ям людей
не марно зватись. . .

НЕВЖЕ. . .

. . . возрадуйся тепер ти. . .
Василь Стус

Нове життя — обіцяне і ждане,
яким ти снів, якого вельми праг, —
невже прийшло і простягає длані
струсить з душі твоєї вічний прах?
Невже — збулось? І правда (неповторна!)
схилилася і щиро промовля.
Упали мури тюрем! І смерти жорна
в землі гниють, де пліснява і тля.
Невже пекельні розімкнулись кола?
І все — позаду. В тому страхосні,
де українцем зватися — крамола,
де тільки і свободи — що в вікні. . .
Не віриться? Авжеж! Бо за макуху
не хочеться купитися ще раз.
Пережили задуху. Може, духу
настав-таки благословенний час?

ЗАДНІЛО. . .

Задніло у мені. Душа спасенна
молитись тихо стала при свічі.
Кептар подертий висне на плечі.
І тінь тремтить — від неї чи від мене?
Було, було. . . Звивалася стовужо,
сторучо затулялася — дарма!
І їла поїдом глуха пітьма.
І серед літечка студила стужа.
І мучила, як у пустелі, спрага.
І бачились потоки. . . Уві сні!
Минали дні. Минали сірі дні,
такі сухі й казенні, як параграф.

Не мріяла, не думала. . . Жива!
І що кептар! На кращий розговієш.
І що літа! Не по літах сивієш.
Горить свіча. Горить — не оплива.

ШЛЯХ. . .

З-перед очей втікає шлях, і овид
ховається у поросі його —
немов коневі я, пустивши повід,
кінець довірив житія свого.
Скажений біг, небачена гонитва —
чи я за ним, чи він за мною вслід?
А невідомість гостра, наче бритва,
якою розсікають навпіл світ,
у серце цілить і — не промахнеться.
Недармо сич учора голосив.
Куди ж лечу? І чорно шлях сміється
з-під золотих не збитих ще підків!

1990-1991, Харків.

Микола КОЗАК

РІДНА УКРАЇНА

Вас. Боровому присвячую

У моїх зіницях
Досі плачуть птиці,
Довго не весниться —
Мороз-каторжниця. . .
У моєму серці
Зорює відвертість,
Зоря галактична.
Козацька, незвична. . .
У моїй голівоньці
Вічні мандрівочки
Й Кобзаревий вітрисько
. . . Бояться — щоб близько,
Тримають на відстані,
Націливши вістря.
Але ж я незборимий,
Незловимий, незримий. . .
У моїх зіницях
Досі плачуть птиці.
Дайте помолиться —
Зречись ворожбниці. . .
Не рідної криниці,
Ні матінки-вдовиці,
Сестроньки-жалібниці. . .
З болю б не схилиться —
За нами ж убивці,
Вбивці — ненаситці. . .
Ой, не впускайте в долю,
Не додавайте болю.
У моїх зіницях
Досі плачуть птиці. . .
Невесело нині,
Душі голубині,
Думи бунтареві —
На землі і в небі. . .

І чого втікати?
Не зустрітись більш? . .
Так ведіть на страту
Вже й мене за вірш.
Нині — як і вчора —
Смертю дише лють.
Вчили там покори,
Тут своїми б'ють. . .
Будь благословенна
Й непокірна будь! . .
Встануть ще дерева,
Де трагічне жнуть. . .
Я іще відкрию
Людям таємниці —
Там, за чорторием
Молоденькі вбивці. . .
. . . Скільки відхарчало,
Скільки ще харчить! . .
Але ж їм все мало —
Спробуй зупинить.
. . . Я живу тобою,
Я ж за тебе гину. . .
Ой, не стань журбою,
Рідна
Україно! . .

1 квітня, 1991 року

Петро МАРУСИК

ІДУТЬ ДОЩІ

Ідуть дощі, ідуть дощі,
Січуть об землю довгі коси,
А вітер їх жбурляє й носить,
І віє холодом в душі.

Тебе нема, нема давно,
І серце тужить за тобою,
І пахне русою косою
Берези віття за вікном.

Я жду тебе в осінні дні.
Мені аж сниться, як я жду
Тебе, подругу дорогу,
Як жду, щоб кінчились дощі.

Ідуть дощі, ідуть дощі,
Січуть об землю довгі коси,
Та вітер хмари вже розносить
Й надія зріє у душі.

ОСІННЯ СИМФОНІЯ

Пожовкле листя падає з дерев,
Летить, кружляє над землею,
Воно, як музика, зчаровує мене,
Моєю грає спраглою душею.

У кожному листкові — гама барв,
Неначе в пісні гама звуків.
Я весь сп'янів від їх разючих чар,
І в серці чую животворні муки.

Беру у руки я листок опалий,
В ньому не згасло літа ще тепло,
А осінь багрянцем пофарбувала
Й тобі під ноги кинула його.

Опале листя, наче жовта смута,
Симфонія зболілої душі.
Повільно пада в серце
звук за звуком
Й жалем пекучим грає у мені.

* * *

Упала тиша
Волошковотемна
На Божий світ,
І затиха луна.
І ніч спада
На луки,
Росяна і тепла,
І засина в спокої
Рідна сторона.
Яке то щастя
Відчувати мить
Величну,
Пізнати зором
В прохолоду
На небеснім тлі,
І пити серцем
Цю красу незвичну,
Сягати зір
Й стояти на землі!

МЕНІ ПРИСНИЛАСЬ УКРАЇНА

Мені приснилась Україна
В семірамідиних садах,
Пшениць буяння, запах сіна
І радість в ненчиних очах.

Там край села — біленька хата,
Неначе дівчина в вінку,
На щастя і любов багата,
На рідну пісню і красу.

Ми там з тобою виростали
Як голуб'ятка під крилом
В голубки-мами, і не знали,
Куди шляхи йдуть за селом.

А вирости й тими шляхами
В краї далекі, у світи
З тривогою в очах від мами
Навстріч незнаному пішли.

... Здолало горе нашу ньеньку,
І вклякла хата на поріг,
А ньенька ходить з пораненьку
Синів стрічати із доріг.

Мені приснилась Україна
В семірамідиних садах,
Пшениць буяння, запах сіна
І смуток в ненчиних очах.

* * *

Зійшли сніги і на лугах
Зазеленіли буйно сходи,
І світла провесінь в садах
Медами у нарцисах бродить.

Співає в полі плугатар,
І пісня щира дзвінко ллється.
Весняне соце — щедрий дар
Із висоти небес сміється.

Земля оновлюється знов,
В зелені шати нарядившись,
А в серці розцвіта любов,
В солодких муках народившись.

Весна й любов, як дві сестри,
Як зміст і оболонка в слові. —
То не любов, що без весни,
То не весна, що без любови.

Петро ДУЖИЙ

КРИВДА (Етюд)

ПОКИ ПРО КРИВДУ — та й не про одну-єдину та й не про останню — розповідь попливе, спершу кілька вступних зауважень зробити потрібно.

Тут ідеться про міжвоєнні часи, тобто про двадцяті та тридцяті роки нашого, дивовижними подіями розбурханого, сторіччя. На перший погляд, здавалося б, що той недовгий відтинок часу по всій справедливості недавньо-минулим назвати можна. Так що ж? Для більшості наших сучасників він уже посивілою історією пахтить. А раз воно так, то з тим рахуватися мусимо, на те ради нема.

Якщо ваша ласка, то не вадило б задля підкреслення колоритності того періоду в оповіданні подекуди тих мовних термінів ужити, які тоді на західноукраїнських землях у застосуванні були, а тепер геть-чисто з моди вийшли і, можливо, своє затишне місце вже на сторінках діалектологічного словника знайшли. Нічого не поробиш, порядок такий: час летить — усе міняється. . .

Осьдечки, напевно, вже декому не терпиться. На те причина є, і немаловажна вона. Ото хтось збоку авторові дошкульний закид вчинити може, мовлячи: та що це ви діалектні терміни згадувати взялися і до того у той саме час, коли над нашою багатющою та квітучою літературною мовою чорні хмари нависли? Коли претенсійно вчені, а насправді ж недоучені мерзотники з нашого населення рідну мову в грязь затоптують, чужинецькій мові перевагу надаючи? Хіба ж це не гірка кривда? Що правда — то правда, а правда не гріх. А на ваше запитання я питанням відповім: та хіба ж нам первина з кривдами різношерстими на вузькій вулиці зустрічатися? І тій, яку з болем щойно згадали, — цур їй та пек! Не вмере наша пісня, не загине рідна мова. Лиш би апатія нас не гнітила! Прийде той час, коли самоскалічені прожогом метнуться вирівнювати власні погнуті хребти, коли золоте сонце на небозводі блакитному стотисячним промінням засяє, а весняний буревій ненависне хмаровиння у безвість позаганяє. Ми ж, дорогого часу не гаючи, своїм чесним і прямим шляхом уперед ідім.

Раз уже мова про мову зайшла, то мимохідь дозвольте згадати й те, що кожне слово, як усяка жива істота, свої характерні риси має. От, скажімо: якесь слово, як нива довгеньке, але зате воно лише літепле й як пух м'якеньке. Інколи ж попадається слово ко-

ротке, зате воно, як меч, гостре, як голка, колюче, як рана, болюче, як жорстока кривда, що до живого діймає.

Коли лише зверху на слово споглядати, то це — як селяни кажуть — ненамолотне діло. Нам би знати, який зміст у шатах слова криється. А коли ж уже йдеться про слово кривда, то його слід би, запозичуючи медичного терміну, ще й анатомувати. І тільки таким чином промінь правди крізь бетонну брилу на денне світло проб'ється.

Ще киньмо оком на слово «етюд». Чи до вподоби воно вам? Гарне слово зверху, нічого не скажеш, дарма, що з французького поля на наш город пересаджене, проте, здається, давнішній автор цим словом не покористувався б, він — наслідуючи Франка — написав би «образок», а коли б на щось веселе чи смішне закроювалося — «картинкою» свою коротку розповідь назвав би, отже, вийшло б: «образок з галицької землі», чи «картинка з галицького загумінку».

Найважливіше в тому, що образки чи й картинки з того міжвоєнного часу веселими фарбами розмальовувати не вдається. Тогочасне життя було важке і сумне, і кривдне. Сучасний публіцист, що надто просто, але влучно словами стріляти полюбляє, занотував би: «міжвоєнний прожитковий мінімум нашого народу був жахливо низький». І насправді так,

«Хлопська кервавиця», тобто, по-теперішньому сільськогосподарські продукти йшли за безцінь.

Робітники не мали добре оплачуваного заробітку, часто-густо без праці вони залишалися, нерідко власною кров'ю майдани ополіскували, а то й погибали на бруківках заляканих міст.

Інтелігентів української національності на державні посади польські займанці не приймали, якщо ті «впертими русинськими кабанами» воліли бути й відступництвом гидували, тобто соромилися «переходити на польське», не відрікалися від свого національного кореня, не зраджували самих себе.

Наші інтелігенти — в основному вихідці з села — шукали праці у приватному шкільництві, в кооперації, в духівництві, в культурно-освітніх установах тощо. Вони раділи, коли праця знайшлася, ну, а про заробітну плату гірко й згадувати, така мізерна та кривдна вона була.

От, наприклад: учителям «Рідної школи», працівникам «Просвіти» під час світової економічної кризи на початку тридцятих років протягом місяців узагалі нічого не платили, бо каси пустками виблискували. Яка це гірка кривда!

Та й тоді, коли вже ніби трошки на краще повернуло, наш збідований інтелігент з олівцем у руках на клаптику паперу рахував-вираховував, як би кінці з кінцями звести: скільки грошей на

оплату помешкання треба, скільки на одяг і взуття, яку — звичайно худу — цифру на прохарчування викроїти. . .

Приклад наведім: dokonче треба було купити валізку, так таки — валізку, бо слова «чемодан» — тепер дуже поширеного — у нас не знали, то наш бідолашний інтелігент довго приглядався до неї, ще довше торгувався, а коли вже й купив, то не казав: «Я купив валізку», а якось особливо скромно, дещо притишеним голосом і неособово: «Купилося валізку» та ще: «Знаєте — щастя ласкаво всміхнулося, бо в дешевої кравчині покрівець (не чехол, як тепер кажуть) замовилося на неї».

У частому вжитку було слово польського походження «ніцувати», тобто — перелицьовувати, а це значить — перешивати убрання (так називали костюм), чи пальто, чи суконку (тобто плаття), роблячи з вивороту лицьову сторону. Таким способом відновлений одяг можна було ще деякий час поносити, але франтити в ньому аж ніяк не вдавалося.

Якої грубої необачності допускаються, ні, таки не те слово сказати треба: яку величезну кривду пам'яті, сьогодні здебільшого померлих західньоукраїнських інтелігентів заподіюють ті сьогочасні поверховні «дослідники» того періоду, які заради брехливої теорії силоміць намагаються фальшиво підтасовувати факти та по-своєму їх висвітлювати й посуджувати тих інтелігентів у тому, що вони нібито душею і тілом не стояли за повне національно-соціальне визволення народу, що нібито потурали польському окупаційному режимові. . .

* * *

У ЦЬОМУ ЕТЮДІ дві дійові особи.

Перша з них — це міжвоєнний західньоукраїнський інтелігент. Він був уже в роках, проте на одруження — він уважав його за велику розкіш — не міг собі дозволити. Він знав: мало дружину щирим серцем любити, її треба ще — як писав Котляревський — «зодягати та годувати», а за віщо, коли в кишенях того інтелігента гроші притулку не знаходили. І що з того, що на відмінно закінчив вищу школу (вуз), і блискуче захистив науковий ступінь, і посідав ораторський хист, і мав добре відточене перо? Він був «упертим русином», тобто, як глузували займанці, «сотворінням з чорним піднебінням», тож і розрахунків на отримання державної посади робити не міг. Добре, що — врешті-решт — з великими труднощами добився праці в українській установі. Працював від ранку до вечора й у нічний час інколи, але його матеріяльне становище від того помітно на покращало. Пожитки були невеличкі. Все майно було в однині: один «переніцований» костюм на будень і на свято, один капелюх, одна пара мештів (туфель), одне пальто — теж «переніцоване», ага, щоб не забути — і ще одна валізка з покрівцем, у «дешевої кравчині пошитим». І все.

Коли місяць свого кінця добігав, тихцем грошини останні на долоні «рахувалося-перераховувалося» та в найдешевшій їдальні найдешевшими стравами двічі на день «харчувалося». Але годі! У вузькі рамки етюда більше слів, присвячених особі «пана-урядовця», навіть силою втиснути не вдається.

Про другу дієву особу трохи менше знаємо. Це була дівчинка, може дванадцяти, а може і п'ятнадцяти років, одне слово, підліток, тобто — вже не дитина, але ще не доросла дівчина, або панна, як тоді про міських дівчат загалом звиклося казати. Одяг на ній був небагатий, сама вона худорлява, але дуже прудка та вертлива. По міських тротуарах і по сходах кам'яниць вона не ходила, а бігала підтюпцем, інколи по-хлоп'ячому підстрибувала. Про таких казали: викапаний хлопчур. Про неї хтось висловився: «Підождіть трохи, з неї ще вийде стопроцентна артистка, зразу видно».

Дівчинка щоденно заходила до всіх кабінетів українських установ. Але як? Життєрадісна й квітуча на сіре опудало перетворювалась. Похилена голова, личко до плачу вкривлене, руки, чомусь аж на підживотті незграбно складені, ледь чутний голосок із хрипкуватим відтінком — коротко кажучи — повне втілення глибокого страждання, безмежної покори незаслуженого покривдження.

Аж ось і короткий діалог між першою та другою дійовими особами, майже слово в слово записаний.

- Добрий день, прошу пана.
- Добридень, а що скажеш?
- Допомоги хочу, прошу пана.
- А батьки в тебе є?
- Є мама, але важко хвора, прошу пана.
- І більше нікого нема?
- Ні, є ще маленькі брат і сестра, прошу пана.
- Чим тобі допомогти?
- Грішми, прошу пана.
- А що за гроші купиш?
- Хліб, прошу пана.
- А скільки коштує одна хлібина?
- Двадцять грошів, прошу пана.
- Гаразд. Ось маєш тут сорок грошів, купи дві хлібини, щоб ніхто з вас не був голодний.

— Пекно дякую, прошу пана.

Дівчина не минала ні одного кабінету. Тихенько заходила й у всіх просила грошової допомоги в українських «панів-урядовців».

Не приходила лише в святкові дні, коли в установах не працювали.

Щоденні відвідини дівчатка нікому не надідали. Хто б не гля-

нув на неї, жалість за серце брала. Своє ж, змилося над нещасною!

На всі запитання дівчинка давала тонкосльозі відповіді, закінчуючи їх надтодіжно заяжженими словами: »прошу пана«. Ті слова не долюблювали працівники установ, але терпеливо змовчували. Тут аж кортить на весь голос вигукнути: «Ех, пани-пани, та які ж ви пани, коли на кожному з вас 'ніцовані' штани».

І не оглянулося, як місяць стрілою злетів і до свого закінчення наближатися почав. Зайшовши до кабінету «пана-урядовця», дівчинка цим разом отримала двадцять грошів. Глигнула з-під лоба на жертводавця і гірко прослезилась.

— Чого плачеш? Адже допомогу вже отримала. . .

— Яку допомогу, прошу пана?

— Як-то яку? Двадцять грошів.

— А хіба ж то справедливо, а хіба ж це не кривда для мене, бідної, нещасної, прошу пана?

— Ну, гадаю, дороженька, я тебе не скривдив.

— Як це так — на скривдили? Та треба ж дати сорок грошів, прошу пана. . .

— Пробач, дівчинко, сьогодні стільки не буде.

Дівчинка аж зайшлася від плачу.

— Не буду, не буде. . . то так наші пани, українські пани бідних людей, кривдять? Ох, яка кривда, яка кривда-а-а! — залебеділа й кулею вилетіла з кабінету. Гримнула дверми й більше до того кабінету не заходила ніколи.

* * *

ЧАС ВІД НІКОГО НЕ ЗАЛЕЖНИЙ. Навіть над нахабними начальниками він кепкує, перед генеральськими пагонами на струнко ставати не збирається. Летить без перестанку й зупинити його не сила. Він ніяких погроз не боїться, його ані тюрма, ні заслання, ані атомна бомба залякати не може. . .

Пролетіли дні, місяці та роки, а там і осінь тридцять дев'ятого перелякане листя із збентежених дерев силоміць обтрушувати взялася. Люди, як люди: одні заметушилися, інші понашорошували вуха, ще інші на нову дійсність широко повідкривали очі. Кожному хотілося вгадати, що буде далі, бо в стабільність непорушну майже ніхто не вірив.

Проте були такі, що спокою не знали, дбайливо заученими словами сипали, як половою, смаковитими обіцянками людей від пуза годували, щасливе майбуття під керівництвом «народного батька» багрянистими фарбами розмальовували, декого безпощадними громами мотлошили. . .

Какали, що історія на кованому возі їде, що ніхто, абсолютно

ніхто коліс того воза назад ні на п'ядь відіпхати не зможе. Було дуже багато соковитих слів, таких раніше ніхто ще не чував.

Скрізь мітинги. Авторитетно сказано: вони перехід від історичної сплячки до історичної творчості. Ану, помізкуйте добре, подайтеся до глибин філософської думки. . .

А ось ще один мітинг: на трибуну вийшла пишна дівчина, червоними стрічками закосичена, а яка вона гожа, а як розцвіла — троянда справжня та й годі.

Постривайте-но: десь її вже бачилося. Еге ж! Та це ж та сама, що кілька років тому по кабінетах наших установ шастала, грошей випрошуючи на хліб для хворої мами, трафаретні слова «прошу пана» відколювала. Цитьте, вгомоніться, громадяни, послухаємо, що красуня скаже.

Ораторка гордо підносить голову, а потім поверх неї розмашисто викидає цупко затиснуті кулаки й кричить-репетує:

— Товариші-і-і! Час розплати настав! Мене нещадно використовували на кожному кроці. І хто — скажіть? Наші, так, наші українські пани-урядовці, що по установах тепленькі місця позаймали. На панів-кровопивців кари, страшною кари за мою кривду-у-у!

Хтось доказував: те, що в молоденькому віці невинно викльовується, в дорослому — буйною рікою виливається. Бачили ж люди в дівчини-підлітка артистичні задатки, тепер вона на життєвій сцені рафінованою артисткою об'явилася.

Люди давньої дати вірили, що слова летять і пропадають. Тепер годі з такою думкою погодитися — всі слова безслідно не пропадають. Скрупульозні акуратисти потрібні їм слова на паперцях записують, а потім тим же паперцям хід до відповідних інстанцій дають. Інстанції в свою чергу в телячих вагонах, колючим дротом обмотаних, гострими штиками замаєних панів-кровопивців, що бідолашним людям кривду чинили, в райони білих ведмедів відправляють.

Поїзди з начиненими людьми на край світу котяться. І колесо історії безупинно котиться вперед і тільки вперед. . .

* * *

І ЗНОВУ ПАРУ ДЕСЯТИЛІТЬ ПРОЛЕТІЛО. Пролетіло, як з багатора траснув. І страшна війна прогрімала, і мільйони людей у вічність відійшло, а ще більше на світ появилось, нові покоління повиростали. Таке життя.

Кожне молоде про щось своє думає-гадає, вперед до чогось пнеться-рветься, якісь мрії-пляни виношує. А зі старими людьми трохи не так: вони в спомини про минувшину подаються, старовину згадують. Не пусте це діло — минуле треба знати не із-за про-

стого збагачення знань. Минуле — це *коріння*. А без коріння і дерево, і дрібна рослина знидіє та всохне.

Лукава підступність, що народ знищити хоче, — передусім його коріння-минуле підриває, отрутами його поливає, примарами безтурбоття й наживи одурманює. . .

Сидить на лавочці старичок і минуле згадує:

— Небагато людей мого віку серед живих залишилося. І я помру, і поплачуть по мені, і забудуть мене. Та мені однаково, хай так і буде. Але погано, страх погано, якщо люди і аще спільне минуле забудуть. Це гріх непростимий. Хай наші нащадки правду знають, хай вони про те, що було, з кришталево-чистих джерел відомості черпають.

Передихнувши трохи, дідуган продовжує:

— А чи знаєте, милі люди, що в он-тому старинному будинкові колись перед війною було? По очах бачу — не знаєте, я й не дивуюсь. Хто ж мав вам про це розказати? З вашого дозволу поясню: в отих сірих мурах містилась колишня наша культурна установа, яка просвічувала уми мільйонів незрячих людей. Багато завзятців тут, інколи в холоді й голоді, для загального добра працювало. Колись я там сторожував. Сьогодні в живих уже нікого немає. Але чогось у моїй пам'яті на все життя залишився один довголітній працівник тієї установи. А яка це людина була: і працювита, і чесна, і справедлива, і до всякого горя співчутлива. Весь свій труд людям віддавала, нікому кривди ні на макове зерно не чинила. Але настав гіркий час, хлинула навала, що й винуватих і невинних змітала. Невтомному трудівникові на народній ниві свої кості в далеку чужу землю скласти довелося. Яка це страшна *кривда*!

Старий замовчав. Залягла тиша. Врешті хтось шепнув дідові:

— Стривайте, дідусю! З ваших слів можна здогадатися, що тут ідеться про першу особу цього етюда. Чи не так воно?

— Ваш здогад правильний. Хай мій спогад про невтомного працівника-ентузіяста для народної пам'яті буде квітою на його могилі, про яку ніхто не знає навіть де вона. . .

Про другу особу етюда й не питаєте. Та непогамована дівка, що наших українських «панів-урядовців» у тридцять дев'ятому проклинала і за свою, як мовила, велику кривду на них кари вимагала, — пропала безслідно. У багряне верхів'я не вибилася. Ніхто про неї не знає, де вона тепер. А чи вам цікаво знати? Напевно, ні. Адже для всіх нас вона вмерла, давно вже вмерла. . .

* * *

Примітка: оповідання «КРИВДА» вперше було надруковане у львівському літературно-мистецькому журналі «Свшан-зілля» під псевдонімом Павло Галич.

Наука, дослід

Петро ОДАРЧЕНКО

БІБЛІЙНА ТЕМАТИКА В ТВОРЧОСТІ ЛЕСІ УКРАЇНКИ
(Книги Старого Завіту)

*«Коли скінчиться той полон великий,
що нас зайняв в землі обітованій?
І доки рідний край Єгиптом буде?
Коли загине новий Вавилон?»*

Леся Українка

Однією з улюблених книг Лесі Українки була Біблія. З доручення свого дядька — видатного вченого і громадського діяча М. П. Драгоманова, а також і з власної ініціативи Леся Українка перекладала окремі уривки з Біблії, а за порадою М. Драгоманова переклала популярні в той час праці французького вченого Моріса Верна «Біблія, або Старий Завіт», «Євангеліє» та «Історія і релігія жидів».

На біблійні теми з книг Старого Завіту Леся Українка написала такі твори: поему «Самсон» (1880); поезії — «Єврейська мелодія» (1896), «У пустині» (1898), «Якби я знав, що їм нема рятунку» (1898), «Єврейські мелодії» (1899), «Саул» (1900), «Плач Єремії» (1902), «Дочка Іефая» (1904), «Ізраїль в Єгипті» (1904), «І ти колись боролась, мов Ізраїль, Україно моя» (1904), «Пророк» (1906), «Народ до пророка» (1907); драматичні поеми: «Вавилонський полон» (1903), «На руїнах» (1904), «В дому роботи, в країні неволі» (1906).

Крім того, Леся Українка у своїй статті «Утопія в белетристиці» подала коротку характеристику біблійних «Книг Пророків».

I. Переклади Лесі Українки з Біблії

Літом 1891 року Леся Українка, виконуючи доручення М. П. Драгоманова, переклала з книги пророка Єзекиїля XXXVII розділ, 1-14. Цей переклад Леся Українка виконала в той час, коли вона видужувала після тифу в містечку Шаба в Басарабії на західньому березі Дністрового лиману за 7 верстов від Акерману. Це мі-

стечко заснували 1824 року швайцарські колоністи-французи, що належали до релігійної секти кальвіністів. Текст для перекладу Леся Українка взяла з французької Біблії, бо іншої вона не могла тут дістати. Цей переклад Леся Українка послала М. П. Драгоманову разом із листом 12 серпня 1891 року¹. 21 грудня 1891 року (ст. ст.) у листі до М. П. Драгоманова (з Колодяжного) Леся Українка писала: «Загадайте мені ще яку роботу — мені краще іде робота по Вашому слову. Порадьте мені: оце хочу собі купити Біблію, та не знаю, яку краще, чи грецьку, чи слов'янську, — думаю, грецьку краще. Звісно, жидівська була б найкраща, та що ж, коли не знаю по-жидівськи. В Біблії, окрім всього іншого, маса дикої грандіозної поезії, і мені скучно, коли я довго її не читаю»².

Незабаром, в кінці вересня 1892 року, Леся Українка одержала від М. П. Драгоманова нове доручення. У листі до Лесі Українки 30 вересня 1892 року М. П. Драгоманов писав: «Коли хочеш попробувати свою ліру на біблійні теми і трохи допомогти мені, то переложи віршами з Ісайї I, ст.2-3, 11-18. Мені треба буде це вставити в одну статейку в 'Хліборобі'»³. І Леся Українка з приємністю виконала це доручення свого дядька і через два тижні вона послала йому свій переклад з Ісайї. У листі до М. П. Драгоманова 15/27 жовтня 1892 року Леся Українка писала: «Оце посилаю Вам переклад, що Ви хотіли, — чи до сподоби Вам буде? Я збираюся ще кілька уривків перекласти з Ісайї та з Іеремії, для власної втіхи, як Вам треба, то можу прислати. . . Хотіла перше зробити переклад без рифми, та подумала, що мало хто тямить читати білий вірш»⁴. (Леся Українка. Твори в п'яти томах). В цьому ж листі послано й текст перекладу з Ісайї, який пізніше надруковано разом з листом у виданнях творів Лесі Українки 1956 р., 1965 р., 1978 р.

Але текст перекладу з Єзекиїля і досі не надруковано в зазначених виданнях творів Лесі Українки. У примітках до V тому творів Лесі Українки, 1956, зазначено: «Переклад Лесі Українки не зберігся» (стор. 689), у примітці до 9 тому творів Лесі Українки (1965) читаємо: «Текст перекладу не знайдено» (стор. 456). Таку саму примітку вміщено і в 10 томі творів Лесі Українки (1978, стор. 461). *Але насправді цей текст знайдено і він зберігається в архіві проф. С. М. Драгоманова.*

1. Ольга Косач-Кривинюк. Леся Українка. Хронологія життя і творчости. За редакцією Петра Одарченка. Нью-Йорк. Українська Вільна Академія Наук у США. 1970, стор. 155.

2. Там же, стор. 170.

3. «Листування Лесі Українки з М. П. Драгомановим» — машинописна копія, що зберігалася в архіві проф. С. М. Драгоманова у його дочки Л. С. Драгоманової-Демиденко в м. Рочестері.

4. Леся Українка. Твори в п'яти томах. Том V. Листи. К. ДВХЛ., 1956, стор. 84.

Подаємо цей текст Лесиноґо перекладу з Єзекиїля.

Єзекиїль, XXXVII
(Переклад Лесі України)

1. Рука Вічного була на мені, і Вічний казав вийти моему духові, і він спустив мене посеред поля, що було вкрите кістками.

2. І Він казав мені обійти їх навколо; і от їх велика сила скрізь на тому полі, і всі вони дуже сухі.

3. Тоді Він сказав мені: Сину Чоловічий, чи могли б ці кістки ожити? Я відповів: Господи Вічний, чи про те відаєш.

4. Тоді Він сказав: Пророкуй над кістками, промов до їх: Кістки сухарі, слухайте вічного Слова!

5. Так промовляв Господь Вічний до тих костей: Ось я зроблю, що дух вступить в вас, і ви оживете.

6. Я відновлю жили на вас, я зроблю, що наросте м'ясо, я покрию вас шкурою, потім я надам дух, і ви оживете і ви пізнаєте, що я Вічний.

7. Тоді я пророкував, як Він мені наказав; і як тільки я те прокрі, почався гомін, потім рух, і кістки зібрались до купи.

8. І я дивився, і ось поробилися на їх жили, потім поросло м'ясо, і все те покрилось шкурою; але духу не було.

9. Тоді Він сказав мені: Пророкуй до духа, Сину Чоловічий, і скажи духові. Так сказав Господь Вічний: Духу! прийди від чотирьох вітрів і повій на сих побитих, і нехай оживуть.

10. Я пророкував, як Він мені наказав, і дух вступив у їх, і вони ожили і стали на ноги великим військом.

11. Тоді він сказав мені: Сину Чоловічий, ці кістки — се цілий дім Ізраеля. От вони говорять: наші кістки всохли, наша надія пропала, все скінчене для нас.

12. Отже для того пророкуй і скажи їм: Так сказав Господь Вічний! Народі мій! Ось я розкрию ваші могили і зведу вас з могил, і поверну вас й землю Ізраеля.

13. І пізнаєте, що я Вічний, коли я розкрию могили ваші і зведу вас з могил.

14. І я надам вам дух свій, і ви оживете, і я оселю вас на вашій землі; і ви пізнаєте, що я, Вічний, скажу і зроблю теє. Так говорить Господь.

(Цей текст Лесиноґо перекладу зберігається в Рочестері в архіві С. М. Драгоманова в машинописній копії «Листування Лесі Українки з М. П. Драгомановим»).

Дуже бажано, щоб у майбутньому академічному виданні творів

Лесі Українки цей Лесин переклад з Єзекіїля був надрукований. До цього часу цей текст перекладу вважався втраченим, і тому ні в одному з київських видань творів Лесі Українки не був надрукований.

Вибір цих текстів для перекладу українською мовою зумовлений був тим, що своїм ідейним змістом вони були надзвичайно близькі і рідні ідеям і настроям поетичної творчості Лесі Українки та ідеям М. П. Драгоманова.

У XXXVII розділі (1-14) Єзекіїля висловлено ідею визволення й відродження поневоленого народу, ідею таку близьку й дорогу для українського народу, поневоленого російським царизмом в XIX ст. Та не тільки для XIX ст., а й для нашого часу з усією своєю силою пристрасти й любови до рідного краю звучать пророчі слова біблійного пророка Єзекіїля: «Так сказав Господь Вічний: Народі мій! Ось я розкрию ваші могили і звезу вас з могил, і поверну Вас у землю Ізраїля. . , і я надам вам дух свій. і ви оживете, і я оселю вас на вашій землі; і ви пізнаєте, що я, Вічний, скажу і зроблю тее».

Вражена цими пророчими словами, Леся Українка надає їм символічного значення, вбачаючи в цьому пророцтві й майбутнє відродження українського народу.

Цю ідею відродження народу висловлено в образах Єзекіїлевого пророцтва і в прекрасній поезії сучасного українського поета М. Ореста «Повстання мертвих». З поетичною силою біблійних пророків М. Орест малює яскравий образ повернення з холодних північних пустель, з могил, з усіх чужин синів і дочок українського народу в свій Рідний Край.

На півночі пустинній
Холодні розсуваються сніги
І воскресають в них останки тлінні
У повноті колишньої снаги.

В чагарниках, на пустирях, у норах
Скелети коней будяться. Вони
Ворушаться, встають, стрясають порох —
І вже біжать на клич далечини

І на бігу вдягаються у тіло,
Їх табуни у тасмичій млі
Мчать до воскреслих радісно і сміло,
Щоб їх везти до отньої землі. . .

... З могил, з усіх усюд, з усіх чужин
Спішать воскреслі у свою отчизну
На чин нечуваний, визвольний чин. . .

Переклади уривків з Книги Ісаїї (I, ст.2-3 і 11-18) були потрібні М. Драгоманову, щоб використати їх для статті, яку він писав для двотижневика «Хлібороб», органу Радикальної партії, що виходив у Львові в 1891-1895 рр. Нового символічного змісту набули слова пророка Ісаїї в такому уривку:

«... Та до мене мій люд не признався.
Знає віл свого пана, осел знає ясла свої,
А мене тільки люди не знають мої,
Мій Ізраїль мене відцурався».

У ці слова Леся Українка вкладала новітній зміст, висловлюючи ними тогочасну трагедію України, якої відцуралися національно несвідомі її сини.

Другий уривок з Ісаїї:

«Перестаньте неправду любити,
Справедливо судить: хто покривджений, ви захистіть,
Сироті і вдовиці по правді чиніть,
І добро научіться робить. . .»

з гуманними закликами любити правду, з закликами допомагати покривдженним — відповідав ідеям М. Драгоманова і Лесі Українки.

2. Мова перекладів Лесі Українки

Порівнюючи переклади Лесі Українки з відповідними розділами Біблії в перекладі Пулюя, спостерігаємо значні відмінності цих перекладів — лексичні й синтаксичні.

В українському перекладі Біблії, виданому 1906 р. в Лондоні⁵, маємо багато лексичних, синтаксичних і фразеологічних західньоукраїнських діалектизмів. Це пояснюється тим, що Пулюй без порозуміння з дружиною П. Куліша та з І. Нечуєм-Левицьким, який також перекладав окремі розділи Біблії, вніс багато змін у текст перекладу.

Мова ж Лесиноного перекладу відповідає нормам української літературної мови. Порівнюємо три переклади з Єзекіїля.

5. Святе Письмо Старого й Нового Завіту. Мовою русько-українською. Лондон. 1906, стор. 825 і 249.

Текст Пулюя (1906)	Текст Лесі Укр. (1891)	Текст митроп. Ілар. (1962) ⁶
3. оживуть	оживуть	оживуть
4. вискажи пророцтво	пророкуй	пророкуй
5. ви поробились ізнов живими	оживете	оживете
6. і обложу вас жилами	я відновлю жили на вас	і дам на вас жили
6. шкіра	шкура	шкіра
7. виповів пророцтво	пророкував	пророкував
8. постеріг	дивився	побачив
9. вискажи пророцтво	пророкуй	пророкуй
10. заповів	наказав	наказав
10. повставали на ноги	стали на ноги	поставали на ноги
11. сказав до мене	сказав мені	сказав мені
11. вони мовлять	вони говорять	вони кажуть
12. вискажи пророцтво	пророкуй	пророкуй
14. ви ожисте	ви оживете	ви оживете
14. розміщу вас по землі вашій	оселю вас на вашій землі	вміщу вас на вашій землі

Лесин переклад з Ісаїї не надається до порівняння з перекладами Пулюя і митрополита Іларіона (І. Огієнка), тому що він не був дослівний. Лесин переклад був римований, а тому він не міг бути точним. Проте деякі порівняння можна зробити.

Текст Пулюя	Текст Лесі Українки
11. пересичений всепаленнями баранів	досить ви попалили ягнят, баранів
12. хто від вас вимагає, щоб топтали двори мої	не приходьте ви більше до двору мого
13. палення кадила огидно мені	бридкі пахощі ваші й кадила
Переклад Пулюя	Переклад Лесі Українки
16. одкиньте далеко ледачі вчинки зперед очей моїх	скиньте нечисть і гріх, що на душу взяли
17. Навчіться чинити добро; шукайте правди, рятуйте придавленого, обороняйте сироту, заступаєте вдову.	Справедливо судить: хто покривджений, ви захистіть, Сироті і вдовиці по правді чиніть. І добро наuczіться робить.
18. Коли б гріхи ваші були, як багрянниця — я, мов сніг їх убілю; коли б, як кармазин, були червоні, — обмию їх, як вовну.	Хоч би ви од гріхів червоніли, то я вас, як сніг, убілю; Хоч би ви од гріхів паленіли, то я вас, як вовну, вбілю.

Із цих порівнянь бачимо, що переклади Лесі Українки з Біблії незрівняно кращі від перекладів Пулюя. Замість «оживуть, запо-

6. Біблія або Книги Святого Письма Старого й Нового Заповіту. Із мови давньоєврейської і грецької на українську дослівно наново перекладена. Переклав проф. д-р Іван Огієнко. Британське і закордонне Біблійне Товариство. 1962, стор. 1523.

вів, мовляють, виповів пророцтво, повставали на ноги, розміщу вас по вашій землі», Леся Українка вживає слів і висловів української літературної мови: «оживуть, наказав, пророкуй, стали на ноги, оселю вас на нашій землі». Леся Українка уникає тяжких конструкцій із віддієслівними іменниками «всепаленнями», «паленне» і замість них вживає конструкцій із властивими для української мови особовими формами дієслів («попалили»). Звичайно, вимоги римованого перекладу з Ісаїї примушували Лесю Українку іноді відступати від оригіналу. Часом замість прозаїчних висловів «дуже багато» (Єзекиїль, 37.2, переклад Пулюя) Леся Українка вживає українського ідіоматичного вислову «велика сила».

Треба також зазначити, що в останніх рядках Лесиного перекладу з Ісаїї (18) вживання допустового речення «Хоч би ви од грівів червоніли» більш відповідне, ніж вживане в Пулюя умовне речення з сполучником «коли б». Отже, українська мова в перекладі Лесі Українки з Біблії відзначається своєю нормативністю в лексиці, синтаксисі й стилістиці.

3. Біблійна тематика в творах Лесі Українки

Біблія мала великий вплив на світову культуру й відіграла велику роль в розвитку світової літератури, а зокрема й української літератури. Біблійні сюжети, теми, образи, ідеї, могутня сила поетичного слова, глибокий і пристрасний ліризм «Книги пророків» — мали великий вплив на світову літературу. Біблія стала джерелом творів найвидатніших письменників світової літератури, художників, скульпторів, композиторів. Біблійну тематику маємо в творах Данте, Дж. Мільтона, Т. Тассо, Гете, Клопштока, Дж. Байрона, В. Гюго, А. де Віньї, Фейхтвангера, Т. Манна та багатьох інших.

В українській літературі ідеї, теми, сюжети, образи Біблії широко використовували в своїх творах письменники XIX і XX ст., зокрема Т. Шевченко, М. Костомаров, П. Куліш, М. Старицький, О. Кониський, Олена Пчілка, Ю. Федькович, С. Руданський, І. Франко, Леся Українка, М. Чернявський, І. Манжура, П. Тичина, М. Зеров, Д. Загул, М. Орест, Ліна Костенко та багато інших.

Тарас Шевченко особливо широко використовував біблійні сюжети, образи і мотиви в період «трьох літ», зокрема 1845 р., а також 1848 і 1859 р. З Біблії Шевченко взяв епіграфи до поем «Тризна», «Сон», «Великий Лях», «Кавказ», «Посланіє», «Осика», «Неофіти». Біблійні теми, сюжети, мотиви Шевченко обробив у численних своїх творах і циклах: «Псалми Давидові», «Ісаїя, Глава 35», «Царі», «Подражаніє 11 псалму», «Во Іудеї во дні они»,

«Марія», «Подражаніє Іезекіїлю. Глава 19», «Осії глава 14» і «Саул». Що ж приваблювало Шевченка в Біблії? У біблійних текстах Шевченка найбільше приваблювали демократичні й тираноборчі біблійні мотиви. У своїх творах на біблійні теми Шевченко вкладав свої власні емоції й ідеї. «В орлиному клетоті гнівних пророків, — каже акад. Л. Булаховський, — він (Шевченко) відчуває споріднене своїй душі. . . Його зближує з ними міць протесту. . . , обурення проти сильних, що використовують свою силу на пригноблення слабіших»⁷. У біблійних образах Шевченко висловлював свої ідеї боротьби проти національного, соціального і політичного поневолення України.

Так само й Іван Франко звертався до біблійних сюжетів і образів, висловлюючи в своїх творах національно-визвольні ідеї. Біблійний сюжет — епізод із історії іудейського народу — використав Іван Франко для написання своєї славнозвісної поеми «Мойсей», в якій він із великою силою свого поетичного таланту висловив ідею національного і соціального визволення поневоленого народу і свою непохитну віру в остаточну перемогу народу над поневолювачами. Зв'язок цього біблійного сюжету з українською дійсністю, з національною боротьбою українського народу Іван Франко відзначив у «Пролозі» до поеми:

«Та прийде час, і ти огнистим видом
Засяєш у народів вольнім колі,
Труснеш Кавказ, впережешся Бескидом,
Покотиш Чорним морем гомін волі,
І глянеш, як хазяїн домовитий,
По своїй хаті і по своїм полі».

Продовжуючи і розвиваючи традиції Шевченка, Леся Українка — так само як і її великий вчитель — зверталася до біблійних тем, сюжетів і образів, використовуючи їх для втілення своїх революційних, національно-визвольних ідей, ідей боротьби українського народу за свою свободу й державну незалежність.

Перший твір Лесі Українки на біблійний сюжет — це поема «Самсон», написана 1888 року, коли Лесі Українці минуло 17 років. Створено цю поему на основі біблійного оповідання про Самсона (із «Книги суддів»). За мотивом цієї самої частини Біблії мати Лесі Українки Олена Пчілка 1887 року в жіночому альманасі «Перший Вінок» надрукувала поему «Дебора». Біблійну «Пісню Дебори» перекладав і досліджував Іван Франко. Можливо, що під впливом Олени Пчілки Леся Українка звернулася до біблійного

7. Акад. Л. Булаховський. «Російські поеми Шевченка та їх місце в системі поетичної мови першої половини XIX ст.». — В кн.: «Пам'яті Т. Г. Шевченка». Збірник. М. В-во Академії Наук УРСР. 1944, стор. 77.

сюжету з «Книги суддів». Лесею Українку приваблював образ Самсона, який заради волі і незалежності свого народу готовий був вчинити будь-який подвиг. Самсон бореться проти філістимлян, які напали на його країну і завоювали її. Його дружина філістимлянка Даліла намагається довідатися про секрет сили Самсона. Довідавшись про цю таємницю, вона зраджує Самсона. Але її вчинком керує також любов до своєї батьківщини. Лесею Українка в цій поемі висловлює ідею визволення народу від загарбників. Але вона цілком відходить від біблійного джерела. В Біблії Даліла — це блудниця, яка за гроші продає Самсона ворогам. У Лесиній поемі мотивація зради Даліли зовсім інша. Даліла тут показана як патріотка.

Мотив зради, як засобу врятування своєї країни, виник на підставі відомих Лесі Українці літературних зразків. Лесею Українка добре знала твір Олени Пчілки «Юдіта», надрукований 1886 року в збірці «Думки-мережанки». Зміст цього твору такий: Красуня Юдіта, щоб врятувати рідне місто від навали чужинців-асирійців, іде до ворогів, удаючи, що вона хоче їм допомогти оволодіти іудейським містом. Здобувши довір'я полководця ворожих військ Олоферна, вона вбиває його сонного і рятує рідне місто. Лесі Українці відомий був і Міцкевічів «Конрад Валленрод» з його принципом «jedyna broń niewolników jest zdrada». Поему А. Міцкевіча «Конрад Валленрод» Лесею Українка читала ще тоді, коли їй було 16 років. Про це свідчить її переклад одного уривка цієї поеми, що був надрукований у львівському журналі «Зоря» 1887 року (ч. 10).

Дослідниця літературної творчості Лесі Українки Іда Журавська звернула увагу на те, що відомий англійський поет XVII ст. Джон Мільтон у своєму творі «Самсон-борець» відійшов від біблійного оригіналу в інтерпретації образів Даліли і Самсона і змалював Далілу як патріотку, а Самсона як героя і борця за визволення свого народу. Цілком можливо, що Лесею Українка читала цей твір Дж. Мільтона. Про це свідчить той факт, що в бібліотеці Лесі Українки збереглася монографія Альфреда Штерна «Milton und seine Zeit», 1877⁸. Лесею Українка писала на підставі монографії А. Штерна популярну брошуру про Дж. Мільтона, але не закінчила її. Отже, цілком можливо, що одним із джерел поеми Лесі Українки «Самсон» був і твір Дж. Мільтона «Самсон-борець».

(Продовження буде)

8. І. Журавська. Лесею Українка та зарубіжні літератури. К. В-во Академії Наук Української РСР. 1963, стор. 75.

Микола СТЕПАНЕНКО

ВАСИЛЬ СТЕФАНИК І ВЕЛИКА УКРАЇНА

(До 120-ліття з дня народження)

(Закінчення, 2)

Поважні роздумування над серйозним зайняттям літературою і початки мистецької творчості Василя Стефаника — 1894, 95 і 96 роки — докладно співпадають із сторічним ювілеєм «Енеїди» Івана Котляревського та з 35-ою річницею від дня смерти Великого Кобзаря. Поза всякою містикою це — дуже вимовний факт, що свідчив не лише про невмирущість українського генія, але й про його високий злет за тих перших сто років після «Енеїди». У їхній короні цих перших ста років уже були мистецькі самоцвіти непроминальної краси і могутньої сили слова Тараса Шевченка, Пантелеймона Куліша, Івана Франка, Лесі Українки, Михайла Коцюбинського і Василя Стефаника.

Василь Стефаник владно й назавжди прийшов до наддніпрянського читача відразу ж після появи його творів у чернівецькому журналі «Праця» В'ячеслава Будзиновського восени 1897 року і після видання стараннями Степана Смаль-Стоцького збірки «Синя книжечка» в 1899 році у тих таки Чернівцях. Щоправда, ентузіастично зустріли їх насамперед високі цінителі слова і серед них — Леся Українка. В дореволюційний час читачі з Великої України могли познайомитися тільки з двома «периферійними» виданнями творів Стефаника: з «Кленовими листками», що вийшли в 1904 році в Єкатеринодарі на Кубані, а потім з «Оповіданнями», надрукованими в 1905 році у Петербурзі.

За часів Великої національної революції також видано тільки дві книжки: в 1917 році — «Новина» та інші оповідання в Новоросійську і в 1919 році — «Оповідання» (нариси з життя селянської бідноти) з передмовою В. Бойка у Києві.

Зате в 20-х роках появилось вже два десятки більших і менших книжок Стефаника, а серед них: «Кленові листки» в Черкасах (1920 р.), «Оповідання» у Кам'янці на Поділлі (1920 р.), «Кленові листки» (з передмовою В. Корняка) у Харкові (1924 р.), «Оповідання» в Києві (1925 р.), «Лесева фамілія та інші оповідання» у Харкові (1926 р.), «Вибрані твори» у Києві (1927 р.), «Кленові листки», також у Києві (1927 р.), «Вибрані твори», видання 2-ге, в Полтаві (1928 р.), «Вибрані твори», видання 3-тє, у Харкові (1929 р.), та-

кож з передмовою В. Коряка; «Кленові листки», Харків-Київ (1930 р.). Чимало новель появилось в столичному, харківському журналі «Червоний шлях» і в альманахах «Вапліте» і «Плуг», а також у хрестоматіях для народних шкіл.

Насильницьке запровадження сталінської колгоспної панщини і «ліквідація куркуля як кляси», розстріл національного Відродження і тотальне винищення провідної верстви в Україні, жахливий голодомор 1932-33 років, монструозні судища-процеси над «ворогами народу», «буржуазними націоналістами», «агентами іноземних розвідок», масові арешти, убивства й заслання мільйонів невинних людей, а серед них і тих галичан — друзів і знайомих Василя Стефаника, які втікали від польського терору й хотіли допомагати національно-культурним силам України, дуже пригнобили Василя Стефаника, який, крім моральних страждань, переживав і болючі наслідки першого нападу паралічу в січні 1930 року. Московські «гавляйтери» в Україні — Кагановичі й Постишеви — і їхні держиморди в «соціалістичній за змістом» культурі майже на ціле десятиліття аж до «возз'єднання» у вересні 1939 року зачислили й Василя Стефаника до «ворогів народу» і викреслили з підручників та видавничих плянів. За цей час не появилась ані одна його книжка. Не було навіть згадки про смерть «любимого письменника», «краси нашої анемічної літератури», «щасливої оази», за висловом Михайла Коцюбинського.

Тільки в 1961 році, «позичивши в 'Сірка' очей», упорядники праці «Василь Стефаник. Бібліографічний покажчик», Київ, видання АН УРСР, в розділі «Основні дати життя та літературної творчості В. С. Стефаника» під датою 1932 року подали таку вівітку:

«В наслідок переслідування з боку польських властей зв'язки В. Стефаника з Радянською Україною тимчасово припиняються. Матеріальні умови життя і стан здоров'я письменника погіршуються»³⁶.

Завісу над мертвим Василем Стефаником піднесла, «як і годиться», московська комісарська «Правда» у статті Е. Степанова «Новеллисты Западной Украины» (В. Стефаник, М. Черемшина и Л. Мартович) в числі за 3-тє жовтня 1939 року. Борзописці й агітатори одержали «височайший» дозвіл і інструкцію. . . Але тільки пізньою весною 1940 року почали появлятися в газетах і журналах статті українською мовою. Над Стефаником стояв «московський караул». . .

У шкільних підручниках і хрестоматіях поволі почали з'являтися згадки про Василя Стефаника й уривки з його творів. У 1941 році з нагоди 70-тиліття з дня народження, 18-го травня, за рі-

шенням Раднаркому УРСР відкрито «літературно-меморіальний музей В. Стефаника». Але окремими виданнями його твори прийшли до читачів знову суцільно поневоленої колонії тільки після закінчення Другої світової війни в 1945-му році³⁷.

* * *

Якщо за десятиліття «розстріляного національного Відродження» на Великій Україні було видано два десятки книжок Василя Стефаника, то за двадцятиліття між 1940-им і 1960-им роками їх появилось заледве 13, в тому числі і єдине «Повне зібрання творів у 3-х томах» (1949-54 рр.), а також кілька перекладів на російську, естонську, білоруську, польську, угорську, литовську, азербайджанську і грузинську мови.

Давньою мрією Василя Стефаника було, як про це ми вже читали в листі до Івана Лизанівського з 10 вересня 1924-го року, знайти шлях до читачів Великої України. Під впливом, здається, критичних зауваг Бориса Грінченка, датованих ще 16-им квітня 1901 року (стаття «Наша доля — Божя воля»), який не зовсім слушно нарікав на те, що Стефаникова «мова завжди обмежуватиме його популярність на Вкраїні... на кількох десятках чи сотні спеціальних прихильників нашого письменства»,³⁸) Василь Стефаник постійно турбувався про «переклад» своїх новель і оповідань на «сучасну літературну мову».

В листі з 3-го листопада 1925 року Стефаник дякує Іванові Лизанівському за його «вмілу роботу, яка мене разом із покутським діалектом зблизила до читачів Великої України»,³⁹ а в листі ще з 17-го березня 1924-го року він писав:

«Лаяти Вас не буду за поправлювання тексту, бо й так перед роком звертався я до Василя Сімовича, щоб він мої оповідання переклав на літературну українську мову. Правду кажучи, то мене на старість жаргон в моїх писаннях трохи іритує»⁴⁰.

Підтвердження цього прохання до Василя Сімовича знаходимо в листі від 16-го травня 1922 року, в якому він настирливо просить:

«Хоча Ви дуже відпрошуєтеся, та я таки Вас дуже прошу, як у Вас є час, зукраїнізувати мій жаргон як не тепер, то згодом»⁴¹.

До речі, ще перед Грінченковим наріканням на «фонетичний правопис» Стефаника («він пише так, як їх вимовляють у тій місцевості, де він живе! Лишенько моє! Та якби кожен з нас почав

так завзято заводити в правопис кожну фонетичну властивість свого села, то скільки б у нас тоді мов було! Се справа філології, а не поезії й белетристики!»⁴²) він сам спокійно погодився на редакторські зміни Бориса Грінченка:

«Позволяю Вам, — писав він листі з 2-го січня 1900-го року, — печатати оба оповідання з такими змінами в бесіді, які Ви кажете, що добрі. А вже лишаю Вашому доброму розумінню, як і що перемінювати»⁴³.

Тими двома оповіданнями були «Катруся» і «Мамин синок», що не були надруковані в Грінченковому збірникові «Досвітні вогні» (1908 р.). В цьому збірникові було надруковане оповідання «Дорога», що було також поміщене і в українському декляматорі «Розвага», том 2-ий, що був удруге виданий 1908 року. В першому виданні «Розваги» з 1905-го року, укладеному Олексою Коваленком, було надруковано вірш: «Тут я спочину від бури й борни»⁴⁴.

* * *

Крім уже згадуваних рефератів і критичних оглядів, що ознайомлювали читачів Великої України з творчістю Василя Стефаника і до певної міри популяризували її, від 1899 до 1929 років (Леся Українка, Борис Грінченко, В. Коряк, І. Лизанівський), варто також відзначити критичні статті Софії Русової («Старе й нове в сучасній українській літературі», 1903 і 1904 рр., «Літературно-Науковий Вісник», т. 25, кн. 2-го, 1904 р., стор. 65-78), М. Євшана (1910 р.), Христі Алчевської («Мужицька дитина — Василь Стефаник», 1911 р.), Л. Жигмайла (1911 р.), А. Животка (1919 р.), В. Бойка (1919 р.), О. Дорошкевича (в підручникові для старших груп 7-мирічної школи, 1922 р.), Валеріяна Поліщука (1924 р.), Миколи Зерова (1925 р.), Бориса Якубського (1925 р.), Василя Чаплі (1926 р.) та порівняно невеликі згадки в писаннях М. Шамрая, Ф. Якубовського, Г. Гребенюка, В. Коряка, І. Миронця, А. Москаленка і А. Риндюга.

Про «білу пляму» тридцятих років була вже мова.

За тридцятиліття від «возз'єднання» і до відзначення століття з дня народження Василя Стефаника в травні 1971 року також не було помітніших видань і ґрунтовніших досліджень та монографій. Щоправда, в 1946-му році вийшов досить популярний і неглибокий критико-біографічний нарис Степана Крижанівського, що його І. Романченко в львівській «Вільній Україні» за 7 липня 1946-го року осмілився назвати навіть «ґрунтовним дослідженням творчості Стефаника». Одначе, від тієї дружньої доброзичливості нарис Крижанівського не став ліпшим і глибшим.

У газетах і журналах за згадане тридцятиліття було надруковано 330 різних статтів і заміток здебільшого агітаційно-пропагандивного характеру й значення, уявлення про які дають їхні заголовки: «Новий Русів» (На батьківщині письменника), «Василь Стефаник і російська література», «Вище прапор радянського патріотизму у літературознавстві і критиці», «За правильне висвітлення творчого шляху В. Стефаника», «Як використовувати твори І. Франка і В. Стефаника у бесідах серед виборців», «Під чужими прапорами». . . Серед авторів тих статтів, крім ніби випадкових О. І. Білецького, М. Рильського і Б. Антоненка-Давидовича, майже не знаходимо у сучасному літературознавстві імен авторитетних дослідників і науковців. Публікації після ювілейного двадцятиліття — від 1971-го до 1990-го років — покищо утруднені браком джерел і можуть стати предметом окремого розгляду в майбутньому.

* * *

Образ Великої України, землі дідів і прадідів Василя Стефаника, зовсім певно сформувався і увійшов у його свідомість під впливом читань з класичної української літератури в сільській школі Русова, а потім у Снятинській народній школі і особливо — в Коломийській та Дрогобицькій гімназіях. В Коломийській гімназії Стефаник уже читав «Марусю» Г. Квітки-Основ'яненка і прочитав повість Панаса Мирного «Хіба ревуть воли, як ясла повні». В цій таки, Коломийській, гімназії разом з іншими здібнішими учнями, серед яких були майбутній письменник Лесь Мартович і провідник Радикальної Партії Лев Бачинський, він брав участь у «позашкільному» гурткові, що в ньому без нагляду учителів, і потайки від них, гімназисти читали й обговорювали найновіші книжки, влаштовували реферати на злободенні теми й довіряли друзям таємниці своїх літературних починань.

Автор вступної статті до «Творів», виданих «Дніпром» у 1964-му році, В. Лесин зазначає:

«Той, хто вступав до гуртка, перед портретом великого Кобзаря присягався чесно працювати для щастя народу. . . В окремий зошит Стефаник переписував ліричні вірші та поеми празького видання Шевченкового 'Кобзаря', Франкові 'Тюремні сонети' та інші твори»⁴⁵.

Отже, Тарас Шевченко, великий Кобзар, був володарем думок передових гімназистів і взагалі молоді тих часів, і його світлому образу довіряли вони свої найбільші таємниці. Це підтверджують у своїх спогадах і С. Стефаник: «. . . Немає ніякого сумніву, що маяком думки Стефаника був великий дух Шевченка»⁴⁶.

Уже зрілою людиною й визнаним письменником Василь Стефаник промовляв на Шевченківському святі в Коломиї в 1901-му році з нагоди 40-ліття з дня смерти Великого Пророка. В тій промові Стефаник назвав Шевченка представником найліпших селянських сил, що свій велетенський талант віддав «на оборону селянського світу». Слова Стефаника вселявали в серцях слухачів почуття радості від усвідомлення того, що народ незнищений, бо висилає у світ таких своїх оборонців, і що остаточна перемога народу запевнена, доки з його надр «виходять такі люди, як Шевченко, Франко і т. д.»⁴⁷.

У століття з дня народження Тараса Шевченка, 10-го травня 1914-го року, Василь Стефаник промовляв у Русові перед тисячними масами народу, стоячи на вершку висипаної народом могили. Він стоїть, як трибун, «стоїть з піднесеними вгору руками», задивлений у «маяк... великого духа Шевченка», що став всеохопним символом і вічно живим закликком для «живих, і мертвих, і ненароджених».

Понад три четвертини століття пронеслися спустошливими смерчами і над нашою сторозтерзаною і сторозіп'ятою землею, покритою цвинтарищами пацифікацій і колективізацій, попелищами загарбницьких воєн захланних сусідів і чорнобильським радіоактивним порохом «старшобратської любови»...

Понад сімдесят п'ять років тому промовляв Василь Стефаник до учасників Шевченківського повітового свята Снятинщини, а полум'яні його слова сказані ніби сьогодні і владно прокладають широкі шляхи до сердець і умів усієї Великої України. І не знайдемо більш ваговитих і пророчих слів, щоб закінчити цей загальний перегляд:

«Перед 100 роками на українській землі в мужицькій хаті вродилася дитина, що спричинила відродження українського народу. Вродилася вона серед сліз і жалю в хвилині, коли наші вороги були певні, що до труни українського народу мають ще лиш один цвях забити і вже його зараз поховають... Кріпачка зродила Тараса і викормила кріпацьким кормом, а він видвигнув мужицький народ на висоту, по якій тепер ступаємо. І коли великі люди дають зміст народам, то Тарас дав його українському народові. Читайте Шевченка, а там отворена вам ціла проява, історія і душа українського народу. Там є найкращі скарби українського народу. І доки наш нарід за своє визволення боротися буде, доти той кріпацький син стоятиме перед очима вашими, ваших дітей, внуків і прануків. Там для всіх мільонів українського народу велика книга мудрості, книга любові до України. Він сидів десять літ у неволі за вогненне своє слово, котрого всі царі до купи задушити не годні. В його словах показана нам далека-далека дорога до нашої майбутності. Читайте його сло-

во, шукайте тої дороги, йдіть нею, щоб з вас були люди найтвердіші. Беріть на коліна діти ваші, як ідете до Канади, та впоюйте в них слово Шевченка. З Шевченка набирайте карности, відшукуйте квіти краси, а будете кращі і зближитеся до сходу нашого сонця, і всі ми опинимося в вільній соборній великій Україні»⁴⁸.

ДЖЕРЕЛА

36. Василь Стефаник, Бібліографічний покажчик, В-во АН УРСР, Київ, 1961, стор. 14.

37. Василь Стефаник, Вибрані твори, Редакція і критико-біографічний нарис С. Крижанівського, У. Держ. В-во, Київ-Харків, 1945.

38. Василь Стефаник у критиці та в спогадах, стор. 54.

39. Василь Стефаник, Твори, В-во «Дніпро», стор. 473.

40. Там таки, стор. 466.

41. Там таки, стор. 462.

42. Василь Стефаник у критиці та в спогадах, стор. 54.

43. Василь Стефаник, Твори, В-во «Дніпро», стор. 441.

44. Василь Стефаник, Бібліографічний покажчик, стор. 25-26.

45. Василь Стефаник, Твори, В-во «Дніпро», Вступна стаття В. М. Лесина «Великий майстер реалістичної новели», стор. 4-5.

46. Василь Стефаник у критиці та в спогадах, стор. 429.

47. Василь Стефаник, Твори, В-во «Дніпро», стор. 486.

48. Василь Стефаник, Твори за редакцією Ю. Гаморака, стор. XXXI. Ця промова надрукована також у «Творах» В-ва «Дніпро», але в ній пропущено слова: «соборній великій».

ЖЕРТВУЙТЕ ЩЕДРО НА

ФОНД ОБОРОНИ УКРАЇНИ,

ВИЗВОЛЬНИЙ ФОНД ОУН

І ФОНД АБН!

Галина ЩЕРБА

ІСТОРИЧНА ПРАВДА ПРО ПЕРЕСЕЛЕННЯ УКРАЇНЦІВ З ХОЛМЩИНИ В 1944-1947 РР. У СПОГАДАХ САМИХ ПЕРЕСЕЛЕНЦІВ З ВІДСТАНІ 45 РОКІВ

Холмщина і Підляшшя — урожайні й багаті землі, що розташовані лівобіч річки Західного Бугу, з дуже давніх часів були заселені українцями. Видатний український історик М.Грушевський стверджує, що вже в XIII столітті ці землі називалися Україною. Тут ще в докняжі часи проживало плем'я дулібів, яке було автохтонним населенням Холмської землі. В 981 році ця територія була возз'єднана князем Володимиром Великим з Київською державою.

До другої половини XIV століття Холмщина входила до складу Галицько-Волинського князівства, а відтак до Великого князівства Литовського. З 1815 року Холмщина входить до складу Польського королівства, злученого з Росією. До I-ої світової війни входила до складу Російської імперії, а після неї ввійшла до складу Польщі. Після Другої світової війни з утворенням нової карти Європи знову опинилась у складі Польщі. Як бачимо, за всю історію цей край переживав різні бурхливі події.

Але найтрагічнішими стали події після Другої світової війни, коли в 1944 році між Комітетом Національного Визволення Польщі і тогочасним урядом УРСР було підписано угоду про евакуацію українського населення з території Польщі на територію УРСР та польського населення з території УРСР на територію Польщі. Ніхто не враховував інтересів цих двох народів. Ще переселення поляків з території УРСР до Польщі можна виправдати тим, що вони повертались на батьківщину, бо в силу колоніальної політики Польщі прибули у свій час на Україну як колоністи, а от українці жили споконвіку на Холмщині, нізвідки не прибували. Одне, що було підкреслено в згаданій угоді, то це, що переселення повинно було мати добровільний характер. На жаль, ця умова часто порушувалась, особливо з боку тогочасного уряду Польщі, який прагнув до того, щоб національні меншості, зокрема українці, залишили Польщу добровільно чи примусово.

При Львівській історико-просвітницькій організації «Меморіал» створено комісію з вивчення обставин українсько-польських переселень у післякупаційний період. Комісія провела пресове

анкетування переселенців з Лемківщини, Надсяння та Холмщини. Показовим є те, що переселенці усіх трьох етнічних груп переважною більшістю стверджують, що переселення було примусовим. З Лемківщини ствердили це 92,9%, з Надсяння — 97,2%, а з Холмщини — 93,7% опитаних переселенців. Характерно, що дані співпадають в усіх трьох етнічних груп.

Крім анкет, до комісії надійшло багато листів-спогадів, в яких переселенці висвітлюють історичну правду про ці трагічні події. Ось що пише у своїх спогадах К. П. Мицик:

«Я — Мицик Катерина Павлівна. Ми мешкали в Лощеві Томашівського повіту. З 1943 р. у нас вже поляки почали чинити розправи над українцями, особливо з інтелігенцією.

Вбили Марчука М., Сосенка І. і двох братів Бречків, які з ним працювали, Конопу А. 15.03.1944 р. вчинили погром, вбивали усіх, кого застали вдома, і так вбили: Сосенко Таїсу, Панасюк П., Бойко І., Буличів Олену з синами, яким було — одному 16, а другому 14 років, Будзінських — батька з сином 15 років, Будзя Г. з батьком і багато інших — всього 30 чоловік. Після того погрому ми змушені були рятуватись втечею в Галичину, де жило більшість українців. Ми опинились в Угнові, на площі привокзальній ставили собі палатки і так жили до травня 1945 р.

В травні приїхала комісія (радянська), і нас почали реєструвати на переселення в Запорізьку область. Ми не погодились їхати туди і ще до червня залишились на місці, а в червні нам запропонували переїхати в Городок Львівської області. Поскільки нам неможливо було повернутись, так як наші будинки були спалені, а були ще вбивства, ми змушені були погодитись на переселення. . .» (Х-049).

Інший лист-спогад. Г. В. Скречко, с. Радків на Холмщині: «Ще з дитинства запам'яталась мені злочинна діяльність польських бандитів, чи «аківців», або «людовців», у 1944-45 рр. Особливо в 1944 році стріляли в хати через вікна, вбивали людей, забирали коней, худобу, зерно і т.д. Мої батьки змушені були виїхати тимчасово в Галичину, а повернулись восени, жили в постійному страхі. Не раз приходилось тікати з хати вночі в одній нічній білизні, по снігу, босі. Зупинюсь на одному трагічному моменті, коли тисячі українських родин чекали на відправку в Україну на залізничній станції м. Белза з осені 1944 року по весну 1945 року, живучи в солом'яних «будках» і землянках. Часто зазнавали нападів з боку польських бандитів.

На початку березня жителі одного з сіл поїхали додому сіяти і там заночували в останній раз — на другий день було привезено більше тридцяти вбитих і замордованих. До цього часу стоїть в

мене перед очима братська могила на цвинтарі в м. Белзі, біля якої були положені в ряд загиблі. Люди були не просто розстріляні — на спинах деяких чоловіків були випалені тризуби, жінки мали відрізані груди, а в однієї дитини була розтрощена голівка.

Відправили нас вантажними поїздами в Україну тільки в квітні місяці 1945 року. Наш будинок і допоміжні будівлі були оцінені більше як на 100 000 крб., але обмін грошей 1:10 і їх послідовуюча розполовинена виплата, з врахуванням вартості купленого будинку, привели до значного погіршення нашого матеріального, морального і психологічного становища. Втративши своє поле, ліс, сад, будівлі, батьки починали все спочатку в цей бідний, голодний післявоєнний час. Батько помер в 1971 році, не побачивши, навіть перед смертю, рідної своєї місцини. А як він мріяв повернутись!

Мама була на батьківщині в 1978 році, але бажання повернутися назавсім додому притупилося. А я? Якби все було на своїх місцях, як до 1944 року, то скоріше всього я б повернувся.»

А ось ще інший спогад. «Вігус Олександра Іванівна. Народилася в м. Белзі, на той час Грубешівського району Люблінської області.

Перш чим приступити до теми переселення, декілька слів про події, які передували цьому. В 1944 р. була домовленість про переселення українців на територію УРСР. В міській Раді записували на виїзд ніби добровільно, але ніхто не поспішав виїздити. А тим часом Холмщина горіла, кожного дня горіло якесь село, люди, які чудом врятувалися після таких пожегів, ішли до нашого містечка, їх там розквартирували по хатах і, мабуть, потім відправляли на територію УРСР. Було багато сиріт, дітей тимчасово влаштовували в школу. Пам'ятаю, саме на Великдень, на другий чи третій день свят, ми з мамою були на цвинтарі. Священик відправляв на гробах. І ось, на цвинтарі сталося якесь незрозуміле заворушення. Люди, якісь перелякані, стали бігти в сторону трупарні, ми з мамою також — кажуть, привезли помордованих. Я пробралася поміж людей і побачила: стоять підводи з великими драбинами, такими, як снопи возили, і на них накладено повно трупів, просто один на одного, так як колись клали снопи рівно з драбинами, зверху прикриті домотканими ряднами і обв'язані шнурками. Зчинився страшний плач-лемент, разом з трупами приїхали живі люди. Біля підводи, яка стояла поруч, плакала одна дівчина чи жінка, приказуючи: «Люди! Люди добрі, допоможіть! Я одна лишилася. Всі мої рідні, всі знайомі ось тут», — і показувала на підводу. Люди, звичайно, принесли лопати, почали копати ями і хоронити, але вечоріло і всіх не встигли поховати, і тому решту почали носити до трупарні. Я і туди заглянула: там

лежало на підлозі чоловік з десять, один чоловік з розрубаною головою і жінка в розірваній сорочці, одна грудь була відрізана. Решти не бачила, чи були понівечені, чи ні.

Ще довго горіли села на Холмщині, і йшли люди, несли в руках хто клунки, хто маленьких дітей, ішли жінки, старики, діти. А потім їхали підводами, мабуть, вже їхали прямо на станцію і чекали транспорту під дощем і вітром, під відкритим небом сиділи тижнями. Одних відправляли, другі їхали, і так до пізньої осені, до самих морозів.

Одного разу дійшла чутка, що тієї ночі будуть нападати на наш Белз. Тоді тато з мамою винесли всю картоплю з льоху, який стояв неподалік хати, наносили туди соломой, занесли перини, подушки, і нас троє дітей з мамою туди залізли, тато нас закрив, і ми там спали, а сам разом із всіма сусідами з нашої вулиці, а може із всього міста, стояв всю ніч на варті, але якось обійшлося. В половині квітня саме на Великодньому тижні нам об'явили, щоби всі українці до трьох днів вибралися на станцію. . .

І ось прийшов транспорт, частину людей забрали. Белзьких людей було три транспорти, потім забирали села.

Не знаю, скільки родин грузилося в один вагон, але вагон був загрузений до самої стелі. Біля вікна лишили трохи місця, і ми, діти з мамою, там сиділи. Інші сиділи біля дверей, мужчини пильнували худобу в інших вагонах, і в таких умовах ми їхали цілий тиждень! (З Белза до Ожидова!) Вагони підкотили до великих куп каміння, які, напевно, були раніше згружені з вагонів, і сказали, не пам'ятаю, чи за годину, чи за дві, щоб за короткий час звільнити вагони, в іншому разі вагони будуть відправлені нерозгружені. Можна собі уявити, що то робилося. Вагони великі, людей багато, речей до самої стелі, кожен хоче скоріш своє викинути, а тут кидати нема куди, біля вагона каміння, так як викинути все на ті каменюки? Дехто меблі поламав, потрощив, а вагони потім стояли цілу ніч та ще й цілий день, нікому не потрібні. Ранком, коли розвіднілося, всі свої речі позбирали з тих каменюк, поскладали, і ніхто нас не спитав: чого ми сюди приїхали, що ми тут будемо робити, чи маємо що їсти?

Ми мали собі шукати польські хати і поселитися. Люди запрягали коней, їхали по навколишніх селах шукати хат. Декому пощастило, знайшов скоріше, а ми сиділи цілий місяць, поки батько знайшов за 25 км від тої станції порожню хату без вікон і дверей, але добре, що був дах. Ось так нас забезпечували санітарними умовами, житлом і всім». (X-125)

Пише ще один учасник цих подій, вчитель-пенсіонер.

«Я, Охрим Нестор Володимирович, бувший житель Забужжя,

що граничить з Холмщиною, с. Будинна Грубешівського повіту ПР, а за панської Польщі село належало до Сокальського повіту Львівського воєводства, постараясь хоч коротко розказати про гірку долю переселенців з Польщі, коли нас примусово нахально вигнали з рідної землі і переселили в УРСР.

1946 рік. . . Рік безнадій, рік тривоги, рік зойків і плачів. Раз-у-раз «яструбки», НКВД і польська поліція товклися по селах, грабували, гвалтували, палили, нищили людей. Заговорили про переселення. Бандерівці не дозволяли пакуватись і виїжджати в УССР, а ці штурмували, створювали нестерпні умови, щоб селяни їхали. Село опинилось між двома вогнями.

Прийшла весна. Селяни, вічно в тривозі, втомились, пограбовані, знищені, здавались на волю Богу. Почалось переселення. Не всі села зразу вивозили, а вибірково: то те, то десь далеко друге село. Люди втікали в поля перед переселенням, але не всі це могли зробити. В кого були малі діти, змушені були залишитись в хатах.

Прийшла черга і на наше село. Десь опівночі танкетками оточили село, і солдати чекали ранку. Люди дізнались, що село в облозі, чекали з тривогою, що буде творитись.

Ранок. . . Пости стояли в чотирьох кінцях села, а представники Радянської влади по переселенню з охороною солдатів і польської поліції скликали в читальню «Просвіта» людей на збори. Трохи людей старшого віку і більшість жінок пішли слухати наказу.

Оголосили: до двох годин зібратись і виїхати з села на площу біля залізничної станції Белз.

Плач покотився селом. По хатах нишпорили польські поліцаї і радянські солдати, підганяли до виїзду. Господарі в більшості не мали коней, бо поляки пограбували. Люди почали відкопувати заховані пожитки, збирати речі. Давали військові підводи. А що можна було взяти на військову підводу? Найнеобхідніші речі і дітей.

Прощались із селом, домівками, ланами. Сльози текли з очей, хрестили хати, подвір'я, будівлі, ниви та з плачем від'їжджали.

Діти на підводах, а старші пішки тягнулись, як ті каліки-журавлі в чужі сторони. Їхали з прадідівської землі з вірою, що повернуться назад. Хтось задзвонив востаннє на церковній дзвіниці. Хрестились, руки складали, піднімали вгору, обернувшись лицем до села, прощались з ним і проклинали ворогів, які гнали їх на чужину. Ніхто не знав, куди їде. Всі були думки такої, що везуть у Сибір.

Залізнична станція Белз. . . Велика площа заселена людьми. Вже звезли кілька сіл. Плач дівчорі, вогні навкруги, як табір ци-

ганів. Ночі холодні, всі мерзли, тварини не мали що їсти, пасли маленьку траву.

Був травень, а було холодно, приморозки вранці. Вночі в табір налітала польська поліція, шукала підозрілих людей, а при тому дограбували людські пожитки. Створювалась з чоловіків охорона перед нападниками. Кинулись хвороби. Поїздів не було. Так просиділи 2 тижні.

На залізничній станції Белз працювала комісія, в складі якої були представники з УРСР і ПНР. Сюди кликали голів сімей, які давали свідчення про свою сім'ю і залишене господарство. Ніяких документів не вимагали, бо і люди їх не мали. Часто документи, книги при облавах вилучали.

Голови сімей навгад подавали дати народження членів сім'ї. Заможні селяни зменшували свої володіння землею, боячись того, щоб їх за куркульство не вивезли далеко в Сибір чи не знищили зразу на нових місцях, записували свої хати меншими з солом'яними стріхами, хоч були металеві. Бідніші — навпаки, писали хати більші, а засіяні поля в них були більші, хоч залишили менші, чи зовсім не засіяні. Під документом розписувався голова сім'ї, що добровільно переселяються. Комісія не перевіряла поданих відомостей на місцях, боячись нападу на них УПА.

Приїхавши на місця нового поселення на основі виданих документів за 1 га засіяних залишених земель видавали по 4 ц збіжжя. Це і врятувало переселенців від голоду.

Грузились на поїзд. На платформі — вози, сільсько-господарський реманент, у вагони без дахів — корови, коні, а людей — у вагони з дахом по 6 сімей у вагон. Тісно було, антисанітарія, не було де варити, жили на сухому пайку. Поїзд часто зупинявся, на границі перевіряли переселенські документи, шукали підозрілих людей, яких і не було.

У Львові стояли 2 дні. Сюди приходили односельці, які раніше добровільно виїхали і співробітничали з НКВД, показували на деяких людей, арештували їх і фальшиво свідчили на них.

Їхали ми далі на Тернопіль. У Львові довідались, що їдемо у невідомий нам Гримайлівський район. На станції Гримайлів вгрузились з вагонів. Приїздили так звані купці зі сіл набирати людей. Хто мав підводу з наших переселенців, їздили в села і оглядали хати, де б можна було жити.

Частина сімей нашого села обрала село Товсте — 7 км від району. Переїжджали. Були підводи з цього села. Хати були нужденні, покинуті поляками. У кращі хати поселились місцеві жителі, які

не мали своїх хат або мали погані. Нам залишились гірші, що валились, не раз без вікон і дверей, стелі, тощо.

Примирились з тим, бо що було робити. Місцеві малосвідомі елементи косо поглядали на переселенців, мовляв, добровільно приїхали на наші землі, але в основному більшість населення прийотила нас добре, співчувала нам, допомагала, чим могла, хоч сама мало мала, бо це був рік голодний, посушливий. Поволі зжи- вались люди, бо бачили в собі братів і сестер одного роду і наро- ду. Це було приємно, морально підносило наш дух.

А переселенці мріяли про свої домівки там, далеко за Бугом, Солокією, снилися їм рівні ниви і цвинтар, де лежать вічним сном діди і прадіди, дерев'яна церква і відчували все звук дзвона, що наче кликав їх до себе, бо залишився сиротою у селі. Населення було наче тимчасове. Окремі люди, похилого віку, помираючи ро- били заповіді, записуючи покинуті там далеко рідні ниви своїм дітям. Вони жили мріями у своєму селі і думки не впускали, що не повернуться туди, на свої землі. Тяжко приживалося людям в чужому середовищі.

1947 рік був також голодним. Стягали «добровільну» позику, почали говорити про «добровільний» вступ до колгоспу. Пересе- ленців мало це турбувало, їм не було чого втрачати, вони були жебраками, окремі без коней, воза, плуга.

Пройшов місяць, другий, а згодом і більше, життя і час все зро- били своє. Тепер між ними не було куркулів. Всі стали рівні — жебраки. Одні осталися на місці першого поселення, другі поїха- ли в інші краї. Кожен шукав якось краще влаштуватись. Багато переселенців виїжджали в прикордонну смугу, ближче до рідних сторін.

Приїхавши на перше поселення в кінці травня, а поки осіли, відремонтували хату, то вже була половина червня, було пізно щось засівати, хоч землі пустіли. Важка була осінь і зима 1946-1947 рр. Нічого не зібрали з полів, а люди і тварини хотіли їсти. Ходили до місцевих господарів на поденщину і заробляли, як мо- гли, щоб хоч як-небудь напівголодними і холодними перебути зиму.

(Закінчення буде)

Спогади

Юр. СЕМЕНКО

НАУКА — МУКА

До школи мене повела Надія, моя рідна сестра, старша за мене на сім років. Готуючи свої уроки, вона навчила мене писати і читати. Спершу їй подобалося грати ролю учительки. Та згодом Надія почала скаржитися, що я заважаю їй своїми запитами виконувати шкільні домашні завдання. Через кільканадцять кроків до школи я висмикнув свою руку з руки сестри і побіг сам. Перекинута мамою через моє плече сумка з саморобного лляного полотна, повна шкільного приладдя, книг і хліба, намазаного маслом, бовталася на всі боки і заважала бігти.

У школі мені ніби все уже було знайоме. І вчитель, який іноді приходив до нас. На уроці ми вчилися списувати з дошки літери, створені з них слова і гуртом читали їх: «Були пани — були раби. Нема панів — нема рабів!». Мені було скучно. І я вставав з-за парти й ішов через всю класу до знайомого дивитися, як він написав ту чи іншу літеру.

— Чому ти мандруєш, Юрку? Мені здається, тобі нема чого у нас робити? — сказав учитель.

— Дядьку Вадиме, я прийшов сюди не робити, а вчитися!

— Тут тобі, всім школярам, я не дядько Вадим! Як уже говорилося, ви, всі учні, мусите називати мене, свого вчителя, на ім'я і по-батькові. Зрозуміло?!

Увечорі Вадим Степанович Луста говорив із моїм батьком, і на слідуєчий день мене перевели до учнів другої класи. «Первачки-червячки!» — дражнили ми школярів першої класи, які й далі на все горло кричали: «Були пани — були раби. Нема панів — нема рабів!».

У серпні 1929 року комуністи заарештували нашого класного керівника В. С. Лусту, директора семирічки Бринзу, мого батька Сергія Гордійовича Семенка, мого хрещеного Харлампія Романовича Семенка та ще кількох селян. В березні 1930 р. мене з мамою вивезли з села Михайлівки Апостолівського району в Північний край (тепер Архангельська область) приполяр'я Росії. Сестра Надія в той час була в Києві, у зведеного брата нашого батька Маренича. Вона сподівалася поступити там за його допомогою до медичного технікуму. У нас, на Криворіжжі, шлях до навчання

для неї після семирічки був закритий, бо наших батьків «позбавили голосу», зарахували до «нетрудового елементу», хоч наша родина за соцстаном належала до бідняків: ми мали 6 га землі, одну корову, одну коняку, свиню і кілька курей. Маренич іще в Катеринославі включився до комуністичної групи Г. І. Петровського. В Києві він працював у якомусь відділі цього президента УССР. Мешкав на Дмитріївській вулиці (тепер, здається, Менжинського, буд. 77, квартира 7). Першу допомогу — старий, але добрячий кожух і валянки — батько отримав в архангельській тюрмі від нього.

Інший комуніст із нашої рідні — Іван Іванович Коцар, двоюрідний, по матері, брат нашого батька, також зробив карколомну, як для нього, кар'єру: добрався до посади секретаря Апостолівського райкому КПУ, бо підписував вирoki до в'язниці і на заслання односельцям, у тому, звичайно, своєму кузену. Його рідний брат Пимон Коцар працював у Михайлівській сільраді. Безневинним він не був. За кілька днів до арештів у Михайлівці він прислав завідувачому семирічці постанову сільради про заборону навчати мене в школі. Наш клясний керівник прийшов до нас із написаним проханням до райвиконкому, в якому говорилося про обов'язкове навчання всіх дітей шкільного віку. Те прохання, висловлене від імени моєї мами, я переписав, і мама відіслала його. Відповіді ми не одержали. Я ходив до школи. Через 7 місяців нас вивезли у Приполяр'я Росії. Пимон Коцар безневинним не був. Але з большевиками не тікав. У кінці другого року німецької окупації він повісився: мучила, мабуть, його совість, а, може, відмовлявся зв'язуватися з советською агентурою? . .

Понад півтора місяці їзди від запашних весняних полів південної України до Північного краю Росії були для всіх мукою. Голодний пайок. Отерпле від безруху тіло. Різні хвороби, насамперед шлункові. Перед вивезенням я вже бігав босяком до конюшні напоїти коняку і корову, покласти їм їсти, поприбирати. На деревах бубнявили бруньки. А тут, коло Архангельська, навкруги лежали ще кучугури снігу. Височенні чорні дерева похмуро сторожили навколишнє. Грубі, брутальні, лайливі місцеві люди, нащадки кримінальних та політичних каторжників часів царату, ображали нас, називали когутами, хохлами, кулаками. Згодом я натрапив у Словнику російської мови Даля на прислів'я з минулого сторіччя про росіян Півночі: «Город Архангельський, да люди в нем дьявольские»! . . Там я уперше довідався, що півня називають іще й когутом. Назва «кулак» до мене не приставала, бо ми були бідняками, і батько не любив «зажерливих куркулів». Їх картав і Тарас Бульба М. Гоголя. Перемішання понять вибивало з колії звичайного, нормального дитячого думання. Мені було тяжко зрозуміти, що наша «свекла» у них — «ботва», а «буряк» — «свёкла». Я плу-

тав «ржаною» (житній) хліб з іржою, «форточку» (квартирку у вікні) з хвірткою і тому подібне. Пригнічення, пригноблення, безпорадність, безсилля, страх і відчай опанували дорослими «спецпереселенцями», насамперед, звичайно, нами, їхніми німеччинами дітьми, підлітками. . .

У ФЗС (фабрично-заводській семирічці) лісопилного заводу станції Пермілово Плесецького району було дві паралельних групи (кляси) четвертого року навчання з понад 42-ма учнями, вивезеними з України, в кожній. За наступні три роки з них залишилося живими менше чверті — сьому групу відвідувало 25 школярів, половина з яких місцеві. В моїй пам'яті закарбувався Дмитро Яценко з Київщини. Він прекрасно малював портрети, а в теслярні, де ми мусіли вчитися і працювати по 12-14 годин на тиждень, робив майстерні рамки для них. Дмитро завжди ходив із забинтованими щокми, бо вони були сині і гноїлися. Він — один із мільйонів української дітлашні, знищених масовими убивцями, будівниками комунізму. . .

У 1934 році батько відбув 5 років ув'язнення в Архангельську і залишився працювати як вільнонайманий у системі «Севтранслесу» на Северной ж. д. (Північній залізниці). Через рік він одержав безкоштовний квиток. Мама і я були привезені в Приполяр'я як т. зв. спецпереселенці назавжди. Але батько, їдучи в Україну, взяв і нас із собою, ніби у відпустку. Мене залишив у сестри в Ленінграді, щоб я позбувся у цьому місті, що славалося культурою, української і архангельської вимови. Тут я отримав перший у моєму житті паспорт, дійсний 6 місяців, а через півроку — другий, в якому було зазначено, що він виданий на основі ленінградського. Сліди табору спецпереселенців зникли. . .

У дитинстві й згодом, як і в оцих спогадах, свого вітця я не називав татом чи папою, а батьком, щоб приховати за цим словом синівську ніжність, любов і пошану до нього, чомусь соромлячись цього звичайного почуття. Мабуть, намагався показати себе дорослим і гідним батька? . . Батько дуже хотів, щоб я став лікарем — доктором. Виконуючи його волю, у так званий день відкритих дверей я пішов до анатомки Дніпропетровського медичного інституту. Побачивши там законсервовані органи людського тіла в різних стадіях шкіряних та інших, заразних хвороб, розрізаний труп на столі, я мало не зомлів. Дома розповів про бачене і пережите й сказав, що з мене лікаря не буде. Батько був видимо розчарований і не приховував свого незадоволення:

— Ну то вчи, що тобі хочеться! . .

А коли я сказав, що хотів би піти на філологічний факультет Дніпропетровського університету, відповів, що боятися про прийом нема чого — він поговорить із виконуючим обов'язки ректора професором Корчинським. Чому звичайний селянин був знайо-

мий із ним, як і з деканом хірургічного факультету Дніпропетровського медичного інституту професором Дерев'янком, мені невідомо. Думаю, що вони належали до підпільної протикомуністичної організації — Спілки Визволення України. Коли вже як студент університету я вітав випадково зустрінутого проф. Корчинського, він мені ніколи не відповідав.

На урочистому відкритті першої лекції (звичайно, — з марксизму-ленінізму!) філологічного факультету за столом серед викладачів сидів для декорації також акад. Д. І. Яворницький. І він мусів щось сказати. Він не цитував К. Маркса про потребу гризти граніт науки, не повторив Ленінове, що треба вчитися, вчитися й ще раз вчитися, а нагадав Шевченкове:

Учітєся, брати мої,
Думайте, читайте!
І чужому научайтєсь,
Й свого не цурайтєсь!

Свій короткий виступ-привітання академік закінчив українськими прислів'ями про науку: «Чого в молодості навчишся, все життя буде знахідкою!» та «Де грамотні люди — там біди не буде!».

Про деяких своїх однокурсників я вже згадував у виданнях українських емігрантів.

Гросмайстерові І. Болеславському відвів окремий розділ у нарисах з історії шахової гри на українській землі від Київської Русі до Української ССР та еміграції («Шахи в Україні», Мюнхен, 1980, стор. 174-176).

Теперішньому, майже клясикові української советської літератури Костеві Дроку присвячено сторінку в моїх спогадах «Тички» (Мюнхен, 1990, стор. 202).

Два наших студенти були сліпі.

Жид Рубінштейн мешкав десь в особняку. Його приводили на лекції й забирали додому знайомі. Вчився він на «відмінно».

Інший відмінник Євген Блох утратив зір від віспи. Кандидат у члени КП. У той час в одній кімнаті гуртожитку мешкало по 8-12 студентів. Йому призначили одну комірчину на двох. Другим поселили студента, який погодився прочитувати Євгенові тяжкі місця законспектованих ним лекцій або підручників. Згодом Євген поскаржився, що співмешканець йому не допомагає, а перешкоджає в навчанні і праці — перекладе на інше місце зошит або одяг. Справу розглянули на відкритих комсомольських зборах. Винного перевели в загальну кімнату. Жиди обурювалися поведінкою і м'яким покаранням їхнього товариша. Інші злобиво шепотіли:

«Якби Євген Блох не був українцем, а жидом, а його співмешканець не жидом, а українцем, то полетів би він з університету». . .

Із нами слухав лекції Едуард Мартін, із німецьких районів півдня України. По-російському він говорив із дивною для нас вимовою. Української мови взагалі не знав. А. С. Цімерман, Шуман приймали в нього заліки й іспити німецькою мовою. В перший тиждень війни (22-30.6.41) Е. Мартіна заарештували. Не врятувало його, німця, і те, що він був членом ВКП(б). . .

Викладачі філологічного факультету були переважно молодого віку. Рідко хто з них був старший за нас, студентів, на 10-15 років.

Найстаршим був декан філологічного факультету В. С. Ващенко. Автор стабільного підручника «Синтаксис» для середньої школи. Він викладав мовознавство. В час війни не евакуювався з університетом. Німецька влада зробила цього визначного вченого завідуючим нічліжки. Після повернення советів він, слава Богу, не зазнав покарання. Видав кілька книг — «Полтавські говірки», «Стилістичні явища української мови» та інші. Його статті і тепер з'являються в наукових збірниках.

На лекції В. М. Борщевського з української літератури приходили студенти інших факультетів і навіть інших вузів. Він з пам'яті артистично читав «Гайдамаки» Т. Шевченка, твори любих йому українських класиків. Вже після війни виступив з ініціативою створення музею М. Коцюбинського, бо «росіяни дбають же за музеї своїх письменників!». Автор «Вивчення творчості М. Рильського в середній школі», співавтор стабільного підручника з української літератури для 9-ї класи середньої школи, багатьох статей у наукових збірниках Вінницького педагогічного інституту.

Великою пошаною у студентів користувався викладач марксист-му-ленінізму Шуман. Після сталінських винищувальних чисток учених старшого покоління він перший в Україні захистив дисертацію на звання кандидата історичних наук. Не мав лівого ока. Тому ставав до аудиторії в профіль, правим боком. Говорили, що він схожий на Леніна. Щоб іще більше уподобитися комуністичному вождеві, носив чорну краватку з горошком, як Ленін на відомому портреті. Восени 1939 р. Шуман зайшов у викладову залу, став у звичайну для нього позу і почав лекцію українською мовою. . . Росіяни і жиди підняли гамір. Шуман замовк. А гармидер не вціхав. Шуман дивився і мовчав. А потім голосом професійного промовця:

— Товариші студенти! Про що торгуєтеся? — викрикнув різко і замовк. Стало тихо. Якби муха летіла, було б чути. — Де ви перебуваєте? Ви знаходитесь в 17-й аудиторії Дніпропетровського уні-

верситету! Цей університет розташований на запорізьких землях! Землях війська запорізького! А хто були оті козаки-запоріжці? Хлібороби і вояки цієї землі! Вони збройно відстоювали свою землю від польських магнатів, кримських ханів, інших загарбників! . . . А якою мовою вони говорили між собою? Захисники цієї землі говорили по-українському. Це не була досконала, розвинена українська мова, але все ж українська мова! І ми провадитимемо виклади цією мовою!

Студентам було зрозуміло, що Шуман міг говорити як «український буржуазний націоналіст» лише виконуючи інструкцію згори, але в половини з них він перестав бути улюбленцем. Із вибухом війни добровільно пішов в армію. Під Кривим Рогом потрапив в оточення — до полону, і там же нацисти його розстріляли — «політкомісар і жид».

Викладача історії народів СРСР Д. П. Пойду студенти напівжартівливо, але шанобливо називали «концепцією». Перед кожною темою він інформативно сухо, але докладно викладав погляд («концепцію») на неї російських та українських істориків. Так ми здобували відомості й про «українських буржуазно-націоналістичних учених історії», знаних нам до того лише з соковитих лаяток комуністичної преси.

Серед викладачів філологічного факультету було три жінки.

Ладигенська (після війни, як жидівка, потрапила до троцькістів і зазнала репресій) фахово знайомила нас з історією середніх віків. Обапенко — стародавньою історією (Єгипет, Рим). Про правильність усіх наведених тут мною прізвиськ ручаюся. А ось щодо Обапенко маю сумнів. Всі викладачі, звичайно, були членами партії. Студенти знали, що Шуман учащав до обкому партії. Обапенко, здавалося нам, чванилися своєю партійністю. Лекції читала цікаво. Але. . . українською мовою ще до 1939 року.

— Кому не подобаються мої виклади, може не приходити. Але заліки й іспити складатимете мені! . . . — загрожувала делікатно.

Російську мову викладала породиста Лівшиць. Вона сідала, поклавши ногу на ногу, з боку катедри. «Щоби краще бачити слухачів!» — говорила. «Але нам не все у вас видно!» — скаржився якийсь нахаба.

На початку 1940 року ми довідалися з газет, що студенти, бачачи високий життєвий рівень народу, якому стало жити ще краще, звернулися до уряду з проханням-пропозицією ввести оплату за студіювання у вищих учбових закладах і переглянути систему видачі стипендій, що їх не потребують заможні вже громадяни СРСР. Безсоромне комуністичне лицемірство, запроваджуване і здійснюване в житті насильством, кривавим терором, було основною прикметою диктатури пролетаріату на чолі з Й. Сталіном.

Постанова закрила шлях до навчання молоді з родин колгоспників, робітників, службовців. Два дні студенти вешталися в коридорах і не відвідували лекцій. У першій праворуч від входу підвальній кімнаті університету повісився наш товариш Артеменко, студент філологічного факультету. Заподіяли собі смерть і кілька студентів інших факультетів й інших вузів. Про них ніде не повідомлялося. А розмови про самогубства з відчаю перед безпросвітним майбутнім провадилися лише серед добре знайомих пошепки, бо правда розцінювалася як антисоветська пропаганда, що жорстоко каралася. «Педагогическая энциклопедия» (Москва, 1964, т.І. стор. 190) говорить, що безплатність навчання — один із основних принципів організації народньої освіти. Вперше висунений Г. Плехановим 1888 року, він став вимогою програми комуністів — З'їзд РКП(б) 1919 року. «В 1940 р. уряд СРСР тимчасово, — поширює неправду «Педагогическая энциклопедия», — запровадив плату за навчання в 9-10 класах середньої школи, в середніх спеціальних і вищих учбових закладах»... .

Із перших днів війни нам було ясно, що комуністи готуються до втечі. Студенток примусили палити архіви університету, канцелярські справи, листування партійної та комсомольської організації. Нам, хлопцям, видали гвинтівки для охорони гуртожитків, студентської їдальні, бібліотеки, будинків університету від німецьких шпигунів і диверсантів. Від першого курсу навчання уроки фізкультури стали військовими заняттями — нас учили стріляти з дрібнокаліберних гвинтівок. Дехто отримав навіть значок «Ворошилівського стрільця» — снайпера. Але не більше... В серпні нас чоловік по 40-50 повели в обком партії. Йшов холодний дрібний дощ. Службовці обкому допомагали нам знімати наші блаженські пальтечка. Випещений секретар обкому КПУ звернувся з довгою промовою. Її патріотичний зміст, суть:

— Студенти — сіль советського народу. Інтелігенція — основа, надія нашого щасливого майбутнього, нашої великої батьківщини! І це доведете також зброєю! Під Краснополл'ям німецькі фашисти скинули парашутистів, щоб саботажем і диверсіями перерізати зв'язок міста з армією. Ви їх виб'єте з передмістя і знищите!

Обидвома ярусами мосту через Дніпро тікали на Схід цілу добу, день і ніч, загони міліції, вантажні авта, переповнені перинами, клунками речей начальників НКВД, родини вищого командного складу армії.

Військово невишколених студентів, озброєних гвинтівками з десятком патронів та пляшками з бензином, який треба було запалити й кинути на ворожий танк, КПУ послала на забій. Всі вони полягли у першому бою. Їм протистояв не загін парашутистів, а ударні відбірні частини гвардійських (СС) дивізій німецької армії,

які вже брали Варшаву, Париж, інші столиці, великі і малі міста Європи.

«Велику роботу по мобілізації сил на відсіч ворогові в червні 1941 р. розгорнула Миськрада, виконком якої очолював М. О. Щолоков — нині міністр внутрішніх справ СРСР» — говорить в «Історії міст і сіл УРСР» Головної редакції Української Радянської Енциклопедії (Київ-1969) в розділі «Дніпропетровська область», стор. 97.

Так комуністичні провідники промощували собі дорогу до вершин злочинців людства на трупах знищуваних ними співвітчизників.

Після втечі органів советської влади з Дніпропетровська літаки її непереможної військово-повітряної фльоти понад тиждень низько кружляли над містом і скидали бомби над скупченнями людей, які розбирали харчові склепи, крамниці, магазини. Ці дрібні бомби, завбільшки з вареник чи картоплину, призначені для нищення піхоти, падаючи на землю, розривалися й убивали або ранили. Із смертоносною зброєю одночасно скидали листівки з закликами до опору проти німців і загрожували зрадникам, за яких вони вважали всіх, хто не схотів тікати з комуністами. Близько місяця советські далекобійні батареї обстрілювали кожного ранку десь з-понад Синельникового місто Дніпропетровське. Обстріл завдавав шкоди населенню, а не німцям, які обминали місто і мчали на схід. Городяни почали ремонт електромережі, водопостачання, налагодили забезпечення міста харчовими продуктами. Для збереження порядку створили народну поліцію. Почала виходити газета «Вільна Україна».

Створену обласну управу очолив професор Металюргійного інституту Олійниченко, відділ обласної народної освіти — Козар, колишній секретар акад. Д. І. Яворницького. 24.IX.41 р. вони підписали мені довідку (ч. 2) Дніпропетровської обласної управи про відрядження на роботу. На печатках довідки гордо стояло «Українська Держава» й український герб — Тризуб.

Обидва згадані вище професори померли на чужині. Закінчив свій життєвий шлях також на еміграції (в США) В. Чапленко. Як В. Чапля він викладав у Дніпропетровському університеті українську мову і мовознавство. Залишив праці про виникнення й розвиток української мови, нищення її большевиками, про українське «радянське» письменство 20-х років та драматичні твори (Нью-Йорк — 1964) — дев'ять п'єс.

Григорій КУЦЕНКО

СПОГАДИ (Слідство, суд, етап)

Іменем Союзу Советських Соціалістичних Республік

15 лютого 1985 р.

місто Загорськ

«Військовий трибунал Московського військового округу, у відкритому судовому засіданні в розташуванні військової частини 54127, у складі: голови — полковника юстиції Зубкова В. А., народних засідателів майора Бондаренка Н. Ф., майора Тарасова М. П., при секретареві — службовцеві Строгіним Н. П., за участю державного звинувачувача — старшого військового прокурора ГВУ полковника юстиції Устенка В. К. і захисника-адвоката Леві Г. Г., після розгляду кримінальної справи у звинуваченні командира роти військової частини 73723 старшого лейтенанта Куценка Григорія Петровича, який народився 5 січня 1949 року в селі Іванівка Ставищенського району Київської області, українця, виключеного з членів КПСС у зв'язку з даною справою, з середньою військово-політичною освітою, одруженого, що має на утриманні дочку 1972 року народження, в Советській Армії з 1968 року, нагородженого медалями «За військову доблесть», «В ознаменування 100-річчя з дня народження В. І. Леніна», «60 років Збройним Силам ССРСР» і «За бездоганну службу» 3-го ступеня, — в здійсненні злочину, передбаченого частиною 1 ст. 70 КК РСФСР, ВСТА-НОВИВ:

Під час проходження військової служби в м. Загорську Московської області в 1976-1984 рр. Куценко проводив серед військовослужбовців і інших осіб антисовєтську агітацію і пропаганду з метою підризу і ослаблення совєтської влади: систематично поширював в усній формі брехливі вигадки, що паплюжать совєтський державний і суспільний устрій, зберігав і поширював літературу такого ж змісту, виготовляв і зберігав для наступного поширення наклепницькі матеріали.

Так, літом 1979 року Куценко зберігав і дав для прочитання прапорщику Проніну В. С. другий том твору Солженіцина «Архіпелаг ГУЛаг», а у вересні 1980 р. — військовому будівельнику молодшому сержантові Чернову С. А. Третій том цього ж твору на початку 1979 року він вручив для ознайомлення громадянці Борисенко Л. С., а на початку 1981 р. — Проніну В. С.

Влітку 1981 р. Куценко передав для ознайомлення Проніну В. С. пасквіль В. Мейланова, осудженого в 1980 р. за особливо небезпечний державний злочин, під назвою «Нотатки на полях советських газет», а також так званий «Відкритий лист» цього ж автора на захист раніше осуджених Орлова і Шаранського. Ці матеріали Куценко пропонував для ознайомлення громадянинуві Панченку М. П. в грудні 1981 р.

Літом 1981 р. Куценко ознайомив Проніна, а в грудні того ж року Панченка, з документом, названим «Деклярація руху за звільнення народів Росії», який містить злобну брехню на соціалістичний лад в СРСР і заклики до його повалення.

В цьому ж році Куценко передав для ознайомлення Проніну книгу Зінов'єва «Зіяючі висоти» і два журнали «Посев» (№№ 9 і 11 за 1976 рік), що видаються зарубіжною антисоветською організацією НТС, а в травні 1982 р. — антисоветську емігрантську газету «Нове Російське Слово» за 28 листопада 1981 року. У вказаних виданнях вміщені статті, які паплюжать советський державний і суспільний устрій.

На початку 1984 р. Куценко познайомив військового будівельника рядового Черепаніна з твором Солженіцина «Крізь чад».

Стоячи на антисоветських позиціях, Куценко в період з 1976 по 1984 р. виконав і зберігав у себе вдома для дальшого поширення записи, що містять злісні наклепи на існуючий в Советському Союзі державний і суспільний устрій, Конституцію країни і КПСС, в тому числі документ у формі звернення до Советського уряду, в якому підсудний брехливо стверджує про відсутність в СРСР демократичних прав і свобод, зводить наклеп на внутрішню політику КПСС і Советського уряду і висуває провокаційні вимоги припинити переслідування борців за права людини.

Серед цих записів, вилучених у ході слідства, зберігався також чорновик листа Мейланову, в якому Куценко повністю схвалює його відозву на захист засуджених Орлова, Шаранського, Філатова.

В цей період часу Куценко поширив брехливі вигадки про цілі і завдання, які ставила партія большевиків у період Великої Жовтневої соціалістичної революції, засуджував проведену в країні роботу по колективізації сільського господарства, ганьбив політику Советського уряду в галузі індустріалізації.

В розмовах із співробітниками він схвалював капіталістичний спосіб життя, брехав на советську дійсність, стверджуючи, що в СРСР відсутні права і свободи громадян, вихваляв Солженіцина та інших відступників, засуджував інтернаціональну допомогу СРСР Польщі, Афганістану і країнам, що розвиваються, пропагу-

вав ідеї українських націоналістів Петлюри, Махна, Бандери, Григоренка.

Допитаний на судовому засіданні підсудний Куценко признав себе винним у виготовленні і зберіганні письмових записів, які плямували советський державний і суспільний устрій, пояснивши при цьому, що записи носять характер щоденника і не були призначені для поширення.

Він признав також, що зберігав у себе вдома дві книги Солженіцина «Архіпелаг ГУЛаг» і книгу Зінов'єва «Зіяючі висоти», два номери журналу «Посев» і газету «Нове Російське Слово». Всі ці видання він давав тільки Проніну на прохання останнього.

Далі підсудний пояснив, що він ознайомив Панченка і Проніна з «Відкритим листом» Мейланова, який зберігав, а також усно передав Проніну зміст «Нотаток на полях советських газет» того ж автора.

Куценко дав свідчення, що згаданій статті Мейланова у нього не було, не зберігав він і твору Солженіцина «Крізь чад» і «Деклярацію руху за звільнення народів Росії».

Звинувачень у поширенні з ціллю підриву або ослаблення советської влади, брехливих вигадок, які плямують советський державний і суспільний устрій, підсудний не визнавав, пояснивши, що оточуючі неправильно трактували його слова про труднощі, які переживає країна на різних етапах соціалістичного будівництва.

Однак вина Куценка в повному обсязі пред'явленого йому звинувачення підтверджується слідуючими доказами.

Свідок Босенко Н. Г. повідомив на суді, що на початку 1979 року Куценко приніс його дружині третій том твору Солженіцина «Архіпелаг ГУЛаг», з яким вони обоє ознайомились.

Свідок Пронін заявив, що підсудний за період 1979-81 рр. давав йому для читання другий і третій томи «Архіпелагу ГУЛаг», книгу Зінов'єва «Зіяючі висоти», два номери журналу «Посев», газету «Нове Російське Слово», статті Мейланова «Нотатки на полях советських газет» і «Відкритий лист», а також брошуру «Деклярація руху за звільнення народів Росії».

Той же свідок повідомив, що Куценко при передачі вказаних видань просив нікому їх не показувати, попереджаючи, що в противному разі його (свідка) можуть притягти до кримінальної відповідальности.

Останню обставину підтвердив на суді і свідок Чернов, якому Куценко давав для читання на тих же умовах другий том «Архіпелагу ГУЛаг».

Співробітник Чернова, свідок Єрмаков, пояснив на судовому засіданні, що він бачив у Чернова вказану книгу, а свідок Гаврін

повідомив, що Куценко пропонував йому літом 1983 р. дістати за 80 крб. твір Солженіцина «Архіпелаг ГУЛаг».

Свідок Панченко на судовому засіданні підтвердив, що в грудні 1981 р. підсудний ознайомив його зі статтями Мейланова «Відкритий лист» і «Нотатки на полях советських газет», а також з брошурою «Деклярація руху за визволення народів Росії».

При пред'явленні цих документів свідкам Проніну і Панченку, кожному окремо, обидва пояснили, що саме такі матеріяли давав їм для ознайомлення Куценко.

Про зберігання підсудним статей Мейланова свідчить оголошений на судовому засіданні лист, в якому Куценко висловлює згоду з їхнім змістом.

Свідок Черепанін повідомив на суді, що підсудний на початку 1984 р. дав йому для ознайомлення твір Солженіцина «Крізь чад».

При огляді літератури, яку Куценко давав вказаним свідкам, встановлено, що в них містяться брехливі вигадки, які зводять наклеп на соціалістичний устрій в ССРСР, діяльність советських і державних організацій, соціалістичну законність, а в деяких творах прямо міститься заклик до повалення советської влади.

До такого ж висновку приходять суд і стосовно вилучених у підсудного і оголошених на судовому засіданні листів і записів. Згідно заключення експертів, все ці записи виконані Куценком.

Посилання підсудного на ту обставину, що ці записи носять особистий характер і не мали поширюватись, заперечуються присутністю серед них листів із визначеним адресатом і приміткою, виконаною Куценком, про те, що ці записи в щоденнику і листи рецензував Мейланов.

Свідки Артем'єв, Дряннов і Черноухов, кожний зокрема, повідомили, що Куценко в їх присутності говорив про помилкову лінію партії при побудові соціалізму в нашій країні, а свідки Говоров і Корольов були присутні при розмовах підсудного про невиправдано жорстокий терор, який нібито царював у перші роки советської влади.

Свідки Возилкін, Димов і Якуснєв, кожний окремо, пояснили, що Куценко в 1971-81 рр. неодноразово говорив про те, що колективізація сільського господарства і ліквідація куркульства були помилкою, а свідки Корольов і Одушкін, підтвердивши ці свідчення, додали, що підсудний, розповідаючи на політзаняттях про великі будови 30-х років, заявив, що всі ці будови зведені на коштах людей.

Свідки Корольов, Нігматуллін і Чернов розповіли, що Куценко засуджував інтернаціональну допомогу ССРСР Афганістану, Польщі і країнам, які розвиваються.

Свідки Борисков, Возилкін, Говоров, Дряннов, Корольов, Панченко, Пронін і Чорноухов, допитані на судовому засіданні, повідомили, що підсудний стверджував відсутність в СРСР демократії і наводив, як приклад, капіталістичні країни, де, на його думку, існують всі права і свободи для кожної людини.

З показів свідків Борискова, Говорова, Корольова, Панченка і Теплового проглядається, що Куценко неодноразово брехливо стверджував про рабство України перед Росією і пропагував ідеї українських націоналістів Петлюри, Махна, Бандери, Григоренка, оунівців.

Свідки Єрмаков, Дряннов і Куценко Н. М. — дружина підсудного, показали на суді, що підсудний регулярно прослуховував зарубіжні радіопередачі антисоветського змісту.

Вказані свідками брехливі вигадки Куценка відображені в його власноручних записах, оголошених на судовому засіданні.

Із заключення комісії експертів-психіатрів, яке дане на основі довгого стаціонарного обстеження підсудного: «Куценко психічним захворюванням не страждає, і є психопатичною особою з проявами егоцентризму, емоційної нестійкості і підвищеної draжливості, переоцінки власних можливостей і демонстративності. Однак ці характерологічні особливості при збереженні у нього критичних і інтелектуальних здібностей не заважають Куценкові давати звіт про свої дії і керувати ними. Тому його, як не психічно-хворого по відношенню до інкримінованих йому дій, здійснених поза хворобливою недостатністю психічної діяльності, слід вважати нормальним».

Цей висновок узгоджується з дослідженими на судовому засіданні даними по поведінку підсудного в минулому, в період проходження ним військової служби і в судовому засіданні, тому військовий трибунал признає його достовірним, науково обґрунтованим, а Куценка — нормальним.

На основі викладеного суд вважає доведеним, що Куценко, в результаті систематичного прослуховування зарубіжних радіостанцій і ознайомлення з літературою підривного змісту, серед військовослужбовців і інших осіб проводив антисоветську агітацію і пропаганду з метою підриву і ослаблення советської влади, систематично поширював в усній формі брехливі вигадки, які паплюжать советський державний і суспільний устрій, зберігав і поширював літературу такого ж змісту, виготовив і зберігав для дальшого поширення з тою ж метою документи брехливого характеру.

Ці дії Куценка суд кваліфікує за п.1 ст.70 КК РСФСР.

Докази підсудного про те, що він не зберігав і не давав для ознайомлення «Декларацію руху за звільнення народів Росії», твір Солженіцина «Крізь чад», статтю Мейланова «Нотатки на по-

лях советських газет» заперечуються послідовними і нічим не запереченими показаннями свідків Проніна, Панченка, Черепаніна, які дали детальні пояснення обставин ознайомлення їх з цими творами і впевнено упізнали їх на судовому засіданні.

На аналогічній основі суд відкидає заяву Куценка про те, що він не давав для читання книги Солженіцина «Архіпелаг ГУЛаг» свідкам Босенку і Чернову.

Призначаючи підсудному міру покарання, військовий трибунал враховує, що Куценко раніше притягався до партійної відповідальності за придбання і поширення антисоветської літератури, але потрібних висновків для себе не зробив і, будучи офіцером, здійснив особливо небезпечний державний злочин.

У зв'язку з викладеним суд вважає за необхідне застосувати по відношенню до нього ст.36 КК РСФСР і позбавити його військового звання і державних нагород. Разом з тим, беручи до уваги те, що Куценко має на утриманні неповнолітню дочку, а мати його — у похилому віці і потребує догляду, військовий трибунал вважає за недоцільне застосовувати до нього покарання у вигляді заслання.

На основі викладеного, керуючись статтями 301 і 303 КК РСФСР, військовий трибунал ПОСТАНОВЛЯЄ:

КУЦЕНКА Григорія Петровича визнати винним в агітації і пропаганді, що проводилася ним з метою підризу або ослаблення советської влади, і поширенні з цією метою брехливих вигадок, які зводять наклеп на советський державний і суспільний устрій, зберіганні і поширенні літератури такого ж змісту і з тою ж метою, виготовленні і зберіганні для дальшого поширення документів брехливого характеру — тобто в здійсненні злочину, передбаченого п.1 ст.70 КК РСФСР, на основі якої позбавити його волі у виправно-трудовій колонії суворого режиму на строк 4 (чотири) роки без заслання.

У відповідності до ст.36 КК РСФСР позбавити його військового звання «старший лейтенант» і скласти подання до Верховної Ради СРСР про позбавлення його державних нагород: медалей «За військову доблесть», «В ознаменування 100-річчя з дня народження В.І.Леніна» і «60 років Збройним Силам СРСР», а також звернутись до Міністерства Оборони СРСР з поданням про позбавлення його медалі «За бездоганну службу» 3-го ступеня.

Строк відбуття ним покарання рахувати від 6 серпня 1984 року.

Запобіжний захід по відношенню до засудженого залишити попереднім — взяття під охорону.

Судові витрати, пов'язані з викликом свідків, в розмірі 199 (сто дев'яносто дев'ять) крб. 65 коп., стягнути з Куценка на користь держави.

Вирок може бути оскаржений і опротестований касаційним порядком у Військовій Колегії Верховного Суду Союзу ССР через військовий трибунал Московського військового округу на протязі семи діб з дня проголошення, а засудженням — на протязі того ж терміну з дня вручення йому копії вироку.

Дійсний з потрібними підписами.

Вірно: Головуючий у справі полковник юстиції В. Зубков»

* * *

6 серпня 1984 року був понеділок. А дозвіл на мій арешт, як мені стало відомо, видали 3-го серпня, але КГБ в суботу і неділю мене, «особливо-небезпечного злочинця», не заарештувало, а, відпочивши за вихідні дні, виконало це в понеділок. Я ж працював у суботу, проводив заняття і в неділю, а в понеділок о 5 год. 50 хв. був на службі. . .

101 камера Лефортовської тюрми вразила мене чистотою і навіть певним затишком. Я сподівався побачити брудне, нетиньковане, з неприємним запахом і гидкими комахами приміщення, а це була невеличка чистенька кімната. Як тільки відкрились двері, з тапчанів підвелись двоє молодих людей, приблизно мого віку. Двері за спиною глухо зачинились. Я усміхнувся їм, і вони розцвіли радістю (з часом я зрозумів, яка це велика подія — побачити людину з волі або просто — нову людину).

Мені показали на вільне місце. У цій камері тиждень тому помер якийсь партійний і державний чин на прізвище Тараца, і через це краще місце в душній камері хлопці не займали, а воліли спати ближче до параші (унітазу), ніж на місці померлого. Мій арешт стався в день бомбардування м. Гіросіми. Записи своїх вражень від побаченого й почутого я почав наступного дня після арешту і провадив їх до останнього дня перебування в Лефортовській тюрмі. В кінці березня 1985 року ці записи у мене забрали під час висилки в Мордовський «Дубровлаг», що у селищі Барашево.

Перші мої записи були, пригадую, про пережите мною почуття свободи, звільнення. КГБ звільнило мене не тільки від обов'язків командира роти, але (і це головне!) й від постійної невідповідності моїх переконань з тодішнім моїм життям, покласти край якій самостійно мені не вистачало особистої відваги. Адже я так і не зробив публічно жодної політичної заяви.

День арешту запам'ятався особливо. Від слідчого мене запрототипили у підвальне приміщення-камеру. Три молодики, нижчі чини КГБ, роздягли мене догола і витрушували всі кишені мого офіцерського мундира. Мене поставили у кут, а самі ретельно промачували кожний рубець армійської форми. Я стояв зневажений,

уже винний і жалюгідний перед перевагою одягнених і сильних. Вони були за своїм положенням в країні сильніші від усіх, і армія для них — що трухлявий пеня, бо вона пронизана, як і все суспільство, вся держава, численними їх щупальцями.

Якщо в усьому світі терористи, окремі злочинні особи чи групи залякують, шантажують держави, то в СРСР тероризм навпаки — державні органи — КГБ — суворим покаранням неблагонадійних інакодумців — окремих людей тероризують весь народ, тримають його в рабському страху, заковують в ідеологічні кайдани. За ПРАВДУ судять: священиків, учених, військових, робітників, літераторів, юнаків і старих, чоловіків і жінок, свідомо вигадуючи їм фальшиві злочини.

Отже, камера слідчого ізолятора (СІЗО) КГБ СРСР — Лефортовської тюрми. Кажуть, Лефортовські казарми були побудовані за Катерини Другої, а сьогоднішня тюрма спочатку була двоповерховим будинком армійської гауптвахти. Побудована вона була у формі літери «К». Будинок перебудовувався, добудовують і сьогодні. У підвалах — господарські приміщення: лазня, пральня, склади, а також карцери. Зверху — п'ять поверхів камер, здається, по 50 камер на кожному поверсі і шостий поверх — камери без даху, затягнені зверху дрібною металевою сіткою — дворик для прогулянок.

У середині корпусу будинка, де розміщені камери, між поверхами перегородок немає, замість них натягнута товста сітка, а вздовж стін з дверима до камер — довга галерея з м'якими доріжками-трапами для наглядців, які ходять поверхами і заглядають у «вічко» дверей. До тюремного корпусу прилягає і побудований порівняно недавно слідчий корпус, в якому багато посадових кабінетів для цього слідчого і карального ансамблю. Мене водили на третій поверх до 359-ої та 360-ої кімнат-кабінетів, де один, а часом і кілька слідчих чинили допит, шантажували, погрожували, обіцяли: «Віддай книги — нічого не буде», або «Визнай вину, напиши заяву — і двері тюрми відкриються».

Ця тюрма удосконалювалась будівництвом, враховувався слідчий досвід, удосконалювались і умови утримання, все більше відповідаючи вимогам таємниці, мовчання, мороку. Я думаю, що це єдина установа, яка не піддалася застою. Вона завжди плекалась: обладнувалась найновішою електронікою, зміцнювалась найкращими кадрами (у багатьох наглядців я бачив інститутські або технікумівські значки). В удосконаленні тюрми використаний і багатий, витончений досвід в'язнів. Сітки-перекриття дають змогу мати візуальний зв'язок з усіма наглядцями одночасно на всіх поверхах. В'язневі не залишили навіть можливості покінчити з собою — скрізь страхувальні сітки або ґрати. В нижніх старих, розміщених ще на землі двориках для прогулянок над нами нави-

сали будівлі тюремних корпусів з клясичними квадратними тюремними вікнами, розділеними на менші квадратики товстими і рівними прутами ґрат.

Двері до камер невеликі, оббиті залізом, з маленьким заскленням «очком», яке закривається ззовні кружечком, що обертається, і вирізаним квадратним люком — «кормушкою» із спеціальним замком-опорою. Коли зекам через «кормушку» подають їжу, папір або інші речі, кришка люка, спираючись на кронштейни, править за столик. Кришка ця такої ж товщини, як і двері, і коли вона закрита, щільно прилягає у гнізді. Двері, теж прилягаючи до своєї рами в стіні, стають одноставними і гладкими, так що жодних звуків з коридору не чути, а скрадливі кроки наглядача по килимових доріжках — тим більше. Він завжди несподівано заглядає в «очко» або тихо підслуховує під дверима розмови у камері. Біля наглядача стоїть спеціальний столик-тумбочка, де завжди лежить грубий зошит і дві авторучки. Сюди наглядач, очевидно, записує почуте і побачене, а також про будь-яку підозрілу поведінку в'язня у камері (наприклад, в'язень попросить голку, щоб пришити гудзика, — це запишуть. Начальник режиму про це знає. І це, крім підслуховуючих пристроїв.) В тюрмі тиша. До камери долітають деякі звуки з внутрішнього корпусу: передзвін металевого посуду перед роздачею їжі, якесь довбання, грюкіт дверей, що закриваються, стукіт «кормушок». Всі розмовляють впівголоса.

Камера нагадує келію шириною біля 2-х метрів, довжиною — до 4-х (протягом двох перебувань — з 6 серпня 1984 року по 23 березня 1985 року і з 26 лютого по 26 березня 1987 року — я побував у 101, 30, 26, 25, 34, 47 камерах, і всі камери були практично однаковими). Панелі, пофарбовані в світлозелені або голубі тони, білі стіни і стеля. Тапчани — металеві «шконки», зварені із кутової сталі і металевих планок. Кількість тапчанів в камері різна: в 34-ій камері — один, забетонований в долівку, як, зрештою, стіл і стілець, і по три в інших камерах — два з них вздовж камери під стінами, один впоперек під вікном. В стіні, прикріплений до неї, умивальник з грубої бляхи, покритої емаллю, один жовтий кран з холодною водою та унітаз — «параша» — перекинутий чавунний конус з дерев'яним кільцем і просмерділою покришкою з фанери.

Два вузьких столики з фанерною полицкою внизу і одна табуретка. Біля самих дверей стоїть пластмасова миска для миття долівки (в неї збирається і сміття за день), ганчірка на підлозі. Підлогу вимагалось мити щодня, протирати двері, панелі, підвіконники, тапчани, столики. В камері було чисто, «для порядку» робились інколи зауваження перевіряючим лікарем, фельдшером, але при мені за погане прибирання не карали нікого.

Однак підлогу доводилось мити частіше з раковини: клаптем паперу закривали отвір раковини, набирали води, а після прибирання раковину мили милом.

Якийсь П-й говорив, що його посадили в карцер за те, що на очній ставці із своїм свідком він передав таке: «Льоня — співробітник КГБ». Інших випадків офіційного покарання в Лефортовському СІЗО мені не відомо. Старий, що сидів уже не вперше, Михайло Е., розповідав, що якось у кабінеті слідчого пив чай з бубликами, але коли слідчий — Євген Євгенович, здається, повідомив, що вони знайшли шпигунський контейнер, який належить йому, М. Е. сказав: «Женя, ось цим чаєм з підставкою як дам тобі по голові за такі речі. Який контейнер? При чому тут листи Буковського?» (Йому колись писав листи В. Буковський, який витягнув його з петлі ленінградської «психушки» і був для нього, літнього чоловіка, зразком у житті. М. Е. тепло згадував про Буковського, кажучи: «Вам до нього далеко всім!»). Однак М. Е. тільки погрожували карцером, але не садовили. Він був хворий, ослаблений, але йому дали (за словами нашого спільного прокурора Устенка) 10 років за «хбар конем» (він подарував коня якось директорові комбінату будматеріалів) і за виступ на суді в тодішньому Казахстані за Кунаєва (це мені так натякали перед судом відносно виступів).

Охороняють тюрму одночасно приблизно 30-40 прапорщиків і офіцерів. Всі жорстокі. Мені силою голили вуса, розгорнувши гамівну сорочку, держали її перед моїми очима протягом ганебного насильства. Це робили наглядачі з корпусним, без медичного працівника, без перукаря і без повідомлення прокурора з нагляду, як належить згідно закону, а так, своєю волею, із бажання показати владу над нами, зеками.

На тапчани в камеру на кожного в'язня видається один матрац з вати, доволі стоптаний і тонкий, так, що через нього металеве пруття врізається в тіло; одна невелика подушка з пошивкою; одне байкове, або «щасливе», шерстяне укривало, майже зношене, аж просвічується, і одне простирadlo (хочеш накривайся, хочеш — клади на матрац). Я довго не міг зрозуміти, чому тільки одне простирadlo? Виявляється, згідно інструкції, щоб не можна було зв'язати шнура (хоч всі камери, де я перебував, крім 101, були на першому поверсі), а, може, щоб зек не задушився.

(Продовження буде)

Огляди, рецензії

В. МАКАР

НЕБУДЕННА КНИГА

Мова тут про книгу «ДВА БРАТИ ІДЕАЛІСТИ», яка появилася з друку під кінець літа 1990 року як видання Американсько-Української Фундації «ВОЛЯ» (Нью-Йорк — Монреаль). Книга, у м'якій обгортці, відразу притягає до себе увагу мистецьким оформленням роботи маєстра Володимира Беднарського: два силуети, прапор і написи — все в кольорах синьому і жовтому.

Автором книги є відомий всій українській громаді й поза нею наш діяч Ярослав Пришляк, який проживає тепер у Монреалі, Канада. Наголовок книги відразу сугерує, що вона присвячена в першу чергу сл. п. Євгенові Пришлякові, провідному діячеві Українського Визвольного Руху, заслуженому членові ОУН, Провідникові Крайового Проводу ОУН, довголітньому політичному в'язневі часів польської, німецької та московсько-большевицької окупації України, про якого розмірно недавно широко писала вся українська преса, після його смерті 3 грудня 1987 року.

Піднаголовок книги — «Біографії, спомини, нариси, епізоди із життя й праці» влучно уточнює її зміст. У висліді — книга Яр. Пришляка скидається радше на своєрідний збірник-альманах, ніж на книгу суцільних біографічних спогадів, і в цьому якраз її велика цінність і небуденність.

Дуже добре впровадження до цілоти дає д-р Анатоль Бедрій у передмові під наголовком «Два брати на шляху до великої візії».

Цілість книги поділена на вісім розділів. З них I-й — «Сл. п. Євген Пришляк» (до стор. 81), II-ий — «Ярослав Пришляк» (до стор. 144), III-ий — «Миколаївщина в боротьбі з окупантами». Дальші розділи присвячені членам родини автора, зокрема його покійній дружині сл. п. Наталії з дому Фільварків та її братові сл. п. д-рові Романові Фільваркову, далі — полеглим у боротьбі і померлим друзям спільної праці, в тім сл. п. Михайлові Палідовичу-Карпатському, членам родини Однорогів та іншим. На окрему увагу заслуговує спогад Яр. Пришляка «Останні дні сл. п. Ярослава Стецька».

Останні три розділи присвячені різним сторінкам суспільно-громадської, політичної, міжетнічної, господарської, спортової, мистецької та всякої іншої праці в Монреалі та Квебеку, в якій автор часто мав головну ролю як ініціатор, організатор, плянувальник і невтомний головний виконавець-працівник. Ледве чи

хто в нашій громаді в більшій мірі заслуговує на оцінку «Титан праці», як наш «Друг Ярko». Таким він був усе своє життя, все і всюди, куди лиш кидала його доля і вимоги Воюючої України та її Проводу. Таким він є й тепер.

Обидвом «Братам-ідеалістам» та їхній ролі і значенню в житті української нації присвятили свої есеї такі відомі журналісти, як М. Сулятич і Р. Рахманний. Про сл. п. Євгена Пришляка написали свої згадки-спогади: Віра Дубас, А. Гладилевич, Лідія Лугова, а довголітній співпрацівник Ярослава Пришляка в Монреалі мгр. Гр. Ощипко присвятив дуже дружню статтю п. н. «Словом і пером».

Сам автор виділив в окремих розділах п. н. «Миколаївщина в боротьбі з окупантами» цінні матеріали для нашої історії ХХ століття, а саме: 22-сторінковий спогад св. п. ІВАНА КОРДИ п. н. «Герої Грудня ТА ЇХ МЕСНИКИ», де мова про сл. п. В. Біласа і Д. Данилишина і т. зв. Веринську справу (роки 1932-39), далі список 35 поляглих «Борців за волю України» та хроніку «Бойових акцій ОУН-УПА під московською окупацією» на терені його рідної Миколаївщини. Ці матеріали, головне спогади учасників та очевидців подій того часу, читаються з найбільшим заінтересуванням і надихають читача великим зворушенням та благородною гордістю за свій народ і його безсмертних борців-героїв. При їх читанні мимоволі насувається думка: *таку* історію, записану у спогадах учасників подій, повинен мати *кожний* наш район чи повіт, округа чи область, бо це дуже полегшило би працю майбутніх істориків всієї нашої доби «жорстокої, як вовчиця».

Те саме, з найбільшим признанням, треба сказати про особисті спогади нашого друга Ярka у розділі другому, про його юні літа, навчання, студії, участь у рядах ОУН, його пригоди, переживання у польських в'язницях та в концтраку Берези Картузької, смертельні пригоди і лявірування під німецькою окупацією, в підпіллі, — перші етапи еміграційної мандрівки (в тім кількадедна масакра в руках французької поліції в Інсбруку, Австрія), нелегальний перехід кордону з Австрії до Німеччини (Мюнхен), врешті виїзд до Бельгії, де йому судилося важко працювати на провідних постах в українській громаді повних одинадцять літ, аж до виїзду в Канаду у вересні 1957 року. Та про це все найкраще буде кожному з нас особисто прочитати в книзі «ДВА БРАТИ ІДЕАЛІСТИ».

Життєписні дані про сл. п. ЄВГЕНА ПРИШЛЯКА не були б «заокруглені» без поміщення у книзі трьох пасквілів кагебівських коляборантів — М. Тороповського та В. Панова. На цю тему була теж поміщена у «Християнському Голосі» у квітні 1982 року гідна стаття О. Зеленецького п. н. «Фальсифікація й очорнювання». Вельми гідні є теж подані в книзі уривки з п'ятьох листів сл. п. Євгена Пришляка з років 1946-1972.

В книзі використано посмертні згадки про впадших Героїв та інші історичної ваги матеріали-документи Проводу ОУН тощо.

Книга багато ілюстрована. Автора книги легко пізнати на кожній збірній знімці по його симпатичній усмішці.

Наприкінці книги поміщені дуже добре опрацьовані резюме: англійською мовою Берези (3 стор.) та французькою мовою Антуана Ганьйон «Ессе ді синтез» (7 стор.). А. Гіньйон висловлює своє переконання, що згадана книга буде вкортці видана в перекладах на мови французьку і англійську. На це вона і її автор-упорядник, як рівно ж українська справа, повністю заслуговують.

Книга видана старанно. Між декількома друкарськими помилками — єдина, що вимагала б виправлення, це у списку до ілюстрацій, де у тексті під знімкою на стор. 239-й «Стрибок Данила... на спортову площу», замість «Мигаля» надруковано «Шумука».

Сторінок у книзі 320, ілюстрацій понад 70. Ціна її — 12 дол. в Канаді. Всім її сердечно поручаємо.

Степан РАДІОН

КАРБОВАНЕ ДРУКОМ — ДУХОВА КУЛЬТУРА НАРОДУ

Роман Володимир КУХАР. ЖИТТЯ В ПУБЛІКАЦІЯХ. Біо-бібліографія, 1950-1990. Конгресова Бібліотека, Кат. Картка Ч. 90-92015, Гейс, Канзас, ЗСА, 1990, 127 ст., 28×22 см. Тайпскрипт, Ксеродрок.

Досі, здається, нема у вільному світі біо-бібліографії сучасних письменників, науковців і журналістів, які дали б українській духовій культурі бібліографію свого культурно-духового наробітку так, як це вдалося зробити Романові Кухарю — майже все до подробиць позанотовувати й видати друкованою тайпскриптною збіркою. Все його і про нього, що друкувалося в пресі чи журналах: рецензії його на різні твори й рецензії інших на його твори, включно зі згадками в бібліографіях «Надісланих видань» та цитат з його статей, чи про його твори в статтях і рецензіях багатьох-пребагатьох інших авторів.

Досі вважалося, що біо-бібліографія «Реперторіюм бібліографікум» (1933-1983) Ярослава Богдана Рудницького є неперевершеною і зразковою для зберігання духовних нарібків працівників пера. А Роман Кухар цією збіркою бібліографії перевершив і неперевершеного зберігача слідів карбованих друком духових цінностей.

Збірка відкривається репродукціями фотографій батьків Р. Кухаря — Михайла й Пелагії, родини Романа й сестри Ірини на могилі батьків, сестри Ірини з родиною Романа, родини Романа з

дружиною Аделаїдою та дітьми — Романом, Іркою і Марусею та Романа з нагоди 100-тої річниці Гейсу, Канзас, 1967. Далі сторінка різних родинних знімок з 1968-1973 років, фото абітурієнтів Філії Академічної гімназії, 1938-1948, програма вокального виступу тенором у Музичному Коледжі Колорадського університету, німецькомовна програмка вокального виступу Романа Кухаря перед німецькою аудиторією в Мюнхені з концертною програмою 19-ти пісень українських і німецьких композиторів. Англomовна стаття про Романа Кухаря як мовознавця, побіч фото з надписом — «Д-р Роман Кухар — лінгвіст з України», профіль з Гейського університету та гасло енциклопедичного видання «Юкраїніанс ін Норс Америка», фото Державного університету у Форт Гейс, Канзас, і біографічна стаття «Видатний Син України — Роман Кухар».

Відтак на 22-ох сторінках розгортається бібліографія поезії і мистецької прози в 302-х позиціях. Кінчається цей розділ чутливою присвятою вдячності Батькам за виведення дітей в освічені люди, з репродукцією ренесансного будинку у Львові з 1570 р., в якому жила родина батьків Романа.

У розділі *есеїв (філософія, етика, література, студії, біографії)* є бібліографія 283-х публікацій. Згадати б хоч деякі: «Мистець та його епоха», «Непокірні ждуть у лісах Східної Європи», «Джерела новітнього безвір'я», «Духова незалежність — передумова національної сили» та «Роздуми над нашою літературою».

У розділі *Книжка-критика-рецензії-огляди* на 11 сторінках є 282 позиції. Наведемо хоч кілька з діапазону книжок, які пропустили крізь свою літературознавчу призму Роман Кухар: Юрій Клен «Попіл імперій», «Українська св. Літургія на платівках», «Останній пророк» Леоніда Мосендза, «Служби Божі і інші твори» М. Федорова, «Студії... до української історії» Володимира Янева, «Поетична збірка присвячена Патріярхові Йосифові» Богдана Стефанишина, «Словник українських дипломників в Австралії» Степана Радіона.

У розділі *«Відкриті листи»* 31 позиція. Це збір цікавих різноматематичних літературознавчих думок про різні аспекти українстики.

А на трьох сторінках є перелік 69 позицій у 5-й частині бібліографії *Переклади* з творів: Паскаля, Сантяна, Джона Мейсфілда, Горація, Кон. Міладінова, макед., Івана Краска, Янки Купали, Ернеста М. Арндта, Ю. Словацького, А. Міцкевича, Івана Мажураніча та ін. В описі *«Твори й писання Романа Володимира Кухаря у машинописах»* є 17 назв.

Третій розділ, 6-та частина *«Відзив у пресі на мою літературну й культурно-мистецьку (співочу) діяльність з суспільною включно»* є найбільший, має 1635 позицій. У цій частині є бібліографія понад сотні україномовних і багатьох англomовних рецензій на 11 виданих творів Романа Кухаря.

Цей розділ збірки звертає увагу на деякі особливості бібліогра-

фії, які цією збіркою започаткував Роман Кухар, а саме: досі в бібліографію творів не включали коротенькі згадки про твори — повідомлення про появу, оголошення, нотатки з колонок «Надіслані видання», з переліку змістів у річниках журналів чи збірників, та згадок у працях інших авторів. А, як видно з перерахування цієї бібліографії, вони потрібні для повноти слідів до джерел творчості. Вони, побіч шляхів основної бібліографії, є стежками, які доповнюють основні джерела, полегшують дослідникові доходити до головного джерела досліджувань. А у випадках заметених часом слідів можуть стати ниткою до клубка твору.

Так само добре, що бібліографією охоплено й вокальну діяльність автора переліком місць і часу виступів, які в житті Романа Кухаря займали багато творчого часу. Їх бібліографування є тривкими слідами виявів великого співочого таланту Романа Кухаря, що стверджується бібліографією десятків прихильних рецензій знавців вокального мистецтва. Без бібліографії тих виступів зникли б виступи зразу по їх виконанню і пішли б у забуття.

У цій науковій праці бібліографії є важливий недогляд, який треба було б обов'язково додатком по появі направити. Це брак індексу. Бо індекс у такій книжці є невідлучною частиною твору.

Докладність опрацювання цієї біо-бібліографії може бути прикладом для всіх журналістів, науковців, літераторів і діячів вокального мистецтва, як треба було б, для добра української справи, лишати тривкі сліди своїх праць і діяльності на ниві української духової культури.

Закривається ця цінна біо-бібліографічна праця побажанням «далших звершень у наскрізь цінній і відданий праці для добра українського народу в розсіянні й на Батьківщині» керівника Ресорту Культури й Науки уряду УНР у вільному світі Володимира Жили та біографічним нарисом «У 70-річчя д-ра Р. Кухаря» д-ра Юліана Мовчана.

15.1.1991 р.

* * *

«НЕМА НА СВІТІ УКРАЇНИ»

Р. Володимир. МАНІВЦЯМИ (Повість із сучасного побуту в Америці). Видавництво Юліана Середяка, Буенос-Айрес, 1989, 247 ст., 20 см.

Рефрен «Нема на світі України...» з поеми Т. Шевченка як мазок з картини туги за Україною міг би бути моттом до повісті «Манівцями».

Цей твір Р. Володимира є одним з літературних творів, що змальовують життя—буття поселенців у вільному світі з невідлучною тугою за рідним краєм. Згадати б хоч би повість «Соколова дочка» Харитона Довгалюка, у якій змальовано перипетії жит-

тя поселенця. Також поселенчим проблемам присвятив нову повість «Манівцями» досвідчений белетрист, автор десятих літературних творів Р. Володимир (Роман Кухар).

Повість «Манівцями» різниться від «Соколової дочки» поринаннями у глибини життєвої філософії, побіч малюнків з поселенчої побутовщини.

Головним персонажем повісті є Радомир Прісний, український інтелігент, якого доля закинула по Другій світовій війні на поселення в американську провінцію. Тут він мусів почати життя робітником, потім перешколився і з часом став професором університету. А пішовши на пенсію, полонився турботами про дорослих дітей, щоб їх зберегти від негативних впливів оточення та духово прив'язати до краю його походження — України. Він задумав організувати більше скупчення своїх поселенців у степовій провінції, щоб у своєму оточенні росли діти поселенців і плекали міні-Україну в тотальному англомовному оточенні.

Ось навколо такого розгалуженого сюжету Р. Володимир розгортає повістеве полотно з малюнками негативних явищ, побіч великих культурних досягнень Америки 20-го століття.

Повість цінна тим, що персонажі змальовані так, як їх бачимо не лише в Америці, але по всіх країнах поселення українців у вільному світі. Труднощі Ориси Прісної з одержанням праці по студіях без досвіду є скрізь ті самі в англомовному світі. Турботи за підлітка Катрусю Прісну є притаманними всім батькам (ст. 38, 45). Песимістичні докори Софії Прісної чоловікові Радомирові: «А ти хотів лиш оздоровити, згуманізувати нашу захворілу цивілізацію. Та пробі! Не для пророків наш час — грошоробів, лицемірів, пристосуванців, вигідних і честолюбивих пожильців!» — є у всіх родинх інтелігентних ідеалістів. У повісті є персонажі ревних християн-молільників, які характеризують загальну побожність українського народу (ст. 54-61). А Бодьом Даревичем змальовано невблаганний процес асиміляції, якій покорився, під ударами неволі, навіть оунівець-партизан, (ст. 78-87). Змальований Люко Вірюк — це тип професора-кар'єриста, що відцурався свого народу для грошей (ст. 111-113). Приклад — невміло зорганізована наукова конференція, де не було доповідей про фальшування советськими «науковцями» історії України (ст. 117-118). Влучні критичні думки про збірники українських письменників з автурою «своєсів», (ст. 121-122). Незасимільований Денис Прісний є свідченням, що є між українськими поселенцями й тисячі таких у вільному світі (ст. 139-140). А доля американського письменника й ворожнеча до нього за життя за твір «Оглянься на родинне гніздо, янголе!» нагадує письменників у діяспорі та поставу до них земляків, одурманених наклепами большевицького окупанта в Україні (ст. 151).

Р. Володимир у цьому творі своїми образними, чутливими описами ставить перед очима читача типізованих українських посе-

ленців у «холодному» оточенню суспільства з зовсім іншими емоціями. Вже в передмові він розгортає повістеве полотно такою панорамою малюнків:

«Либонь погодитесь у тому, що від довгих десятиліть уже проживаємо на наших острівцях поселень здебільша в самоті, незважаючи на вир навколишнього руху, що хоч стрясає усім існуванням, проте не здатен ogrіти наші осиротілі серця. І сувора доба вже така і довкільний світ, що обносить прохолодою, а ще більше за умов вимушеного перебування в чужині — що не знайти нам ніде, як отим пересадженим на невжитки рослинам, повного щедрот підсоння рідної землі, загальнолюдяного тепла довкола себе, хіба що зрідка, дозвіллям, по наших домашніх вогнищах, або ж під час святкових подій у своїй громаді».

«Панівний характер нашого часу такий, що й по вужчих, етнічних осередках пропадає, серед загального вирівнювання, людська одиниця — з її, Богом даною, особистістю, відмінними одна від одної прикметами, своєрідною неповторною якістю. Пропадає в повені поголовної однотайности. . .»

«Словом, чи доведеться і далі говорити про загублену Людину в обивательській, зуніфікованій товпі, неспівчутливій до долі й поклонання одиниць?».

Не знаю, чи можна влучніше показати в перспективі людську істоту-поселенця, відірвану від свого рідного ґрунту, як повище Автор зробив.

Р. Володимир, користуючись неписаним законом, як досвідчений письменник має право вводити в літературну мову нові словотвори з наріч і щоденної живої мови. Він увів у цю повість багато таких слів: «гостинець» (шосе), «наколесник-коло-колесо» («ровер»), «незвісно» (від звістка), «плоскопілля», «мегадлополіс» (місто), «одноземець» (земляк) і багато інших.

Може, колись знайдеться людина, яка опрацює словник мови Р. Володимира — Романа Кухаря, бо мова його багатюща на нові словотвори й синоніми.

Такі письменники як Р. Володимир започаткували в минулому нашу сучасну літературну мову. Вони замість книжної, застійної як латина, церковно-слов'янщини перейшли на народну мову, яка й тепер є плідним ґрунтом для росту.

Для головного героя повісті Радомира Прісного, створеного Р. Володимиром, ніякі високі життєві умови не приглушують туги за Рідним Краєм. І він лишається непохитним Сином її на поселенню в Америці. Для Радомира Прісного «Нема на світі України» ніде.

Твори з такими героями стають вічнопочитними, збагачують нашу літературу.

15.8.1990 р.

Теодор *ТЕРЕН-ЮСЬКІВ*

МОНОГРАФІЯ ПРО МИСТЦЯ М. ДМИТРЕНКА

У мене на руках багате, блискуче, можна сказати, люксове видання об'ємистої книжки, яка щойно появилася у розпродажі. Оця книжка — це монографія, чи дослідження життєвого шляху і суцвіття творчості одного з найвизначніших сучасних українських образотворчих мистців, відомого і ціненого маляра-монументаліста, Михайла Дмитренка, що від літ проживає в місті Детройті. Ця рідкісна і вагома книга з нашої культурно-мистецької ниви у 80-річчя мистця видана старанням Ювілейного комітету під патронатом Об'єднання мистців-українців в Америці, Наукового товариства ім. Шевченка, Асоціації діячів української культури та Культурного центру в Ворені. Як місце видання книги зазначені два міста: Детройт і Нью-Йорк.

Таких видань у нас, на жаль, обмаль. А з тих, що вже попередньо появились, ця Дмитренкова монографія буде чи не наймонументальніша, як своєю цілісністю вигляду, так і обширністю представлення індивідуальної творчості мистця оціночною опінією критиків та відзивами звеличників його таланту. Оригінальна і значима ця збірка ще й тим, що в ній, замість одної довжелезної статті про мистця, знаходимо багатий вибір думок, оцінок і рецензій цілого ряду людей. Мистець-поет і критик Святослав Гординський називає таке зіставлення відзивів «уявним діалогом», редакція книги «мальовничим діалогом», а моє окреслення тут було б: мозаїка індивідуальних опіній. Гарну, чітко з'ясовану передмову до монографії написав уже згаданий Дмитренко друг, С. Гординський (теж по-англійськи). І поет Олекса Веретенченко написав вступну квітисту статтю про верстання мистецької дороги Ювілята від дня народження, в Лохвиці (Полтавщина), 1908 р., аж до нашого сьогодення. Путящі писання; проте можна було сподіватись знайти в Гординського дещо більше про Ювілятову графіку, а у Веретенченка про вагомість портретів у Дмитренковій творчості.

На щастя, знаходимо про ці речі вибір думок на всю широчінь у відділі рецензій. А започатковує і коронує їх хвилюючий і крилатий вислів нашого патріярха Йосифа: «Глядить чоловік на ці образи й забуває, що він на землі. Душа підноситься до Бога». («Америка», 1968). Цінні, всеохоплюючі думки про Дмитренка, з різних часів і okazji, знайдемо тут із писань мистця-критика і редактора Богдана Стебельського із Канади. Він звертає увагу ще й на Дмитренкову мало доцінену громадську працю як ініціатора й організатора у здійсненні мистецьких зусиль; до того ще як і

робітника з молотком у руці на мистецьких виставках. Обширні й сповнені одушевлення роздуми мистця І. Кейвана про життя і творчість Ювілята. Про церкву Непорочного Зачаття у Детроїті (Гемтремк) каже він, що Дмитренко «...добився великого мистецького тріумфу, бо створив діло, що завжди буде гордістю української образотворчости».

Дальше знайдемо тут важливі і конструктивні думки про Дмитренкове малярство одного з найповажніших віком, понад 90-річного мистця-редактора П. Мегики; а теж вислови захоплення поліхромією Ювілята неживучого вже о. Гавліча з Нью-Йорку чи з живучих ще о. Прийми з Люрду. Виїмково доцільну й детальну аналізу творчости Дмитренка знайдемо в виїмках зі статей мисткині Аріядни Шум.

Є ще цілий ряд поклонників Ювілятового мистецтва, що відзиваються із признанням, подивом та побажаннями ще більшого успіху. З них назвемо деяких; ось хоч би Тарнавську-Цісик (ще у Львові), Антонович-Рудницьку, Тиса, Несторовича, Б. Лончину, Рогатинського й автора цієї статті. Вкінці й самого Дмитренка, який заявляє, що його духовим учителем мистецтва був визначний реформатор-патріот М. Бойчук, а майстерности — Ф. Кричевський.

Монографія про Дмитренка — це вагома збірка його зацілілих рисунків, цікавих світлин та досконалих графічних праць, а передусім це колекція його знаменитих кольорових фігуральних картин, під заг. «Мальовнича Україна»; а там портретів (головно жіночих), в розділі «Портрети». Колосальне фінале монографії — це грандіозні релігійно-молитовні праці з церковного малярства, полоняючі поліхромії в розділі «Релігійні твори».

Цікавими й обіцяючими можна вважати Дмитренкові рисунки з 30-х років, проте багато з нас відкриє тут вперше в його прекрасних графіках невідомого нам, рідкісно блискучого мистця чорнобілого мистецтва. Коли б він не був так широко відомий, як жаркий кольорист і монументаліст, то можна б твердити, що Дмитренко, безсумнівно, вроджений графік. Ще й суто українського покрою з чарівливим нарбутівським відлунням. Тому так високо цинив його історик мистецтва, покійний В. Січинський.

Все таки трохи не всеньке своє життя посвятив Дмитренко головно церковному малярству, а дальше портретуванню людей, особливо людських облич. Бо дехто впевняє, що найкращий і найцікавіший краєвид — це людське обличчя.

Воно зовсім природно, що в Дмитренка, як і в кожного іншого мистця є деякі і слабші праці. Однак із досконалих, поміщених у цій монографії, нелегко вибрати оті найкращі і найміцніші. Бо чи це буде акварельна «Пісня», з 1941 р., ще зі Львова, що зображує 3-ох розспіваних дівчат, чи жінка, що малює в «Безіменній творчості» (олія), чи переконливий, трагічний «1933-ій рік» — всі вони

приваблюють до себе глядача своєю композицією, рисунком та кольоритом. А щодо розділу «Портрети», то нічого подібного, більш імпонуючого не знайдемо в жадній нашій монографії. Тут власне спалахує отой портретний талант Дмитренка на всю свою височінь та широчінь. А зразком можуть послужити хоч би ті найвідоміші, як «Дівчата з Заліщик», «Газда Леб'як», «Маруся Бек», «Алісія-Софія Дмитренко» (в кількох представленнях), «Ольга Дужа» та ін. Це олійні праці, що манять до себе ще і цікавим виразом психічного настрою на обличчях.

Монографія закінчується зображенням зразків монументально-церковного малярства та іконографіями Дмитренка. Світлина займають тут інколи і подвійну сторінку книги, щоб обширніше представити красу стінопису чи іконостасу. Виїмково, не завжди пощастило якнайкорисніше зфотографувати всі відтінки розмалювання через архітектонічні напрямні чи світляні недомагання. Та це дуже рідкі випадки. В цілому світлинні схоплення випали вірно й ефектно, частіше просто імпонуючо. Авторами світлин є цілий ряд людей, таких як В. Лісецький, Нестор студію, О. Старостяк, Пієронек ст. Ю. Крусь, М. Дмитренко й автор цих рядків.

І тут знову треба обмежитись тільки до кількох прикладів із багатства Дмитренкового релігійного мистецтва. Відомо, що одним із величніших його стінописів являється запрестольна стіна церкви Непорочного Зачаття у Гемтремку «Мати Божа і Євхаристія», де в горішній частині, на золотому фоні подивляємо ласкаву Матір Божу, а внизу постаті 12 апостолів, усі в білому так само, як Ісус Христос з чашею в руці, до якого всі вони прямують. А далі ще подибуємо цілу низку прикладів з тієї ж церкви, як «Різдво Христове», «Успіння Матері Божої» й ін. В іконографії зустрічаємо і Дмитренкові цілофігурні представлення, ось хоч би «Матері Божої з Ісусиком» у повноті її краси, ніжності й доброті. Згадати належало б і її зображення на «Вівтарі України» в церкві Люрду. Не можна поминути й ікони св. Ольги (олій) в музеї св. Климентія у Римі. Потрясаюче враження чинить на глядача «Пієта» з церкви св. Константина в Міннеаполісі. Коли ж дійдемо до вершинності Дмитренкової храмової монументальності, що зосереджується у створенні потужного і величавого розпису церкви св. Юра в Нью-Йорку, то тут знайдемо багатство досконалості, про яке треба принаймні коротенько згадати. Бож ніхто не пройде біля цієї церкви, щоб, впадаючи в подив, не задержатись оглянути одноразову композицію-мозаїку високо, на фронтовій стіні. Дві групи людей зі Східньої і Західньої України, що прибувають до маєстатично зображеного «Христа Проповідника», остають незабутніми на все життя. Так само подивляємо божескість і велич представлення імпонуючого святилища та головної арки з досконалим іконостасом із рожевого мармуру. А височезна купола вражаючи мальовнича, передусім «Пантократором» і янголами, підносить людину духом справді ближче до Бога. В пам'яті залишаються і

пояфон-стеля «Створення світу» над хорами, і поодинокі ікони-олії.

Наприкінці книги знайдемо список жертводавців на таке культурне, але коштовне видання цієї репрезентативної книги-монографії.

Монографію у ціні 70 доларів можна набути, звертаючись на адресу:

Commemorative Committee
24972 South Silbert Drive
Detroit, MI 48239

О. ПИТЛЯР

З НОВИХ ВИДАНЬ

Ольга Вітошинська: «Непереможний Лев». 134 стор. Видання Української Видавничої Спільки в Лондоні-Парижі. Вступне слово о. І. Музички

Ця повість-хроніка вже раз друкувалася уривками на сторінках лондонського місячника «Визвольний Шлях» в 1986-87 роках. Чи варта вона того, щоб перевидати її ще раз — у книжковому форматі?

Без сумніву — так! Адже від тих стосовно недавніх років першого видання ситуація в Україні ґрунтовно змінилася і книжка може стати доступною і там для широкого кола читачів, особливо з молодшого покоління, яке небагато знає про часи, описані в цій повісті, але гаряче прагне інформації якраз про оте недавнє минуле. Та й ще можуть із нею тепер познайомитись ті читачі на еміграції, які поважних літературних журналів не читають, але книжками все таки цікавляться.

А книжка зовсім певно варта того, щоб із нею познайомитись. Роки, описані в ній (1939-1944), — це, мабуть, найдраматичніше п'ятиріччя в історії нашої Галицької Землі: війна, швидке падіння польського «моцарства», советська окупація з її сповидною «українізацією» Львова, а фактичним жорстоким нищенням усього, ще зацілілого від московського впливу, українського культурного й громадського життя. Масовий терор, особливо проти революційно настроєної західноукраїнської молоді. Далі — знову війна, прихід німців і сподівання, пов'язані з коротким і обмеженим відродженням українського Львова. І новий прихід московських займанців, і масова галицька політична еміграція до європейських утікацьких таборів і далі — за море.

На цьому унікальному історичному тлі авторка розвиває два окремі, хоч взаємно пов'язані, літературні мотиви: менший, особисто-мемуарний — це драматичні переживання молодої героїні повісти Віри (уосіблення авторки) і її приятелів та товаришів. І

другий, історичний — останні роки життя й діяльності великого митрополита Галицького Андрея Шептицького, разом із його духовним оточенням. Обидва мотиви авторка доволі вдало пов'язує й описує з незаперечним літературним хистом. Книжка написана легко й цікаво, то з хвилюючим захопленням, то знову з глибоко відчутим трагізмом.

Була б очевидна шкода, якби цю книжку не зробити доступною для широкої маси читачів в Україні й на еміграції, особливо для молодшого покоління.

АНОТАЦІЯ І РЕКЛЯМНА ОПОВІСТКА

Пропонується перша книга «Змовники, їх соратники та співучасники».

Вартість книги 40 американських доларів. Поштові витрати на пересилку книги авіапоштою 10 доларів. Усього: 50 доларів. Чеки чи поштові переводи посылати на адресу: Jakov Menaker P.O. Box 3519, Nazaret — Ellit, ISRAEL.

Пропонований том є першою книгою задуманої праці з трьох частин під загальною назвою «Змовники, їх соратники та співучасники». Ця книга має назву «Батьки-засновники» (1917 р.). Друга книга першої частини матиме назву «Герої Жовтня» (1917 р.). Тепер вона перебуває у виробництві і вийде друком дещо пізніше. Потім буде друга частина — «Завойовники» (1918-22 рр.), теж у двох книгах. Третя, завершальна частина, — «Будівники соціалізму» (1923-1939 рр.) — як і дві попередні, також розрахована на дві книги.

Загальна концепція усіх книг така. За минулі останні сімдесят років ХХ століття, тобто в проміжку 1920-1990 рр. Істпартом — інститутом марксизму-ленінізму при РКП(б) — КПСС за участю різних організацій видано ряд енциклопедичних видань, книг, журналів та іншої літератури під найрізноманітнішими назвами мільйонними, якщо не мільярдними тиражами. В цій величезній масі друкованого слова в основу закладена фальшива історія большевицької (пізніше перейменованої в комуністичну) партії — КПСС. Одночасно і поруч з цим, строго дотримуючись певної схеми, розробленої Істпартом — ІМЛ при ЦК КПСС, ця фальшива історія большевицько-комуністичної партії перенесена на історію советської держави і поміщена в багаточисельних томах відповідних цій темі видань.

Ці видання намертво приросли до полиць бібліотек та книгосховищ не лише в ССРСР, але й далеко за його межами. Ще не скоро ця величезна маса об'ємистих томів вирушить з місця в останню дорогу — в макулятуру.

У наш час, у зв'язку із змінами, що відбуваються в ССРСР, здебільшого в періодичну пресу, менше у фундаментальні видання,

проникають окремі фрагменти справжньої історії КПСС і советської держави. Не треба особливих зусиль і особливого напруження пам'яті, щоб побачити і в цих публікаціях, наскільки величезні маштаби фальсифікацій, додумувань та видумок і, нарешті, найнизькопробнішої брехні. Цими атрибутами з року в рік на протязі сімдесяти років прикривалися укладачі всіляких енциклопедій та «історій».

Тепер практично виникла необхідність відмінити вивчення того, що зовсім недавно викладалося в учбових закладах і вважалося канонами партійної та советської історії.

Як видно із нових публікацій, на зміну відмінним, похапцем і майже експромтом складено нові й найновіші «історії». В цих виданнях комбінуються старі схеми з окремими фрагментами справжніх подій. Так з'являється новий варіант партійної та советської історії. Але це лише зовнішнє враження. Насправді на старий варіант накладено черговий шар фальсифікації, додумувань і вигадок і т.п. Ця зфабрикована історія і нині служить учбовим посібником, починаючи з початкових шкіл і закінчуючи університетами величезної країни. При такому стані, очевидно, що найближчими роками не варто покладати якихось особливих надій на Інститут марксизму-ленінізму при ЦК КПСС чи на іншу організацію. Досить сумнівно та легковірно було б очікувати, що ці заклади нарешті візьмуться за самопокарання, самовикриття і т.п. і видадуть справжню історію КПСС і советської держави. В наш час кожне нове видання, що виходить із стін ІМЛ при ЦК КПСС, довіри не викликає. Багато, дуже багато зфальшовано у цих стінах, і ніякі латки у цих випадках не допоможуть.

Використовуючи та поєднуючи найрізноманітніші дані із советських джерел минулих років (в основному це видання ІМЛ при ЦК КПСС, Великої, Малої і Советської енциклопедій), співставляючи та порівнюючи ці дані з даними та матеріалами, опублікованими в партійних та советських виданнях у 1985-90 рр, автор зробив величезну роботу і тим самим підготував до друку перші дві книги.

В пропонованій першій частині мова йде про три т.зв. форуми. Із них два партійні: «Сьома (квітнева) Всеросійська конференція РСДРП(б) і «Шостий з'їзд РСДРП(б)» і третій форум Советів — «Другий Всеросійський з'їзд Советів». За старими і новими твердженнями Істпарту — ІМЛ при ЦК КПСС, ці форуми є «початком початків» большевицької партії і советської держави і їхні схеми залишаються незмінними.

В книзі читач знайде короткі дані і біографічні довідки про учасників цих зібрань. Тут же викладені приблизні схеми переджовтневих та жовтневих подій 1917 року, які називають «Великою Жовтневою соціалістичною революцією». Коротко викладено і деякі інші події, що відбулися в двох найбільших містах тодішньої Росії — Петрограді та Москві.

В книзі перераховані імена та розмежовані за партійною належністю т. зв. делегати Другого Всеросійського з'їзду Советів. Про багатьох з них подано біографічні довідки.

Особливе місце в книзі займають окремі моменти жовтневих подій 1917 року в Петрограді та Москві, в них наскрізь проглядає большевицька змова та насильницький прихід большевиків до влади.

В книзі викладено приблизний перебіг подій у Петрограді 24-26 жовтня (6-8 листопада) і в Москві 25 жовтня — 1 листопада (7-14 листопада) 1917 року, названо імена головних зачинателів та керівників цих подій. Для кращого огляду подій запропоновано дві мапи Петрограду та Москви.

Тема книги переносить читача до подій сімдесятирічної давнини. Одночасно вона дає читачеві змогу переконатися в тому, що ті далекі події багато в чому тотожні з тим, що відбувається тепер у советській Росії. Як тоді, так і тепер, через 73 роки большевицько-комуністичної влади, ці питання стояли на порядку денному як першочергові. Як тоді, так і тепер вони лишаються нерозв'язаними.

Загальне число названих у книзі осіб наближається до 5000. Їх біографічні дані хаотично розкидані по численних советських виданнях, і для їх пошуку авторові довелося витратити багато часу. Це свідчить про заплановану спеціальну подачу інформації з метою приховати минуле. Зовсім не випадково, що ні Істпарт — ІМЛ при ЦК КПСС, ні інша організація за час існування советської влади не видали жодної книги, де були б наведені мінімальні дані про головних учасників якогонебудь форуму чи події, про які йде мова у тому виданні. Такі книги та довідкова література такого типу в ССРСР не видавалися, що свідчить про скритність, засекреченість і т.п. В кінці книги поміщено 249 фотографій головних змовників, їх соратників та співучасників та інші дані.

Автор оцінює свою роботу як наукове дослідження і сподівається на поширення та популяризацію її поміж науковими установами. Зібраний матеріал викладено в книзі просто і доступно для широкого кола читачів. Книгу можуть використовувати не лише ті, хто вивчає недавнє минуле Росії, але й ті, хто цікавиться цим минулим. У книзі знайдуть корисні для себе дані історики, письменники-документалісти, журналісти та інші люди, що читають і пишуть. Велике зацікавлення повинні викликати у читача багаточисельні та безсумнівні факти жахливої фальсифікації, яка продовжувалася увесь час існування влади Советів.

Заторкнуті в книзі питання прямо і побічно підтверджують, що причини терору в ранні та наступні роки советської влади кореняться в дожовтневих та жовтневих подіях 1917 року.

Книга написана російською мовою, формат 17,5 × 23,5 мм, має пр. 600 сторінок.

БІБЛІОГРАФІЯ ОДЕРЖАНИХ ВИДАНЬ

Михайло Грушевський: «ІЛЮСТРОВАНА ІСТОРІЯ УКРАЇНИ з додатком НОВОГО ПЕРІОДУ ІСТОРІЇ УКРАЇНИ за роки від 1914 до 1919». Накладом Ради Оборони і Допомоги Україні Українського Конгресового Комітету Америки, 1990 року. 558 стор. друку, ілюстрацій і етнографічна мапа України. Оправа тверда, оздоблена, формат — 15 × 22,5 см.

І. П. Крип'якевич: «ІСТОРІЯ УКРАЇНИ», Львів, 1990, Видавництво «Світ». Відповідальні редактори — Ф.П. Шевченко, Б.З. Якимович — Львів. Вступна праця про Автора книги Я. Дашкевича, кандидата історичних наук. 520 стор. друку, ілюстрації, необхідні для шкільного посібника покажчики тощо. Формат — 12 × 20 см.

«ІСТОРІЯ УКРАЇНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ» під загальною редакцією д-ра Івана Крип'якевича. Матеріали написали: Іван Крип'якевич — про побут, Володимир Радзикович — про письменство, Микола Голубець — про мистецтво, Степан Чарнецький — про театр, Василь Барвінський — про музику. 519 ілюстрацій. Накладом Ради Оборони і Допомоги Україні Українського Конгресового Комітету Америки, Нью-Йорк, США, 1990. Це передрук видання Івана Тиктора з 1937 року, обгортка роботи Павла Ковжуна. Обкладинка тверда, формат — 15 × 23 см, 718 стор. друку.

«НАДБУЖАНЩИНА» — Сокальщина, Белзчина, Радехівщина, Холмщина і Підляшшя. Історично-мемуарний збірник, том 2, під Редакційною Колегією: Микола Мартинюк — головний редактор, Надія Олійник — літературний редактор, Анатоль Демусь, Іларіон Калинович, Іван Кравчук, Володимир Макар, Володимир Оренчук, Іван Хома — члени. Наукове товариство ім. Шевченка, Комісія Регіональних Дослідів і Публікацій, видання Об'єднання Надбужанців, Нью-Йорк — Париж — Сідней — Торонто, рік появи — 1989, ілюстроване. Обкладинка і заставки у виконанні графіка Володимира Каплуна. Друкарня — Компютопрінт Корпорейшен, Гардінг Авеню, Сліфтон, Нью Джерсей, США. Обкл. тверда, формат — 17,5 × 25 см., 950 стор. друку.

«ЗБІРНИК ПРАЦЬ ЮВІЛЕЙНОГО КОНГРЕСУ». Видання Наукового Конгресу у 1000-ліття хрещення Руси-України під редакцією Володимира Янева і Редакційної Колегії у складі: Григорій Васькович, паст. Володимир Домашовець, Аркадій Жуковський, Лідія Качуровська-Круков, (правописн. редактор), о. Олег Кравченко, Михайло Марунчак, о. Іван Музичка, Ярослав Пеленський, Леонід Рудницький і Зеновій Соколюк. Мюнхен, 1988/1989. Обкладинка тверда, формат — 17 × 24 см, 1002 стор. друку. У тексті статті італійською і англійською мовами, ілюстрації.

«ТВОРИ ВАСИЛЯ ГРЕНДЖІ-ДОНСЬКОГО», томи IX (публіцистика) і XI (похорон поета й огляд творчості поета). Літературна редакція: проф. д-р Василь Лев; Редакція англійського тексту — мгр Імре Кардашинець; обкладинка — Михайла Михалевича. Зібрала і впорядкувала — Зірка Гренджа-Донська. Роки появи — 1989 і 1990. Обкладинки тверді, формат

— 17 × 25 см, стор. друку — 502 і 596. Видання Карпатського Союзу, Інк., Відділ у Вашингтоні, Д.К., Укrapпінт, США.

С. П. Василякі-Вожаківський: «ЛІТУРГІЧНІ СПІВИ». Музичний редактор — Михайло Лев. Це видання присвячене св. п. Рідним Автора — батькові Петрові, матері — Зінаїді-страдниці, братам, церковним диригентам — Миколі, Володимирові, Олександрові, сестрам Ліді і Соні, замученим і розстріляним за віру в Бога в роки сталінської тиранії в Україні. Рік видання — 1988, Кліфтон, Нью Йорк, США. 80 сторінок літургічних співів із нотами. Формат — 23 × 30 см, оправа тверда.

Демид Бурко, протопресвітер: «УКРАЇНСЬКА ПРАВОСЛАВНА ЦЕРКВА — ВІЧНЕ ДжЕРЕЛО ЖИТТЯ». Видано з благословення Блаженнішого Митрополита (під цю пору Патріярха — прим. Ред. «ВШ») Мстислава і присвячено Тисячоліттю Християнської України. Видавничий Фонд Владики Мстислава, Оселя св. ап. Андрія Первозванного, Саут-Бавнд-Брук, США, 1988. Обкладинка тверда, формат — 15 × 22,5, 392 стор. друку.

Борис Антоненко-Давидович: «СИБІРСЬКІ НОВЕЛИ — ТЮРЕМНІ ВІРШІ». Упорядкував Олесь Тимошенко. Українське Видавництво «Смолоскип» ім. В. Симоненка, Балтимор-Торонто, 1990. Обкладинка тверда, оздоблена, формат — 13 × 22 см., 310 стор. друку.

Володимир Гоцький: «НА ДРУГОМУ ЕТАПІ», видання Об'єднання б. Вояків Українців у Великій Британії накладом Автора, 1990. Спомини. Обкладинка мистця Ростислава Глужка, надруковано в друкарні УВС, Лондон. Обкладинка тверда із ілюстрованою обгорткою. Формат — 15 × 22 см., 206 стор. друку, ілюстрації.

«АНГЛОМОВНІ ВИДАННЯ УКРАЇНСЬКОГО ПІДПІЛЛЯ 1946-1947 РОКІВ» під редакцією Петра Й. Потічного, видання Літопису Української Повстанської Армії, том 17, 1988, присвячене 1000-річчю уведення християнства в Україні. Обкладинка тверда, формат — 15 × 23 см., 192 стор. друку.

«ГРУПА УПА «ГОВЕРЛЯ». Книга перша: Звіти та офіційні публікації, з англійським резюме. Зібрав і впорядкував Петро Содоль. Видання в серії Літопису УПА Об'єднання кол. Вояків УПА в США і Канаді та Товариства кол. Вояків УПА ім. ген. хор. Тараса Чупринки в США і Канаді, том 18, 1990. Обкладинка тверда, формат — 15 × 23 см., 328 стор. друку.

С. Мечник: «ВІД СТАЛІНА ДО ГОРБАЧОВА». Видання Організації Оборони Чотирьох Свобід України, Нью-Йорк, США, 1990. Обкладинка півтверда, формат — 15 × 23 см., 243 стор. друку. Оформлення обкладинки — Віра Кашуба.

«ДВІ КОНЦЕПЦІЇ УКРАЇНСЬКОЇ ПОЛІТИЧНОЇ ДУМКИ — ВЯЧЕСЛАВ ЛИПІНСЬКИЙ — ДМИТРО ДОНЦОВ. Уложив проф. Г. Васильович. Накладом Ради Оборони і Допомоги Україні Українського Конгресового Комітету Америки, 1990. Це передрук книжки «Матеріали до історії розвитку суспільно-політичної думки в Україні XIX-XX стол». Обкладинка м'яка, формат — 14 × 21,5 см., 204 стор. друку.

«ЗБІРНИК НА ПОШАНУ ГЕН. РОМАНА ШУХЕВИЧА». Уложив Г.

Васькович. Видання УВС — Лондон, і УОП, Мюнхен, 1990. Надруковано в Кооп. Друкарні «Ціцера», Мюнхен. Обкладинка м'яка, формат кишеньовий (10 × 14,5 см.), 356 стор. друку, деякі ілюстрації.

«ПРИЧИНКИ ДО СУСПІЛЬНОГО МИСЛЕННЯ» (Збірка статей, том II), 1991. Видання Дослідного Інституту «Україніка» в Торонто, Канада. Обкладинка м'яка, формат кишеньовий (10 × 15 см), 430 стор. друку.

Свяген Свєрстюк: «ПЕРЕБУДОВА ВАВИЛОНСЬКОЇ ВЕЖІ (ЧОРНО-БИЛЬСЬКА ПРИТЧА), Видавництво «Сучасність», 1990, вид. друге. Обкладинка м'яка, формат — 13,5 × 21,5, 50 стор. друку.

Василь Барладяну: «БІЛЯ ВОРІТ ДЕРЖАВИ». Обкладинка м'яка, ілюстрована. Рік появи — 1990. Канада. Формат — 13,5 × 21,5, 112 стор. друку.

Святослав Гординський: «Поезії». Вірші оригінальні і перекладні. Обкладинка і технічна редакція — Автора. Видавництво — «Сучасність», 1989. Обкладинка тверда, формат — 12,5 × 18 см., 447 стор. друку.

Андрій Легіт: «ВИБРАНІ ПОЕЗІЇ». Видання УВС в Лондоні, В. Британія, з передмовою Видавництва. Обкладинка тверда, формат — 15 × 21 см., 232 стор. друку, рік появи — 1990.

Ганна Черінь: «ІДЬМО ЗІ МНОЮ ЗНОВ!» Збірка тревелогів. Обкладинка д-ра Ярослави Грабович, фотографії — Степана Панькова. Накладом Автора. Обкладинка тверда. Формат — 14 × 25,5 см., 353 стор. друку, ілюстрована.

«АСКЕТИЧНІ ТВОРИ СВ. ВАСИЛІЯ ВЕЛИКОГО». Переклав з грецького Митрополит Андрей Шептицький, ВСВВ. Видання ОО. Василіян, Рим, Італія, 1989. Українська Духовна Бібліотека ч. 76. На м'якій обкладинці образ св. Василія Великого, намальований о. Григорієм Планчаком, ЧСВВ. Формат — 14 × 21 см., 490 стор. друку.

С. П. Василякі-Вожаківський: «ПІСНІ ТА РОМАНСИ НА ТЕКСТИ УКРАЇНСЬКИХ ПОЕТІВ». Музичний редактор — Михайло Лев, мистецьке оформлення — Марта-Анна. Упорядник — Марія Вожаківська. Асоціація Діячів Української Культури, Кліфтон, США, 1988. Оправа м'яка, оздоблена, формат — 23 × 30 см., 78 сторінок текстів з нотами.

Мирослав Сополіга та Колектив: «НАУКОВИЙ ЗБІРНИК МУЗЕЮ УКРАЇНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ У СВИДНИКУ», частина перша, 1988. Словацьке Педагогічне Видавництво в Братиславі, Відділ Української Літератури в Пряшеві. Обкладинка тверда з ілюстрованою обгорткою. Формат — 16 × 23,5 см., 327 стор. друку.

АЛЬМАНАХ ШКОЛИ УКРАЇНОЗНАВСТВА В ЛОНДОНІ, 1955-1990. Упорядник і редактор — д-р Святомир М. Фостун, обкладинка — мистця Ростислава Глєвка. Ілюстроване видання Школи Українознавства і Батьківського Комітету в Лондоні, з друкарні УВС, Лондон. Обкладинка тверда, формат — 17 × 24 см. Рік появи — 1990.
